

آذربایجان
تورکجه
گراماتیکاسی

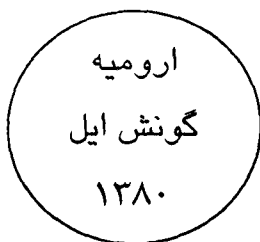

یازان : علی انصار ارومی - خوشنویس

آذربایجان

تورکجه

گراماتیکاسی

یازان : علی افشار ارومی - خوشنویس

خوشنویس، علی، ۱۳۰۱ -

آذربایجان تورکجه - گراماتیکاسی / یازان علی - خوشنویس

ارومیه: علی خوشنویس ۱۳۸۰

ISBN 964-06-0454-2 ص ۱۴۷

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

ترکی:

۱. زبان ترکی آذربایجانی - خودآموز. ۲. زبان ترکی آذربایجانی

مکالمه و جمله سازی - فارسی

الف: عنوان

فا ۳۰۴۸۲۴ / ۴۹۴

ح ۹۲۴ / ۳۱۲ PL

۲۶۰۲۷ - ۸۰ م

کتابخانه ملی ایران

یازان: علی - خوشنویس

آذربایجان تورکجه گراماتیکاسی

بیرینجی چاپ قیش ۱۳۸۰ گونش ایل

تیراژ: ۲۰۰۰ جلد

تایپ، ویرایش: رایانه خرم «لیلا حاجی لاری»

لیتوگرافی: لیتوگرافی دیجیتال سینا - ۲۲۲۸۹۰۱ - ۰۴۴۱

چاپ: شرکت چاپ شمس آذران - ۲۲۲۴۸۱۵ - ۰۴۴۱

صحافی و چاپ روی جلد: چاپ زرین - ۲۲۳۴۸۸۳ - ۰۴۴۱

کوللو حقوق و چاپ ده یه ری یازانین دیر.

ناشر: مؤلف

آدرس: ارومیه - شهرک فرهنگیان شمالی ۲۴

تلفن: ۳۸۲۲۲۱۳ - ۰۴۴۱

شابک: ۹۶۴-۰۶-۰۴۵۴-۲

قیسا جا ایضاح

تورکو دیلی قایدا لحاظنیدان بیر بویوک و اوستون وقنی دیلبرد ندیر ، خصوص سوزلرده: کوک / فعل / زامان باخیمندان، فعل باخیمندان : علاوه لازیم فعل لردن متعدی فعللر درجه ۲ درجه ۳ دوزه تمک بدون بوکی مرکب کلمه لره نیاز اولموش اولاً مثلاً ، فعل یاتماق دا : یاتماق / یاتیدماق / یاتیدیرماق یا تیمک ده : نیمه ک / ئیدیدمک / یئیدیدیرمک تامام فعل لرده منسجم و اونملی حالدا و باشقابوللو فعل لرده: اسم لردن دوزه تمکده مثلاً : ادون یارماق / قوش قووماق / داش سنیدیرماق بو سیرادا و سایره ساییز فعل لرده و فعل ریشه لری (کوک لر، فعل لرده) کی اوزون زامانلار هزاره لرده بیر هیجالی و ایکی هیجالی جالب استثناسیز وجودا گلگه گی و فعلین گنجیمیش زامانی اون آلتی اوزه للیک لرله ایصالت و سجه یه مالک اولان بیردیل دیر

بوساحه ده متعدد کیتابلار دیل و ادبیات و ارون قایدالاری بابتینده، مختلف مملکت لرده اوستون دانشگاهلاردا شریقه ، غریبه ، یازیلیپ و ایندیده تحقیق ادامه اندیر.

بیزیم مملکت ایراندا سیاسی جنبه لردن رژیم شوؤونیستیته گوره بیرشی بوابتده ن یازیلمایب و زامان حسرت و دیلهر حالیندا گنجیپ تا انقلاب اسلامیده ن صوترا بیر نچه جیلد

جزئی بارماق سانی کی اونلاردادا ماهیت اثری تا اورا کیمین کی لازیمیدیر گوسترمیر بو بویوگک
مانع اویغوق مورفولوژی morfologi و مورفولوگیا morfologiya باخیمیندان کی آنادیلی
میزه عمومیت وئره گوزه ده میمر .

بو ناخاطر بیر چوخلو عده وطنداشلارین علاقه سی و اونلارین آنادیللرینه حرمتی بویولدا
منی ذؤوقا گیتردی کی آذربایجان تورکچه گراماتیکا سین یازیب بو مهم اثری هر چندده عیبده ن
خالی ده گیل اوز هموطن لریم و سؤیداشلاریمین اختیاریندا قویام ...

بو کیتابین حجمی چوخ کیچیک ولی کیفیتی چوخ دولو و فشرده و بارلیدیر و ۱۳۶۶
گونش ایلده یازیلیب اومود وار کی مورد ایستیفاده قرار تاپمیش اوللا.

ذؤوقوم جوشدو بو کیتابی یازدیم من
چوخ ئیرلرده عیبینی ، آزاددیم من
عشقین واردیر بیر آز- دا، گل، سن آزاد
شهدیله شککرین، تئل لرین اوزاد
من قاینادیم جوشا گلدیم داشدیم من
بیلدیگیمی ایچریمدهن آشدیم من

علی افشار ارومی - مشهور - خوشنویس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ
وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴾

و آلهین قدرت نشانه لریندنیر که گوئلری و بشری
باراندی و سیزین دیل لریزی و رنگ لریزی مختلف
قراوئردی البته اونلاردا نشانه لر و علامت لرواردیر
او جماعت اوچون کی اهل علم و اهل تحقیق دیر
روم سوره سی . ایکیرمی بیرینجی آیه

بیر سوز آچیمی بو کیتابا سبب

لازیم اولان اوغراشمالار دیلین اؤزه للیک لرینسده
و گراماتیکا تنکنیک لرینده و فونلار و آنلاملاریندا :
مورفولوژی / فونوتیکا / لیکسیکا / مورفولوگیا /
سینتاکسیس، اساس بیلگی لرینده ندیر

دیچی لیک اوغراشمالاری

● دانیشیق :

آدامین خیلقتی سؤیله اقتضا اندیرکی تکلیکده ن اجتماع عالمینه چکیلیب و بیر بیرینین یاردیمی ایله حیاتین تامین ائده ، تابو یولویلا خود اوزمو شکوللرینه فایق اولا ، بویله کی حاللادیرکی اصل فونوتیک « Fonotik » و فونوتیکا « Fonotika » اورتایا گه لیر ؛ کی ایسته دیگین دنسین و انشیدسین بودا سس تانیمیدان تئورور .

بو اصل بورادا قورتولمور ، ایجاب اندیرکی خود تجربه لرکی اله گتیریب یادیندا قالا و هر چاغ اوندان ایستفاده ائده ره ک و هابئله گلجک نسلده مونتهقیل ائده ، بورادا بیر تعداد قرار دادی شکل لره احتیاجی اولور .

● قرار دادی شکل لر :

بوندان اوتوردورکی ضمن دئمک و نشیدمک و هابئله اوز احتیاجنی دیریلیکده و اله گتیره ن تجربه لری نین حیفظینده و اونلاری گله جیه مونتهقیل ائدمکده موفق اولا بیر تعداد شکل لره ال تاپیرکی بو وسیله ایله اوز بیلگی لرین بو واریانت قراردادی شکل لرین مخصوص قالب لاریندا « کلمه » لرده محفوظ و اونلاری اوز لفظی دانیشیقلاری نین نماینده لری قرار وئرسین . بورادا دیرکی دنیا دا رایج اولان مختلف دیلله مالک میللت لر بو اصلین دالیجا گنیدی هر تک لری اوز دیللی اوجون بیر پارا قراردادی شکل لر دوزه لدیب اوز دیللینه تمیل ویریپ لر مثلاً : عرب لر بیر واریانتدا مورفو « Morfo » و فرانسیزلر و اینگیلی لر و جاپانلار هر تکی بیر چشیت

ایکینجی اصل . اصل باسقین . طبیعی دیرکی هر بیر باسقین قوه لرین بارا ساریندا اولان ضعیف قوه لر اورتادان گنده ر مگر او ضعیف قوه ده اصالت اولموش اولامثال بیر قیزیل اوزوک ایلر بویو یتر آلتیندا قالاندان صوراککی چیخیر گوروروک اوز اصالتین کامل حیفظ اندیب بر عکس ده میر و میس

« مورفو » یا مالک اولان دیل اورتادان گندمز مگر اودیلین صاحبی اوله سومری لر

کیمین .

اوزون زمانلار دونیا اوزه ری بحرانلاردا سیاسی / اقتصادی / اجتماعی جنبه لرده اصل سولطه گری حادثه لر دیلده ده اثر قویما غا یول آچیر امما سعادت بوردادیر کی اصالتی اولان دیلرکی « لئکسیکا » و « مورفولوگیا » یا مالک دیرلر گراماتیک فورمالاریندا اوز حیاتین ساخالیب نشان و ثریلر .

بوناه خاطر تاریخه باخاندا گوروروکورکی عربین سولطه سی و ایسلامین محبوبیتی فاسلارین و تورک لرین دیلرینده نه تکجه اثر قویوب بلکه ده خود نچه واریانت لارکی اوز دیلینده صوتی مخرجلره مالک دیرلر فارسی الفبا سینا داخل اولوب لفظ و یازقی عالمنده فارس و تورک میللت لری نیس دیلرینده بیر یکه بحرانلار یارادیب .

آیدین اولماق اوچون یتری وار بوردا « عرب » واریانت قراردادی شکیل لری فارسی الفبا شکیل لری ایله توتوشدوراق تاینکه بحران و فاجعه کی ریشه ده ن اوز و نریب روشن اولا .

دنه لی یم کی بو بونا خاطر دی کی جنوبی آذربایجاندا تورکلرین یازقی لاری عرب و فارسی الفباسیله یازیلیر و دخیل لغت لردنده از نقطه نظر « لئکسیکا ، Leksika » « مورفولوگیا ، Morfologiya » تکلیفی آیدین اول اولده عربین عینی واریانت قراردادی شکیل لرین نمایشا قویوروخ

حمزه شکیلده ن صورتا عربین { آ . ا . ب . ت . ث . ج . ح . خ . د . ذ . ر . ز . س . ش . ص . ص . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ک . ل . م . ن . و . ه . ی } = ۲۸ شکیل ۲۸ واریانتدا مختلف و مستقل صوتی « آوا » لارا مالک اولان شکیل لرده .

ایکینجی فارسی دیلینده خدمته توتولان شکل لر چوخوسو مشابه شکل لرده و
مخرج لری متحد صوت لاردا { ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع .
ع . ف . ق . ک . گ . ل . م . ن . و . ه . ی } = ۳۲ واریانت شکل لرده

بورادا عرب دیلینده اولان شکل لری وهابنه فارس دیلینده خدمته توتولان شکل لرله
موقایسه ائندنه گوستریرکی { پ . چ . ژ . گ } فارسیدا خدمته توتولان شکل لرده ن ده ایستفاده
اولونوب . سککیز واریانت عربی الفباسی نین شکل لری که عربی دخیل لغت لرین هم فارسی دا
و هم تورکودیلینده (یازقیدا و تلفظ ده) دوزه لیجی سوزلری دخیل صورتده بسلیر و سولطه سین
گوستریر اولار دابو : ا ت ح ذ . ص . ص . ط . ظ . ع ا واریانت دا شکل لردیرکی فارس لار
بونلارا سککز ناتنی (دده سیز) شکل لردیه لیر و خود فارسی شکل لری عرب سولطه سینده ن
قاباق جاغداتش کیتاب لاریندا آیدین گوزه ده گیر .

دقیقت : اگر عربده ن داخل اولان اوستکی سککیز واریانت شکل لری گوتورسک
قالان شکل لر ایگیر می دورد واریانت دا شونله { ا . ب . پ . ت . س . ج . چ . خ . د . ذ . ر . ز . ش . غ .
ف . ق . ک . گ . ل . م . ن . و . ه . ی } صونو « الف » آوانی کی صانت دیر چیخاندا ایگیر می اوج
واریانتدا صامت شکل لر اوزلرین گوستریر لر .

بویاحیمدا گوروروک کی عرب قراردادی شکل لر ایگیر می سککیز واریانت دا تلفظ
و تحوید قایدا لاری اوره رینده هر شکل « فو،تیک » ی حالدا آوالاری ایله مفهومدر ، امما
تاسف فارسی الفبا شکل لری ناتنی شکل لرله بیر لیکده سیرا سیرا ایکی ، اوج ، دورد واریانتدا
مثلاً { ت . س . ص } اوج واریانت شکل بیرسده یعنی خلاف « مورفولوژی » کی گر کدیر
هر بیر سه بیر قراردادی شکل تعین اولاولیدور و هابنه { ز . ذ . ظ . ض } دورد واریانت بیر
سس تلفظده بزیله شیده دنیا دا « مورفو ، Morfo » دندیگیمیز اصله گوره دیلچیلیکده نئچه
شکلین بیر سسی اولموش اولان زنگین دیلرده گورورک مور .

● ناتنی شکل لرین فاجعه سی : اینسانلیغی نظره آلاق فارسی و تورکو دیلرین فارسی
شکل لرله کی یوخاریدا ذکر اولوندو یازاندا سککیز ناتنی (دده سیز شکل لرین سس لری
تحوید قانونایله رعایت اولمور بله کی یوخاریدا اشاره اولدو هر بیر نئچه شکل نه بیر نه ایکی نه

اوج بلکه سککیز دنه هر دنه سی نچه واریانت دا اورتاق سسلرده اوزلرین گوستریرلر باخیز آشاغی
نومایشه :

۱- اوج واریانت دا شکیل بیر اورتاق سسده { س . ت . ص } .

۲- ایکی واریانت دا شکیل بیر اورتاق سسده { ت . ط } .

۳- دورد واریانت دا شکیل بیر اورتاق سسده { ز . ذ . ظ . ض } .

۴- ایکی واریانت دا شکیل بیر اورتاق سسده { ه . ح } .

۵- ایکی واریانت دا شکیل بیر اورتاق سسده { ا . ع } .

کی بو ۱۳ واریانتدا اولان شکیل لرین دورد قراردادی شکیل لر { س . ت . ز . ه } ایشلرین داشیر.
● { ع } بو شکیلین اوزو وار سادا آذربایجان تورکوسونده سسداش « صانت لرله اوز بسا اوز
اولاندا اورتادان گندیر »

دقیقت : اوستکی نومایشه دیققت ائندنده بشش ردیف ده یازیلان ۱۳ واریانتدا شکیل
لرین ایشین حقیقتده دورد واریانت { س . ت . ز . ه } گورور یعنی ۱۳ واریانت دورد سیرا دا
یازیلان شکیل لر بو دورد شکیلین سسینه مالک دیرلرکی بو چشیت یازیب اوخوماقدا بیر سیرا ان
بشکه موشرلر یارادیرلار .

● **ایکینجی موشرکول** : شکیل لرین اوج بولگو فاجعه سیدیر (مستقل واریانت شکیل لرین
هر تک تکین اوج فاینزا بولگوسو : (اولده یازیلان / اورتادا یازیلان / آخیر دا یازیلان متعدد
واریانت شکیل لرده کی اینکنجی سیرا دا اصل سسلرین قراردادی شکیل لرینده ن منبعث اولوبلار
بیر درین باخیشلا بونومایشده :

ردیف	شکیل لر	اول	اورتا	آخر	اورتاق سسده
۱	ب	پ..	ب..	ب...ب	//
۲	پ	پ..	پ..	پ...پ	//
۳	ت	ت..	ت..	ت...ت	//
۴	ث	ث..	ث..	ث...ث	//
۵	ج	ج..	ج..	ج...ج	//

6	چ	چ..	چ...	//
7	ح	ح..	ح...	//
8	خ	خ..	خ...	//
9	س	س..	س...	//
10	ش	ش..	ش...	//
11	ص	ص..	ص...	//
12	ض	ض..	ض...	//
13	ط	ط..	ط...	//
14	ظ	ظ..	ظ...	//
15	ع	ع..	ع...	//
16	غ	غ..	غ...	//
17	ف	ف..	ف...	//
18	ق	ق..	ق...	//
19	ک	ک..	ک...	//
20	گ	گ..	گ...	//
21	ل	ل..	ل...	//
22	م	م..	م...	//
23	ن	ن..	ن...	//
24	ه	ه..	ه...	//
25	ی	ی..	ی...	//

بئددی واریانت تشکیل لرکی ساغدان یاپوشولان سولدان یوخ :

- 1-د ← د..
- 2-ذ ← ذ..
- 3-ر ← ر..
- 4-ر ← ر..
- 5-ژ ← ژ..
- 6-و ← و..
- 7-ا ← ا...

بو ایکی نومایشدا ۷۵ شکیل کی اصیلده ۲۵ شکیل قرار دادی شکیل لرده ن منبعث دیر
یا آیری باخیمدان دوغولوب لار و هابئله ۷ واریانت آخیر داکی شکیل لر علاوه اصیلده= ۳۲
قراردادی واریانت شکیل لر آشاغیداکی شرحیده .

۱- الفبا شکیل لری ۳۲ واریانتدا

۲- دوغولان شکیل لر ۷۵ واریانتدا

۳- ساغدان یاپوشانلار ۷ واریانتدا

جمعهده ۱۱۴ واریانتدا

حقیقتده (۳۲ قراردادی شکیل) لره یوک اولانلار ، بیر صورتده ۳۲ (فونو) یا ۳۲
واریانت قراردادی شکیل لر لازیمدیر اضافه اصل تفهیم و تفاهومو یازماقدا و اوخوماقدا مشکول
یارادماکدان صورنا آغیر بیر یوکلر دیر اؤیره نجیلرین بونوندا .

تازا بونلاری قویاق کنار خود سککیز «ناتنی» شکیل لر دوغولتولاری ایله قیرخ
واریانت دامین لر جورده دخیل لغت لرین ثورونمه سینده و حتی گراماتیک اولگولارینی تدقیق
نظره آلساق آدامین باشندا توک لر بیز اولور و بو بیر آغیر شله دیر کی ایراندا یاشیان فارس و
تورک و سایر اقلیت لرین اولادلاری عوض بوکی ابتدائی و اورتا مکتبی اون ایکی ایلسده
اوخوسون حدود سککیز ایلده اوخویوب و یوزده آتمیش بیهوده یوکلر اویر نجی لره آزار و ثر مه ز
اورتادان گندیب و باعث اتلاف و اخت اولماز ، نجه کی آشاهی نومایشده دقت بو یورون :

عوض بوکی (مخصوص) کلمه سین «ناتنی» شکیل لرده ن تمیز لایب بو چشیت
(مخسوس) یازاق و هنج اوزوموزه، شک تردید و نرمیه ک کوروروک دوققوز چشیده یازیلیر :
۱-مخصوص ۲-مخسوس ۳-مخصوص ۴-مخصوص ۵-مخسوث ۶-مخسوس ۷-مخسوث
۸-مخسوس ۹-مخسوث و هابئله متزلزل کلمه سینده :

۱-متزلزل ۲-متزلزل ۳-متزلزل ۴-متزلزل ۵-متزلزل ۶-متزلزل ۷-متزلزل ۸-متزلزل
۹-متزلزل ۱۰-متزلزل ۱۱-متزلزل ۱۲-متزلزل ۱۳-متزلزل ۱۴-متزلزل ۱۵-متزلزل
۱۶-متزلزل ۱۷-متزلزل ۱۸-متزلزل ۱۹-متزلزل ۲۰-متزلزل ۲۱-متزلزل ۲۲-متزلزل
۲۳-متزلزل ۲۴-متزلزل ۲۵-متزلزل ۲۶-متزلزل ۲۷-متزلزل ۲۸-متزلزل
۲۹-متزلزل ۳۰-متزلزل ۳۱-متزلزل ۳۲-متزلزل .

۳۲ کلمه توپلولوق حالیندا بیر معنا یا مالک گر کدی اولایدی ، بونومایشدا اگر دده سی اوزگه شکیل لرده ن صرف نظر اولسایدی « متزلزل » سوزو بیر تلفظ ده خود « لئکسیک » مستقیم « اوبنیکت » قائم ذاتا اوزون گوستر یردی و جهت سیز ۳۲ حوره بیر لفظی قابیلاردا اوز معناسین و اونره بجی لرین فیکرین سرگردا قویمازدی و یازماقدادا ۹۹ / امکسانی یازنیجیلارا ایشته اوز و نرمه ر دیر .

● تورکو دلبستیزی ادبی یازیب و اوخوماقدا :

بوراک تک کی بحث اولوندو ، بیر پارا مسئله لره سوز آجیدیق ، فارس و تورک وطنداشلاری کی ایر اندا یاشییرلار اورتاق حیاتی مسئله لرده مشترک دیر لر فارس و تورک دیلیسی یازماقلا فاسجان خدمته توتولان الفبادان ایستفاده اندیرلر اگر یوخاریدا آد آیار دیغمیز سککیز ناتنی ، شکیل لرده ن صرف نظر انده ک و صوبو اولده یازیلان / اورتادا یازیلان / آخیر دا یازیلان لار ساغدان یابوشانلار ایله اورتادان گوتوروله نه تکجه فارسی دیلینده یازیب اوخوماقدا بیر بویوک تحول اوز و نره جک بلکه تورکونوده ادبی یازیب اوخوماقدا بیر بویوک تحول یاراداجاق ، ولی تورکون ادبی یازیب اوخوماقی بوردا قورتولمور اونسون عمدده بحرانی و سرگردانلیعی یازیب اوخوماقدا آچارلی کلیدی آوا « صانت » لرینده ندیر خوشبخانه فارسی دیلینده بونیکه و مهم و ریشه لی و اساس دا بو مانع یوخدور .

● فاسجان و تورکجن آوالارین « صانت » لرین توتوشدور ماسی :

فارسی جان آوالار عبارت دیر: ا. او. ای سایلاری آلتی واریانت شکیل لرده .
تورکجن آوالار « صانت » لر علاوه اوسته کی آوالار آلتی واریانت شکیل لرده ؛ اوچ واریانت شکیله ده مالک دیر لر چون دنیبله ن بو اوچ « صانت » فارسی ایفبا سیندا ۱۰ یئرو شکیل یوخدور من ناچار تورکوآنادیلمیزین کی جمعهده دوققوز آوا یا « صانت » مالکدیر اونلاری لاتین آذربایجان الفباسی شکیل لريله نومایش و نریره م بودور او دوقوز آوا ، یا « صانت » لر

{ a . O . i . U . Ü . Ö . e . ö . I }

کی تورک و فارس دیلی بو آوالار دا { a . e . o . a . u . i } ده شریک دیرلر لاکن فاسلارهابو

اوچ { U . Ö . I } (آوا) یوخدور و علاوه عرب الفبا سیندا

کوللوده ائله بو اوچ واریانت شکیل لر «صانت» لر دیرکی آذربایجان تورکو سو عرب و فارس الفبایسه یازیب اوخوماقی ، ادبی یازیب اوخوماقدان اوزاقدان قویوب و بویوک موشکول - لریارادیب ، بیر حالدا کی آذربایجان تورکجه سوزلر «واژه» لر نهایت ایجه لیک لره شاملیل دیر یعنی ذکر اولونان اوچ اینجه «صانت» لرله دلیل ایصالتین حفظ اندیب «مورفولوژی» قانونونا مشمول دور . اودورکی $\frac{1}{p}$ آذربایجان تورکجه واژه لر «لئکسیک» توتومیلاسس تاینمندان (Fonotik فونتیک) ده ن اوزاق و سوره کلی رمانلار هنج پوچ و یازماق و اوخوماقی نتیجه سیر اولوب

بونا خاطر کی دیلمیری یاخشی یازیب اوخوماق «لئکسیکا» سجه لی بیان سوزلری گراماتیک اسلوبلاریندا ادبی یاریب اوخوماق ، تمل صورتده اوصلی و اویعون حالدا او نیکت (قائم ذاتنا) اوروں گوستره و وطن داشلاریمیر اور ایستکلی آنا دیلر ینده ن کی اونلارا حیاتی مسئله لرده ن ان بیرسیدیرگرک یاریب اوخوماقدا لازیم اولان اسلوبلاری رعایت انده لر.

دیل و ادبی یازماق و اوخوماق اوزامان موفق دیرکی اوندا کوللو اسلوب لار «مورفولوژی Morfolojy» و «فونوتیکس Fonotika» و «لئکسیکا Leksika» و «مورفولوژی Morfolojia» و «سینتاکسیس Sintaksis» قانونلاری بوتون دیلجی لیکده رعایت اؤلموش اولار .

• اوچ اینجه واریانت شکیل لر رول لاری :

رول لارکی بو اوچ { Ü Ö I } واریانت (صانت) کی نه فاسداوار و نه عربده و دنیا سوزلر (کلمه) لری آذربایجان تورکجه یارادیر لار. نموه اوجون اوچ کلمه اونلاردان آشاغیدا بومیش وریلیر

اوزوم / اوت / دوز، کی اگر فارسی و یا عربی الفبایسه یازماق یا ذماقدا بونلار هره سی اوزسیرا سیندا بیر یازیلحق اوخوماقدا گرکدیر هرده سی اوجورکی اوز سینه مالکدیر اوجوره اوخونا : مثلاً

1- اوزوم انگور ozöm

2- اوزوم خودم Üzöm

3- اوزوم سرش را کم { Özöm

4- اوزوم شنا کم { Özöm

مشترک شکیلده و مختلف معنادا

اوجورکی دندیک بونلاز عرب و فارسی الفبا سیندا اوچشیت کی گوروسوز بیر یازیلیپ لار بیر صورتده هر تک تک کی آیری آوالاردا باشقا معنایا مالک دیر لر « اوبنکت » قائم بذات بونلارا دنمک اولماز

هابله (اوت) کلمه سینده دیقت بویورون :

مشترک شکیل مختلف معنادا	{	OT	۱- اوت : علف
		OT	۲- اوت . آتش
	ÖT	۳- اوت : موهای مرع راه وسیله آتش از بین بیر	
	UT	۴- اوت : بیلع	
- ۵- اوت : برویش چیزی بکش که دیده نشود . $\dot{U}T \rightarrow \ddot{U}RT =$ اصلده

گوروروک بوردادا ۵ کلمه بیر واریانت دا یازیلیپ اما هر تک تک کی نین معنالاری و تلفظ لری باشقادیر .

یا (دور) کلمه سینده :

مشترک شکیلده مختلف معنادا	{	DUZ	۱- دوز : نمک
		DÜZ	۲- دوز . شکیانی نشان بده
		Döz	۳- دوز . صحیح
		DÖZ	۴- دوز . ردیف کن

بوردادا ۴ کلمه بیر واریانت دا باشقا معنالار دا و لفظ لرده کی امثال بونلار آذربایجان تورکجه کلمه لر بنده چوخ چوخدور گوزه ل و اینجه سوزلر یارادیر لار کی دلین اصالتی و سجه سینده ندیر کی اونا تمل و نریر ، مع الاسف یازیب اوخوماقدا یازیب اوخویانلارا چوخلو نهایت موشکوللر یارادیر لار بو او جهته ندیر کی اوزون ایلر آذربایجان تورکلره یاشایشدا فاسلار تکجه بارماق سایندان چوخ تورکو اویره نن مزلر و یازغیلار ینا سرایت اندمییب ولی تورکلر گراماتیکا لاریندا (دفتونک) حادثه لر بنده کی دخیل سوزلری آزالدیپ چوخالتماقینان رام و هماهنگ اندیرلر نجه کی گورورکور ایستفاده لری چوخ اولوب .

دیقت : اما من بو اوج سوزو (اوزوم / اوت / دوز) و مجبورام آذربایجان تورکجه لاتین الفبا سیله یازیب نومایش وئرهم تابونلار آیدین اولاک هر کلمه آیری آیری یازغیدا اوز معناسین گوستریر یعنی « اوبنیکت » و اونلار هامسی « لئکسیک » دیلچیلیکده اوز اسلوب لارینا مالک دیر لر.

قائم بذات	{	Özöm	۱- اوزوم : انگور
		Üz öm	۲- اوزوم : خودم

اوت کلمه سینده :

قائم بذات	{	OT	۱- اوت = علف
		Ö T	۲- اوت = موهای مرغ را به وسیله آتش تمیز کن
		UT	۳- اوت = بیلع

دوز کلمه سینده :

مستترک معادا	{	Duz	۱- دوز : نمک
		Düz	۲- دوز : شکیبایی بخرج ده
		DÖz	۳- دوز : صحیح
		DÖ z	۴- دوز : ردیف کن

● (ع) شکلی

(ع) شکلی آذربایجان تورکجه دیلینده اولسا دا ئیری یوخدور بو شکل دخیل کلمه لرده ایشلنر دیلچیلیکده « مورفولوگیا » اسلوب لارین رعایت اتمک اوچون کوللو « صانت » لرله اوز به اوز اولاندا اورتادان گندیب یترین وئیریر اونلارا مثال : مع الاسف بوردا « ع » « آ » ایله اوز به اوز اولوب « ع » یترین وئیریب « آ » اولوب : مل آسف یا (حنا عوضی) یا « بابا عوضی » ایکی سینده ده « ع » یترلرین وئیریب « آ » یا ، اولوبلار (حنا وزی) و (بابا وزی) و هابئله باشقالاردا .

اعتبار کلمه سینده (ا / ع) اوز به اوز اولور بوردا یونا خاطر کی قروپلار آهنگینه سکنه وارد اولمایا یترین و نریر (هـ) یه اولور (اهتیار) هابئله اعتنا = اهتا و اعتماد اولور اعتماد کی بونلاری « نهتیار / نهنتا / نهتماد » بو چشیت ده یازماق اولار .

گلدیک (اُ) صانت « ایله اوز با اوز الدو مثلاً عقاب / عصیان / عریان / بوردا { ع / اُ } اوز با اوز اولور عقاب = اوقاب / عصیان = اوصیان / عریان = اوریان (ع) یترن و نریر (ا) یا . « ای » صانت ایله توش باتوش اولاندا .

عبارت = ایبارت / عنایت = اینایت / کی (ع / ا) اوز با اوز دور
صعت = صت { ع / ا } وسعت = وست (ع / ا) هابئله معطل = متل خلاصه (ع) شکیلی بئله کی گور و کور تامام « صانت » لرله اوز با اوز اولاندا نجه کی گوردوک یترین و نریر « صانت » لره و خود با خود اوزو اورتادان گئدیر »

● تشدید (۳) دینده آذربایجان تورک دیلینده یتری یوخدور ایکی شکیلداش بیر بیر ینین دالجا یازلییر بونا خاطر سوز برکیمه سی صوتی و احدلر قروپلارینا سکنه و ورور نتیجه هماهنگلیق قانونون مختل اندیری و بودا چوخودخیل کلمه لرده دیر و اوز کلمه لرینده سایب بازماق سایب اولماز و بعضی یترلرده ده وور غونون « حرکینه صون صانت اوسته مانع یارادیر سوز اوز اصالتین الده ن و ثریب سجه سینده ن سقوط ایدئر .

● صغیر نون **نِ** « موفولوژی » اصلینده (هر شکیل کی خدمته توتولور بحساب بیر مسین قراردادی نماینده سی دیر اونا ایش داشیر ، بیر لفظین نماینده سی اولاییلر نه آرتیق ا. ا. ا. صغیر بون یترینده کبیر نون (ن) ایشی داشیر ماقدایر ایراد گوسترمیر .

● **مدّ** « ~ » شکیلی کی کشیش و نریمکده ن اوتور دور بونا خاطر کی آذربایجان تورکجه دیلینده صؤوتی و احد لرین سس هماهنگی لیغی وار « صانت » لرینده کشیشی یوخدور بئله کی حالدا دامدین « م » سه ده تیری معناسی یوخدور .

● **ال** حرف تعریف عربی دیلینده مرسوم دور و دیلمزده رسمی و اسمی یوخدور .

● **آ :** آواسی دا تکلیکده اوز آواسی بخلاف رسم عرب کی باشقاسی شکیل اوستونه قویاندا اوز سسیله اونو سسلندیره ر مثلاً : رحمن = رحمان / اسمعیل = ایسماعیل / مثنی = مستنا بو چیشیت یازیلارلا هنج ایشکالدا گوروکمور .

● آذربایجان تورکجه دیلی ، کی اوسون همته حواص دیلین کوک ریشه لری ، آزی دورت مین ایل میلاد دان قاباخ قوتتی ولولوبی اتلر ریده ن تا ماسا و ماد ناسالاریندان قالان بیر دیلدیر « کوک » لو وانملی التصاقی دیلر دندیر بیر طرفده ن قی قی فرهنگه مالک اولان جوخلو دخیل لغت لری چاغریلما میس قوناق تک اوز دستر خاییدا یئر و نریب بیر صورتده خود آنا سوزلری بوللو اولاولا

دیقت له باخاندا و نریلن بومایشلره گوره قید اتمک لاریمدیر کی اصل سولطه و سولطه گری یه گوره کی اضطراری حالدا سوره کلی زامانلار سیاسی / اقتصادی / جبه لره گوره وجودا گلیب آغیر حده ن آرتیق یوکلر اوزمدیتینده دیلیسده و یاز قیسیدا کی اشاره اولوندو بوللی مایالی فرهنگه مالک اولوب حال بوکی صوتی سایبی ترکیباتی باخمیندان مستقل یوخاری ایگیر می دورد مین فعل ده ن آرتیق هوویه تی اولارق سارمان یونسکو آمارینا گوره ۱۹۹۹ میلادی دا دنیا دیللی ایچینده اوجومونجو دیری و قایدالی دیل دنیا یا معرفی اولونوب و هابنله اونا « دده قورقود » ایلی آدی و نریشلر و بو بیر نیکه افتحار دیر کی اونو گیز لشمک اولماز و اونون سجه سی بیر گنیس و اوزون زامانلاردا « مورفولوگیا » « سینتا کسپس » و « گراماتیک » « لئکسیکا » و « فونوتیکا » دا محکم و ده گه رلی قایدالاری تاریخ بویو « کوک » و قویولموش و اوز اصلتینده پارلاقدیر .

● **ادبی دیلیمیز :** آذربایجان تورکجه ادبی دیلیمیز ، بو دیل اوزون کنجیش زامانلاردان ادبی و هومانیت یازنیچلار شاعر لر اوزانلار و هابنله بوللو حکمتدی آتالار سوزو و فولکلوریک هایلا آریلیقلاردا اثرلی ادبی بایاتیلاری وجودا گتیریب کی نجه یوز ایل میلاددان قاباخ کی ، یئر قازدیر مالاریندا گوروک بیر داشدا بیر اوزانی سازی باسیب باغرینا اثرلی سوزلرین خدمته توتوب ، و بویولدا ادامه و نیره ره ق مین ایلده ن قاباخ دده قورقود داستانلارینا سونرالار خاقانی / فضولی / نظامی / خطایی / واقف / صابر / نسیمی / صمد و ورغون / بختیار و اهاب زاده /

آخوند زاده / احمد جاواد / سرابلی میرزا ابراهیم / حسین جاوید / میکائیل شفق / سلیمان رحیم / محمد رحیم / گلگون خانم / معجز / مهدی سیدزاده / بالاش آذر اوغلو و بالاخره استاد بهجت شهریار و یوز لرجه اوستون مقامدا شاعیر و یازنچیلار و اوزان و ائتل عاشق لاری و سایره باشقالارین اور کو کسونده سلیب و بو یودوپ .

• عمومیت ، دیلده :

عمومیت بیر دیلین اینکشافیندا اساس اصل لردن دیر . یاز غیسی بیر / تلفوظو بیر / قایدالاری بیر و صامت و صانت لری تکلیکده او بشیکت خصوص صانت لارین سایه چوخ و مستقل و باشقا ادبی حالدا آنتیم لر / سیونیم لر / اورمونیم لر / اورفوگرافیا / کهنه سوزلر / ینشی سوزلر / دحیل سوزلر / شکلیجی لرین « فونوتیک » ترکیبی خصوص سوزلرین « کوک » و امثال بونلار و سایره شئی لرده ن سجه له نیدیر بئله کی :

• نطق حصه لرینده :

دانشماقدا ، اسم / حالت / صفت / ظرف / سای / عوضلیک / فعل و اونون زامانلاری / قوشمالار / و سایره « مورفو » و « سینتاکسیس » گنیش حالدا « کوک » لو « ریشه » لی و بینالی سوزلره مالک اولان ، قیسداسی : بونلار بیر لیکده بیر عمومیت سایلیر کی سجه لی و هؤویتلی بیر دیلده کی اونون اساسی بنالاریندا ندیر .

• دوز یازیب دوز اوخوماق :

بئله لیکده واجب و ضرور گوروکور کی دوز یازیب و دوز اوخوماقا گر کدی خدمته توتولان قراردادی شکل لرله کی دیلین صؤوتی مخرجلرین و « گراماتیکا » سین حفظ ائنده بیله و اضافه یوکلرده ن و هدره گنده ن واختلارین قاباغین آلا و دیل هر لحاظ دان بیر عمومیت بیر اولکه نین باشدان باشا گنیش لیگینده اوزون گوستره و آرتیق و اسگیک لر اورتادان گنده عجبا من ایندی کی بو قایدالار کیتابین یازیرام متل قالمیشام هانسی الفبا شکل لرله یازیرم آبا عرب یا فارسی شهد الله چوخ چوخ ملیم واردیر کی فارسی الفباسیله یازام مع الاسف گنچه جکده یازدیقیم بینالی مانع لره گوره : سککیز ناتنی شکل لر « صانت » لرین (آوالارین ۳ سونون آزیلنی (فارسی الفباسینده کی فارسی دا آلتی و تورک ده دوققوز و بو بیر اساسی مسئله دیر صونوبر

منبعث شکیل چی لر اول / اورتا / آخیردایازیلاتلار باشقاییر مسئله لر کی قاباخدا اونلارین باره سینده مفصل ذکر اولونوب .

چاراسیز بورا دا مناسب گوروره م بوندان اوتورکی اصل تفهیم و تفاهوما سکه دئیمیه بر عکس بوکی ایندییه تک یازیلیب نتیجه آلینمایب ائی یو لیه رعایت اولونا آذربایجان تورکجه لاتین الفبا سیندان ناچار ایستفاده اولونور .

• بو الفبا ۲۳ واریانت (کار صامت و جنگیلتی صامت) لاردان و دوققوز (صانت اینجه و قالین) واریانت شکیل لرده ن و باشقاسی بیر واریانت شکیل ده (۵) کی فراسنه الفباسیندا اونا آکسان دئیلیر کلیلو حالدا (۳۳) واریانت شکیل لر اونکت حالدا قائم بذات اوزلرین تشکیل وئریر یازام کی بویولدان طلبه لر اوچون بیر ابهام قالمایا و مبتدیلهر بو آسان یولیه اوز آنادیلین اویره نمکده ، یوکلری آز مانع لر بر طرف و واختلاری نفله اولمایا .

• آنادیلی

هر بیر دوشونجو اینسان هر دیلده اولموش اولابونا شک سیز اعتقادی وارکی آناقوچاغی اوشاغین اولده ان مکتب یری و آنا دا اونون اول معلمیدیر و بو مکتب سایر مکتب لرده ن آرتیق امتیازا مالکدیر بونا خاطر آناقوچاغی اوشاق اوچون ان محبت امن امان بیر یر سانی لیر بو مقدس بیر یر دیرکی ضعیف و هر طرفده ن پناه سیز بیر اوشاق اورادا راحت و حادثه لرده ن آماندا دیر و قنداسیدا هر جهته ن آغزی قاباغیندا موجود دور گولمه گی /بول گندمکی / دانیشماغی، بیر یر اوزدیلی سوزلری، اونون آغزینا قویوب مین ناز و محبت له آنا دیللی سوزلرین ۰۰۰ یادگار لیقدا اونا امانت تاپشیریب .

بو ایشلری داشیر ما قدا ننجه اوزون گنجه لر یاتمایب و مهربان سوز و نغمه لر و بایاتیلار لایحاتین حاجت لرین و اینجه لیک لرین اونون چون بسلیب ، بونا خاطر اوز آناسی اویره ده ن دیل کی آن یوکسک یادگار و امانت آنا داندیر و بو مقدس امانت اولادین قبله گاهی دیر اصیل و زنگین اولاد بو بویوک تحفه یه اولن گونه قدرگر کدیر حرمت قایل اولابیر کیمسه ده بو هوماتیست ایشین قاباغین آلا بویوک گونا و ظولمه مرتکب دیر و متعال آلاه هنج و جهیده اونو باغیشلاماز بؤیله کی قرآن کریم ده (سوره الروم) دا ایگی می یرینجی آیه ده اشاره

(آلاهیڤن قدرت نشانه لرینده ندرکی گویلری و یئرلری یاراتدی و سیزین دیل لریندی و رنگ لریندی مختلف قرار و نوردی البته اونلاردا نشانه لر و علامت لر واردیر او جماعت اوچون کی اهل علم و اهل تحقیق دیر لر)

• دخیل لغت لر و هماهنگی قانونو :

زامان بویو یازیچیلار و شاعر لر بو ایشه توجه اندیب لر بونا خاظر صوؤتی قروپلاردا هماهنگی قانونا کی اساسدا بیر بنادیر اونا خلل وارد اولمایا دخیل لغت لر الزامی دیر کی آزالیب و چوخالمالی لا صوؤتی هماهنگ قروپلارله اوزلرین تطبیق ائندنده ن صونرا آذربایجان تورکجه دیلینه وارد اولالار غیره بو، وارد اولماغا ایذن یوخدور بو سیرا دان واقف ۱۲ نجی هجری قمری شاعیر لرینده بدیر ، شمالی آذربایجان شوشا قاراباغدا یاشاردی دخیل کلمه لرده هماهنگی قانونون رعایت ایده رکن اوز شعر لرینده ایشه داشیریب او جمله ده ن دخیل لغت لرده (قاعده نی « فایدا » / فایده نی « فایدا » / عمری = عومور / حیف ی - هایف / مهری = موهور یازیب .

میرزا فتحعلی آخوندزاده ده کی بیر یسی آذربایجانین قانلی و ساوادلی و هومانست یازیچی و شاعیر لریندن دیر و شخصیته مالک خود دنییر « توقع اندیره م کی سن من کیمی « آدم » ی ترکی دیلینده « آدم » و تخم ی « تخوم » و « جفت » ی « جوت » و « مقید » ی « مو قایات » و هابئله « عورت » ی « آروات » دیه سن .

منده دنییره م « معطل » ی « متل » و « مؤذن » ی « مزین » و « رسول » و « ایره سول » و « پروردگار » ی « پروردیار » و « آفتابه » نی « آفتافا » کی اورمو کندلرینده ایندیده معمول دور دنییب یازام .

• آندیرما :

اصیل سوز « کوک » لرین / صوؤتی واحد لر قروپلاریندا دخیل لغت لر هماهنگ لیغین ایستر سه ناپاسان اوزاق کندلرکی شهر لرده ن و یول کنار لاریندان اوزاقتا دینج یئرلرده دوشوب لر نلنجی قایدالار و بونلارین میثلی او نیرلرده چوخ انشیدیلیر و باشقا اینجه لیک لرله : « آشنا آشنا چیخدی او جاخ باشنا . »

دقیقت : او کلمه لرده کی (ش) شکیلی گوزه ده پیر چوخلو محبت سوزلری یاد او - گود و حرمتلی سوزلر دیر کی اونلارین « کوک » و ماننا و ماد چاغلاریندان قالیر کی هر طایفا و

اثل بویوگونون آدلا ریندا «ش» شکیلین گتیرر دیرلرحتی بو قایدا ایسلامدان صوردا بویوک ماد و کیچیک مادلارین ایچینده ده مرسومودور مثال :

حتی آتا و آنا اوز اوشاقلاری کی اونلارا عزیز میشل لر عربی آدلارینین باشنا «پسوند» «ش» شکیلین گتیره ر دیرلر مثلاً: «محمد» ه دبه ر دیلر «مמוש» و «علی» یه «علوش» و «قولو» یا «قولوش» و «ابراهیم» ا «ایبوش» بونلار ارکک لرده و هائيله .

دیشی لرده عوض «ش» شکیلی «آن» ی ایشه آپارار دیر لار مثلاً «خدیجه» یه «خدان» و «سکینه» یه «سکان» و «صدیقه» یه «صیدان» ایندیده بو رسوم شهر و اورمو کندلرینده گوزه ده گیر و بعضاً ده کی دیشی ینیده . چوخ عزیز توتوب ایستکده ن بویوده رلر بونلاردا «ش» شکیلی نی ارکک لر کیمی «ان» ینرینه ایشله دیبلر اوقیزی یا قادینی کی کیشی و اوغلان کیمی عزیز توتوب و اوستون سانارلار او جمله ده ن «فاطمه» عوض بو کی اولا «فاطان» اولوب «فاتوش» و «به به» اولوب «ببوش» و امثالهم .

متی کلمه سی : متی کلمه سی کسی هاما «مدی» یا مادی «اصیلده» ماد «سانیلیر ایسلامدان صوردا بو کلمه مادلارین ایچینده عزیز و حرمتلی ایمیش ، بلنه کی عابید و زاهد آداملارا اطلاق اولونورموش و نمونه سی بیر فرد سارجالو کنندی آشاغی نازلوچای اورمو کندلرینده کی واقعه چوخ پاک و زاهد آدمیدیر و آدیدا ابراهیم خلیل دیر اونا مشهدی متی دیه ر دیلر کی من اوزوم گوزومده ن گوروموشم و بیر پارا کند لرده ده بو رایجیدی بو بو علتسه گوره یدی کی متی یا ماتی = ماد) ی «ماد» چوخ عزیز و مقدس اولدودا بیر عده زاهد و پاک آداملارین آدنا «یسوند» اولورموش .

و یا بیر باشقا موزون کلام دا آنانین ناز دار سوزلری ، اوشاقین الینده ن یاپوشوب اونایول گندمگی اورگه دیر ، اری گندیب درمانا اون دارتماغا اونوندا تنز کلمه گین ایستیر اینجه سوزلر آهنگیله اوخور ، اوشاقادا خوش گلیر بالا بالا قدم آتیر بو سوزلری دنیر :

آپول آپول آپولو	ایندی دده ن تاپولو
دده ن گندیب درمانا	تاخیل خاندا دارتماغا
خانین آتی دوغبدور	بیر قولونو اولویدور
اونون آتی فاشقادیر	بیر ایلخیدا باشقادیر
سو ایچینده کیشنایر	ال ووراندا دیشلایر

● دلی نجوره ساخلاماق :

شاعیر و یازئچی کی اونون یازدیقی سوز لره و کیتابنا و بیلگی مقامنا افتخار اولونور و آداملار ایچینده و اولکه ده شخصیت و احترام مالکدیر حتما بونا دیققت ائدیر خود شعر لرینده و یا یازغیلاریندا مطلب ده ﴿ گر کدی یوکسک چالیشا اوز آنادیلی فرهنگین حیفظ انده ، تا اویره تک کی ایمکانی وار ، شعرین یازقیلارین باشقا یابانجی دیلله فرهنگستان دوزه لدمیه و بویولدا بیر یکه رسالت بویوندا وار .

« شوپن هاور » آلمانیا فیلسوف لاریندان بیر یدیر او کیتا بیندا یازیر : (مادام کی اوز ائوین حوووضوندا سووار ساتیلی گوتوروب سودان اوترو اوزگه حوووضونا گندمه)
 دلی سالیم ساخلاماقدا و اونون اصیل « کوک لرین » اله گتیر مکده گرگ ماهنی اوخویان کولی لرده ن خصوص اوزانلاردان ، کی دو شده ن دوشه ینتیشن داستانلاری ایجرا ائدیرلر و ائل اوبا ایچینده « عاشق » آدیله شهرتلی وار آذربایجان تورکجه بیکر سوزلر اوبئیکت حالدا ضمن بوکی گوزه ل و اینجه سسلریله ساز الدهه . شجاعت / مرد لیک / اینصاف / کیشی لیک / جوانمرد لیک / آیر / حایا دوزلوک / قهرمانلیق / امانته خیانت ائتمه مک در سینی اجتماعی ینرلرده قهوه خانالاردا توی مجلس لرینده نومایشا قویولار بونلارین سوزلریدیر کی آنا دیلمیزی برک اسن حادثه یلرینده ن ساغلیمدا ساخلایب آنا دیل تحفه لر رسالتین ایفا ائدیب بو چشیت اینسانلارا گر کدیر ائل ایچینده حرمت قایل اولماق و کیمسه نینده کی بو ایشده لیاقتی یوخدور کنار قویماخ روحلاری شاد بونلاردان من بیر نچه سینده ن بورادا آد آپاریرام :

رحمتلیک خسته قاسم تیکمه داشلی و عاشیق مهدی بابا گنجه لی نازلو چایلی و عاشق علی عسگر دوللو و عاشق درویش کورد لر کندی اورمولو بکشلو چای و حال حیاتدا عاشیق دهقان ساز الدهه گوزل سسیله (دوز آهنگ لری ایجرا ائدمکده) بو مقدس یولدا چالشیر .

● شاعرین رسالتی

حرمتلی شاعیر لر آذربایجان تورک عالمینده او جمله ده ن بیوگ عالیم فضولی کی سوزلری عرفاندا درین معنا لارا مالیکدیر نه تکجه جنوبی آذربایجاندا بو شخصیتین رسمی و اسمی وار بلکه بوتون تورک اولکه لرینده بیرسی اولگو تانینان شامخ مقامدا تورک شاعیر لرینده ندیر منیمده اونون اوستونلوگونه و فضیلته افتخاریم واردیر : و فضلینه گوره ده بیر آز گیلاییم !

بو اوستون شاعیرین غزل لرینه باخاندا اونلارین یوزده اللی آتمیش سوزلری دیوانیندا یابانجی دیلله فرهنگستان اولوب ، آیدین اولماقدان او ترو بیر نتیجه یست غزل لرینده ن بورادا نومایشا قویولور ص ۴۲۰ قطعه ۵۱ غزلین مطلبی :

سرورا گردش سپهر کبود دائم اولماز موافق مقصود
یا قطعه ۲۵۱ مطلبی :

خوش اول رمان کی حریم وصاله محرم ایدیم
نه مبتلای بیلا سه مقید غم ایدیم

و با ۱۹۸ قطعه غزلی بین مطلعیده :

زهی جواهر انسان عامه معدن خاص

درشفاعت اوچون بحررحمه غواص

بنله کسی گورو کور بویوخاریداکی اوچ بیت شعرینده فضولی اوز آنادیلی فرهنگینه تکجه دورد کلمه مقدس امانت دارلیقی وظیفه سین ایفا اندیب حال بوکی هامان شعر لرده باصطلاح تورکو دیلیله بیان و یازیلیپ (۱۳) سوز فاسجان و (۱۷) سوز عربجن شاملدیر اوزو تورک یازقیسی تورکو (۳۴) کلمه ده تکجه (۴) کلمه سوز اوز فرهنگستانینا ساخلایب .

● **صونو جساتله بو ایکی بیت شعرینه باخاندا :**

اول سبیده ن فارسی لفظیله چوخدورنظم کیم

نظم نازک تورک لفظیله ایکن دشوار اولور

منده توفیق اولسا بو دشواری آسان ایشله ره م

نوبهار اولغاچ دیکنده ن برگ گل اظهار اولور

اگر بو ایکی بیت شعر اخیرینده منظوروکی شعر هیجانی عروضاً تبدیل انده نتیجه هماهنگی قانونو مصوت قریولاریندا ، رعایت اولمویا و بعضی مصوت لره کشیش و تریب بویولیه یابانجی گنیمینده چوخلو شعر دنمک لر اونون اوچون دشوار یده ن آسان اولایر دفعه زحمتی آز اندیب بوتون عربی و فارسی دنسه یدی چوخ راحت اولاردی .

ایکنجی شق دا بوکی دئیر (نظم نازک تورک لفظی له ایکن دشوار اولور) بورادا

فضولی آیدین حالدا اقرار اندیرکی تورک لفظیله نظم نازک دشوار دیر (چتندیر) شاید یابانجی

لغت لرله ایسته دیگی بو اولوب کی شعر لرینه نظم نازک و ترسین هر صورتده ایجاب اندیدری کی بو فاضل و عالم بوایشی اوزو اوچون گوروردو یا اوزگه لرین خوش گلدیسینه گوره کی اوز دیوانین کی گنجینه ادب دیر بوللو دخیل سوزلر یثربنه اولا اولانا دیلینده « اویکت » سوزلر ایشله دئیدی کی بو یولدا گلن نسل لر اوندان ایستفاده انده ایدی .

● **نیظامی نین نمونه شعر لر ینده ن رسالتی :**

بعضاً بیر پارا سبب لر باعث اولور کی شاعیر اوز مطلوب و ایستدیگی رسالتین آشکارا و ثره نیمر هنج ، ناچار اونون ترسه سینه قدم گوتورور مثال ؛ نیظامی نین خمسه نامه سینده لیلی مجنون حکایه سینده بئله معلومدور کی نیظامی ایستیر میش کی شعرلرین خود آنادیلی خالقین ایسته دیگین یازسین .

بو اوچ بیت فاسجان شعر آتدا یازیلیب دلیل دیر کی شیروانشاه طرفینده ن اجازه

اولمویوب :

در زیور فارسی و تازی	این تازه عروس را تازی
ترکی صفت وفای مانیست	ترکانه صفت سزای مانیست
آن کز نسب بلند زاید	او را سخن بلند باید

بئله کی آیدین دیر بو شعرلرین معناسی شیروانشاهین فرمانی نیظامی یا خطاب دیر :
(بویوک نسب ده ن اولانین گرک سوزلریده اوجا اولا) گویا خمسه نامه نی بو تازا (عروس) و تورک دیلینده اوز حالی موناسیبی بولمورموش .

نیظامی شیروانشاهین بودایاز فیکری عملینده ن چوخ چوخ نهایت درجه ده ناراحت

اولوب اوز کدرینی آشاغینداکی بیت لرده اوست اور تولو اظهار اندیر :

چون حلقه شاه یافت گوشم	از دل بدمماغ رفت هوشم
نه زهره که سر زخط بتابم	نه دیده کسی ره بکنج بابم
سرگشته شدم در آن خجالت	ازستی امر ضعف حالت
کس محرم نی که حال گویم	وین قصه بشرح باز گویم

بو بزرگوار و عالی نسب و بیلجی شاعیر وقتی اوسته یازیلان فرمانی شیروانشاهدان ائشیدیر هوشو اوره کده ن کلله سینه گنندیب بیر بویوک ناراحت اولاراق دئییر : (نه زهره اولدوزام گنندیب گویلرده اوزومه یثرا ندیم نده عصبانیت ده ن گوزوم گوره گنده م بیر بوجاغا ستار اولام سرگردان قالدیم اوز قصدیمده شرمنده بو فرمانین سوسلوگینده ن نهایت درجه آلچا قلیغیندان و اوز ضعف حالیمده ن بیر کیمسه محرم سرریم یوخ کی قلب سوزومو دنگه م و دردیمین حکایه سین اونونلا اورتایا قویام)

● باخاق صمد وورغونون شعر لرینده رسالته

صمد وورغون آتاشلی و وطنینه جانندان باغلی اولان بیر شاعیر دیر کی چوخلوانون شعرلری ایندیده سرود اولوب دیلرده ترنم ده دیر بیر اونملی تابلو اونون وطن پرورلیک شعر لرینده ن بورادا ایستفاده اولونور .

چوخ گنجیمشه م بو داغلاردان دورناگوزلو بولاخلاردان

ائشیدیمیشه م اوزاق لاردان ساکت آخان آراز لاردان

سینا میشام دوستو یاری

ائل بیلیر کی سن منیم سنن یووا یوردوم مسکنیم سن

دئمک دوغما وطه نیم سن آریلامی ؟ کونول جانندان

آذربایجان آذربایجان

من بیر اوشاق سن بیر آنا او دورکی باغلیام سانا

هانکی سمته هانکی یانا هئی اوجسام دا یووام سنسن

ائلیم گولوم اوپام سنسن

تکجه سنده ن گئن دوشنده آیریلیق منده ن دوشنده

ساجلاریمده ن دوشنده بوغار : آیلار ایللر منی

قیناماسین ائلر منی

داغلاری نین باشی قاردیر آغ اورپگین بولودلار دیر

اوزون بیر کنجیمشین واردیر بیلینمه بیر یاشین سنین

نلر چکمیش یاشین سنین

صمد وورغون بو (۸۶) کلمه (۲۵) میصرالی ناب آتادیلی شعرینده فقط (۲) کلمه

(وطن / مسکن) اودا بحق قلمه جاری اولوب دخیل سوزلرده ن آثار یوخدور .

اورمولو « قطره » و اونون رسالتی : اورمولو قطره و اونون « عشق‌مین حسره تی آذربایجانا »

شهرینده :

- ایبه کک قوردو دلیر قوزا یوواسین
 - دوستاق قابوسون دمیر قابوسون
 - چالیشیر یول تاپا بودار دالاندان
 - کیر بیکده ن اوخلارین قاشیله آنا
 - بو اتیش قاپیشدا جوخ تالاشدادیر
 - یاشایش دادینی بیر ده بیر دادا
- آجا قابو یولون دوستاقدان چیخا
 یولاد دیشلریله گمیره نیخا
 الیسی ینتیره یار ائگینه
 بیر بیر یاپوشدیرا یار اوره گینه
 اولا بیرحه تاپا توت آغاجلارین
 شهده یارادا اییک سایلارین

اورمولو « قطره » نین بو اوچ قطعه چارپارا شعر لرسده (۵۷) کلمه ده حتتا بیر کلمه ده

دخیل لغت یوخدور .

● سوزده یشمه لری :

هر دیلده مورور زاماندا بعضی سوزلر آز تلفوظونه خاطر اورتادان گندیر و بیر یارا سوز
 لرده دنیا اوزه رینده مدنیت اینکشافنا خاطر اورتایا گلیر بوتازا سوزلر بیر قسمت بین المللی آدلارا
 منسوب دورلار بونلاری آلیما صورته ایشه داشیر ماقدا « اوبنکت » شکیل لازیم اولور و بو
 شکیل ایجاب اندیر قراردادی شکیل لره آرتا مثلاً « تراکتور » و « کونباین » سوزلرینده بیر صامت
 () شکیلی گئن دیل آرخاسی داماق صامت ، ین اوستونه آرتا و او سوزلر کی ایستیر اورتادان
 گنده و چاغداش آدامین او کلمه لرین ایشله تمگینه احتیاحی یوحدور بوجور یئرلرده کلمه لر
 اورتادان گندیر ولی چون سس و مربوط شکیلی (قراردادی شکیلی) اورتاق حالدا دیر او بیری
 کلمه لرده مشترک دیر اورتادان گندیر مثلاً .

● اکینجیلیک عالمنده

جوت / کوتان / یووندوروق / زه وله / خره ز / نه وه / ر / قانلی / کی چاغداش ایش

داشیردی ایندی داشیر میر بنله کی زامانلاردا شکیل القبا دان آزالمیر .

● هه سسی :

هه سسی دیلیمیر ده ایشلنمه میشدیر ولی سابقه سی وار ایمیش کی ایندی سوز بشالاریندا هانی / همیده / هانسی / هارا / سایره کیمی بو سوزلر « دده قورقود » داستانلاریندا صورا نسیمی، فضولی نین شعر لرینده : قامو / خامو / هانسی / خانسی - قانی / خانی سوزلرینده راست گلپرک .

خاتمه ده چون اوخوماقدا و یازقی لاریمیزدا بیزیم چوخلو استنادیمیر شاعیرلرین دونوملرده شعر لرینده اولان سوزلره دیر بورا دا گوروروک بودا ان بیرنجی شاعیر لرین رسالتینده ندیر سوزلری « کلمه لری » « کوک » و اوستونده او بنکت حالدا سنچیب اوز اونملی دئین لرین اولکه لرینه و وطندا شلارینا ایفا انده لر .

مؤلف

مهربان تاری آدینا

● **قانیب وقاندیرماق** اصل قانیب قاندیرماق ایکی یول ایله اله گه لر : دانیشیقدا و

یازماقدا :

● **جمله** - دانیشیقلاری و یازقیلاری جمله تشکیل وئره ر و جمله لریده نطق حصه لری :

اسم ، صفت ، عوضلیک ، سای ، فعل ، مصدر ، ظرف ، ادات ، مودال سوزلر ، ندالار و هابئله منبع سندلری و غیره .

● **کلمه** : جمله لرده کلمه لرده ن دوزه لر .

● **صوتی واحدلو** : صوتی واحد لر یا « هیجا» لاردا ، کلمه لری وجودا گه تیره ر، و

هر کلمه ده صوتی واحد لردیر کسی (صانت) و (صامت) تشکیل لری نین تلفیقینده ن وجودا گله لر .

● **صانت و صامت** : «صانت» و «صامت» لر بیر تعداد ایش داشیران قراردادی شکل

لردیر اویشتک «قائم بذات» هر بیر واریانت (جوره) سسه بیر یسی خدمته توتولور و رسمیت تاپاندان صونرا یازقیلاردا اوزلرین گوستریلر هر دیلده اوزگیش لیگینه گوره ، بوناخاطر محدود دولار ، آذربایجان تورکجه دیلینده اونلارین سای (۳۲) واریانت تشکیل لرده دیر .

● **تئل سسلوی** : جیه رده ن گلن فشار لا هاوادیر بوغاز لوله سی ایله آغیز اوطاغینین

ایکی بولومو :

«دال» «قابق» ئندا ، (دیل / داماق / دیش لر / دوداق / دیلچه ک) تکنیکی «معین

(حرکت) لرله چیخان هاوا ائشیکده آزاد هاوادا پاتلیارکن سس تللری اندازالی اولچی قالیلاریندا فورمالاشار .

● **سس تللری** ایکی بولگوده اوزلرین گوستره ر : ۱- «صانت» لر بولگوسو

۲- «صامت لر بولگوسونده .

۱- «صانت» لو : فورمالاشما سس تللریدیر کی هاوا آغیزدان پاتلاما حالیندا چیخاندا معین

حرکت لرله یاراتیر بو فعل انفعال دال لفظی صوتی واحد لری «هیجا» لاری یا رادیر .

آندیرما: یوخاری نومایشده گوروروک (لاتین آلفا بیتینده) بشش واریانت شکیل لر اوزلرین گوستریر امما عرب فارسی آوالاریندا تکجه (a=ا / ای =i) اوزون گوستریر ولی بو (ö/ü / I) اوج اینجه صانت لارین وجودو یوخدور گورسنمیر .
 ۲-قالین (صانت) لار :

قالین صانت لار
 ا یکینجی بولومو دورد واریانت دا شکیل لر : a . e . o . u :
 (دال آغیز تکنیک فورمالاشمالاریندا)

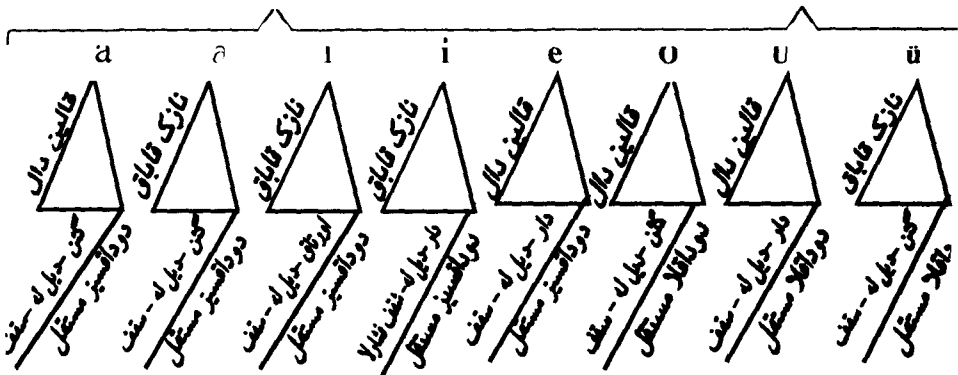
ایکنجی نومایشده (قالین «صانت» لاردا) اولنجی نومایش کسری گوسترمیر دوداقلارین رولو اوسته کی دال / قاباق تکنیک لرده ایگی بولگونه :

- ۱- دوداقلار (آچیخ) حالدا نیش واریانتدا ← a . ǝ . I . ı . e .
- ۲- دوداقلار حرکنده تقریباً کرده حالدا دورد واریانتدا ← o . u . ü . ö

بیر یئرلی صانت لر تکنیک نماییشینده

دوداقلار آچیخ حالدا طبیعی دوداقسیز مستقل

ه. تقریباً کرده حالدا- قاباغا(دوداقلار مستقل)

● «صامت» لو: نتیجه کی دندیک سس تللری ایستیر فورمالاشا بیر بویوک قیسمی پاتلاما حالنا چاتاراق مانعه راست گلیر بونا خاطر سس لری «صانت» لر سسی مقابلینده، کی چوخلو سعیف و گوجسوزدیرلر، آیدین اولمور بئله کی حالدا صؤوتی واحد لردی «هیجا» لاری

یاراتماغا قادر اولمویساراق « صائت » لرده ن یاردیم ایستیرلر بو یاردیم ایستیرلرین سای (۲۳) واریانت قراردادی شکیل لر دیر کی آندا قید اولور :

B P . T . S . C . Ç . H . X . D . Z . R . J

ژ . ر . ز . د . خ . ه . چ . ج . س . ت . پ . ب

Ş . Ğ . F . Q . K . G . L . M . N . V . Y

ی . و . ن . م . ل . گ . ک . ق . ف . غ . ش

ویرر شکیلده (^) عرب دیلینده اونا (جزم) و فرانسوزجه اونا آکسان دئییلیر بعضی کلمه لر اوسته ایکی شکیلین اورتاسنا قویولور، مثلاً : تعیین کلمه سینده (Təyīm) گوروکور ساکین (غ) سسی وئریر .

● « صامت » بولگولری - سککیز بولگوده (دوداقلی) (دوداقسیز) . (آغیزین دالی) (آغیزین قاباغی) . (گوجلو مانع) . (گوسجور مانع) . (اوزاق مانع) . (اوزاق مانع سقغه)
 ۱- (دوداقلانان - قاباق آغیز - مانع گوجلو صامت) لر :

S . C . Ç . D . Z . T . J . Ş . Y . K . G = 11

گ . ک . ی . ش . ژ . ت . ز . د . چ . ج . س

۲- (یاریم دوداقلانان دال آغیز) . (مانع گوجسوز) ۲ ← V . J

۳- (دوداقلا نمایان دال آغیز) (مانع گوجسوز) ۴ ← X . L . R . Q

ق - ر - ل - خ

۴- (دوداقلا نمایان دال آغیز) (مانع گوجلو) : بورون کومکی ایله : ۱ ← Ğ

غ

۵- (دوداقلا نمایان دال آغیز) (مانع گوجسوز) بورون روليله ۱ ← H

ن

۶- (دوداقلانان دال آغیز) (مانع گوجسوز) ۳ ← M . P . B

ب . پ . م

۷- (دوداقلا نمایان دال آغیز) (اوزاق مانع) ۱ ← h

ه

۸- (دوداقلا نمایان دال آغیز سقغه یا پیشیق ساکن) (گوجلو مانع) ۱ ←

۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ ردیف لر جمع سایبی ← ۱۳ صامت *

گنچه ن ردیف (۱) سایدا ← ۱۱ صامت *

جمعی ۲۴ « صامت »

● صامت لر بولگو لری سککیز بولگوده :

«صامت» و اونون نقشی نسبی رابطه لرده «صانت» لر له :

«صامت» لرهم تکلیک ده وهمده قروپلاشمادا(نسبی رابطه لرینده استقلاللا مالک دیرلر

الف ؛ قروپلاشان «صامت» لر دورد قروپدا (آیری-آیری) نسبی رابطه لرین حفظ ائده رلر

۱- بیرینجی رابطه ده «صانت» لرله همکارلیق لاری چوخ اولانلار :

صامت لر تکلیده و همده قروپلاشمادا (نسبی رابطه لرینده) استقلاللا مالک :

۱- بیرینجی رابطه ده «صانت» لرله همکارلیق لاری چوخ (۱۱) واریانتدا

S . C . Ç . D . Z . T . J . Ş . Y . K . G

گ . ک . ی . ش . ژ . ت . ز . د . چ . ج . س

۲- ایکینجی رابطه ده «صانت» لرله همکارلیق لاری آز (۲) واریانتدا : F . V

و . ف

۳- اوچونجو رابطه ده «صانت» لرله گنه همکارلیق لاری آز (۴) واریانتدا :

x . L . R . Q

ق . ر . ل . خ

۴- دوردونجو رابطه ده «صانت» لرله گنه همکارلیق لاری آز (۳) واریانتدا :

B . P . M

م . پ . ب

۱ و ۲ و ۳ و ۴ ردیفین جمعی ۲۰=۳+۴+۲+۱۱

بیرلیکد

ب- قروپلاشان «صامت» لر تکلیکده باشقا بولگوده استقلاللا مالک

۵- بشینجی رابطه ده (صانت) لرله همکارلیق لاری چوخ (۱) واریانتدا

Ğ

غ

۶- آلتنجی رابطه ده (صانت) لرله همکارلیق لاری آز (۱) واریانتدا

И

ن

۷- یئدنجی رابطه ده «صانت» لرله همکارلیق لاری آز (۱) واریانتدا

H

ه

۸- سککیزینجی رابطه ده (صانت) لرله همکارلیق لاری آز (۱) واریانتدا

^

ع

۵-۶-۷-۸ ردیفین جمعی (۴) واریانت شکل لرده

تک لیکده

بیرلیکده (۲۰) واریانت شکل تکلیکده (۴) واریانت جمعا (۲۴) واریانت «صامت» شکل لر.

نسبی قروپلار « صامت » لاردا و اونلارین ایشی :

نسبی قروپلار همکارلیق نظر ایله «صامت» لارلا : (چوخلوقدا - آزیلقدا - جمعهده) ایکی قروپا بولونورلر :

۲۳
واریانتدا

اونلارکی « صامت » لرله همکارلیق لاری آزدیر = ۱۱ واریانت شکیل لرده :	} ۱- آزیلقدا
H. H . B. P. M. Q . R L . X. F. V و- ف- خ- ل- ر- ق- م- پ- ب- ن- ه	
اونلارکی « صامت » لرله همکارلیق لاری چوخلوقدا = ۱۲ واریانت شکیل لرده :	} - چوخلوقدا
S . C . Ç . D . Z . T . J . Ş . Y . K . G . Ğ غ- گ- ک- ی- ش- ژ- ت- ز- د- چ- ج- س	

● جینگیلیتی و جینگیلیتی سیز « صامت » لر :

کوللو حالدا « صامت » لر « صانت » لرله تلفیق اولاندا (قوووشاندا) تلفظ واختی اونلارین کی هاوادا تئل سسلری تیراییر جینگیلیتی سسلی « صامت » ، و ترسه سی اونلارین کی تئل سسلری تیتیره ماییر جینگیلیتی سیز « صامت » دئییلر
۱- جینگیلیتی لی « صامت » لر (۱۵) واریانت شکیل لرده :

L . J . Ğ G . D . Ç . B . Z . Y . V . R . Q . N M ^
م . ن . ق . ر . و . ی . ز . ب . چ . د . گ . غ . ژ . ل

۲- جینگیلیتی سیز « صامت » لر (۹) واریانت شکیل لرده :

F . K . X Ş . S . T . P . H . C
ج . ه . ب . ت . س . ش . خ . ک . ف

● هیجا « صوتی واحد لر »

دانشماق واختی سوزلرین بیر حرکتده آیریلمالارینا سس واحد لری یا « هیجا » دئیيله ، دلیمیمزده اوسوزلرکی مفهولاری مستقل دیر بیر سوز ممکن دور تکلیکده آلتی واحد صوتا کیمی شامل اولا باخاق آشاغیدکی بولگولره .

۱- بولوم سوزلر بیر حرکتده O . at . u Ç . Dürť

دورت . اوچ . آت . آن

۲- بولوم سوزلر ایکی حرکتده ðli . dəftər . kaĝaz

کاغاذ - دفتر - علی

۳- بولوم سوزلر اوچ حرکتده

Ozanlar	Qəhrəman	Ərsəlan
اوزانلار	قهرمان	ارسلان
ار- سه - لان	قه - ره - مان	أ - زان - لار

۴- بولوم سوزلر دورد حرکتده

Panbiqçılıq	Azərbaycan
پانیقچیلیق	آذر بایجان
پان - یق - چی - لیق	آ - ذر - بای - جان

۵- بولوم سوزلر بئش حرکتده

Pozqunlaşdermaq	-	Tamahlandermaq
پوزقون لاشدیر ماق		تاماهلان دیر ماق
پوز - قون - لاش - دیر - ماق		تا - ماه - لان - دیر - ماق

۶- بولوم سوزلر آلتی حرکتده :

Azərbaycanlılar	Doxsanıncılar
آذر بایجان لیلار	دوخسان ننجی دیر لار
آ - ذر - بای - جان - لی - لار	دو - ح - سان - ن - جی - دیر - لار

● **دیققئت** : دیلمیزده دوققوز (صایت) ایچینده فقط ($O = \acute{A}$) صانت واریانت شکیلی نین مستقل حالدا معناسی (مفهومی) وار بوناگوره ده کلمه ساییلار و باشقا قالان سککیز « صایت » مادام « صامت » لار لا تلفیق (قوووشمویوب) مفهوم لاری اولماز یاخشی دیر قید اولونا هر شیین مفهومویوخدور « کلمه » اولایلمز .

بو ($O = \acute{A}$) « صایت » ی هم شکیل هم هیجا و همده کلمه ساییلیر و اوزوده اساسدا سوزون « کوک » و دور « صامت » و « صانت » لری متعدد فورمالاردا نومایش و ثرمکک اوچون ایش ها ساند اولار و هر سوزو ایستیه سنیز « صانت » ی « صانت » یثینه و « صامت » ی « صامت » یثینه قویوب و نئچه بولگوده سوزلرین هیجالارین و اولنلارین تعدادین بیر مفهوم اولان کلمه ده

اله گه تیره سیز « صانت » لر یئرینه بو (||) علامت ده عمودی حالدا و « صامت » لرده بو علامت (=) افقی حالدا نومایشه قویولور :

* اونو دئمه کی منیم جانیم اونون جانی دیر
بئله کی معتقد ام (أ) مندی منده او یام
قطره

صانت (||) علامتی و صامت (=) علامتی قوووشما حالدا مفهومی کلمه لری یار اتمادا بیر هیجادیان تالنتی هیجالی کلمه به قدر

1- || → اه → (أ) = O αβ

2- = || → اه → با = (ب-ا) = Ba

3- || = اه → آت = (آت) = At

4- = || = اه → باش = (باش) = Baş

5- = || = || = اه → بازار = (با-زار) = Bazar

6- = || = || = اه → دالدا = (دال-دا) = DaLda

7- = || = || = اه → موردار = (مور-دار) = MURdar

8- = || = || = اه → خارا با = (خا-را-با) = XaRaBa

9- = || = || = || = اه → ناخجوان = (ناخ-جو-وان) = NaxCuVan

10- = || = || = || = || = اه → بار آندوز چای = (با-ران-دوز-چای) = Baranduzçay

11- || = || = || = || = || = اه → آذربایجانلی = (آ-ذر-بای-جان-لی) = Azər baycanlı

12- || = || = || = || = || = اه → آذربایجانلیلار = (آ-ذر-بای-جان-لی-لار) = Azər baycanlılar

بونوما ییشدا گورورک (صائت) (صامت) لایتیشنده صوتی واحد (هیجا) دوزه لیر و هر صؤوتی واحد بیر (صائت) شکیلینه مالکدیر نهایت هر بیر سوز ده نئچه صوتی واحد اولسا او تعداد (صائت) شکیلی وار .

اما «صامت» ترسه سی هر صوتی واحده «هیجا» دا امکانی وار بیر «صامت» یا ایکی صامت اولا صؤوتی واحد اوز «صائت» ی ایله قووشار .

● هیجالار یوخاری علامت لرده نومایش حالدا یۆیله اوخوناراق :

نمره ۱ = «هیجا» (دال قبااق آچیق) نمره ۲ (دال باغلی قبااق آچیق) نمره ۳- (دال آچیق قبااق باغلی) نمره ۴- (دال قبااق باغلی) نمره ۵- (دال باغلی قبااق آچیق / دال قبااق باغلی) نمره ۶- (دال قبااق باغلی / دال باغلی قبااق آچیق) نمره ۷- (دال قبااق باغلی / دال قبااق باغلی) نمره ۸ (دال باغلی قبااق آچیق / دال باغلی قبااق آچیق / دال باغلی قبااق باغلی) نمره ۹- (دال باغلی قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال باغلی قبااق آچیق / دال باغلی قبااق باغلی) نمره ۱۰- (دال باغلی قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال باغلی قبااق باغلی / دال باغلی قبااق باغلی) نمره ۱۱ (دال آچیق قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال قبااق باغلی) نمره ۱۲ (دال آچیق قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال قبااق باغلی / دال باغلی قبااق آچیق / دال قبااق باغلی)

● سوز

سوز یا کلمه «صائت» و «صامت» لرین قووشما سیندان صؤوتی واحد لر «هیجالار» و هیجالارین سایندان سوز یا کلمه کی مفهومی اولا دوزه لیر و هابئله دندیگ بیر نئچه کلمه دنده جمله کی تفهیم و تفاهومو کتبی یا شفاهی حالدا و جودا گه تیره مثلاً:

اولکه / داغ / قارانلوق بونلارین هر تک تکی سوز یا لغت یا کلمه دیر مفهومی واضح و معنایا مالک و هابئله (گنججه لر اوزوندور) جمله دیر کی نئچه کلمه ده ن تشکیل تاپوب .

● هیجابولگولری :

هیجلاز ایکی بولگوده مستقل و غیر مستقل :

۱- مستقل هیجا :

اودورکی تکلیکده او بئکت (قائم بذات) مفهومو اولامیثال (آن = اُ = ۰) یا (سو = SU) یا (بال = Bal) کی بونلاردا لفظ بیر حرکتده صوتی واحدی دوزه لدر مستقیم معنایا دامالکدیرلر.

۲- غیر مستقل هیجا :

اودورکی صوتی واحدی ایکی / اوچ / دورد / بئش بلکه ده آلتی اولموش اولاو کلمه نی بو تعداد حرکت لرده دوزلده ، و مفهومو یشیره مثلاً : (آر - ده - ییل) اوچ هیجا داو (آ - ذر - پای - جان) دورد هیجا دا غیر مستقل اوزلرین گوستریرلر .

● هیجا قروپلاشمالاری :

بوتون بو سیرا صوتی واحد لره صوتی قروپلاشما دنییلیر

وزین لیک : یعنی بیر شیئن آغیر لیغینین تایننا گوره وزین یلمک دیر مثلاً بو آلمالار بیر

کیلو وزننده دیر لر یا بیر کیلو دان بیر آز آرتیق یا یوخار یدیر لار هابئله بیر بیت شعرین ایکی میصرا عیندا صوتی واحد لرین هموزن اولماغی مطلوب دور اعم مستقل و یا غیر مستقل گر کدیر سایلاری بارابار اولامیثالاً بویته ده :

گه گنده ک داش بولاغا سو یو سرخوش بولاغا

شعر صنعتی باخیمیندان اول بو ایکی میصرائین کلمه لری نین مفهومونا باخاریق وقتی

گوردوک مفهوم مالک دیر لر ایکینجی دفعه ده اول میصراع ایکینجی میصرائین صوتی واحد لرین وزن ائله ریک گر کدی بارابار حالدا اولالار یوخاری شعرده :

اول مصراع هیجا بولگو لرینده : گه / گه / ده ک / داش / بو / لا / غا = ۷ هیجا دا
ایکینجی مصراع هیجا بولگو لرینده : سو / یو / سر / خوش / بو / لا / غا = (۷) هیجادا

همورن

بو ایکی میصراعدا هر تک تکی (۷) حرکتده مستقل و غیر مستقل جمعاً (۱۴) هیجانی بارابار لیقدا

یارادیلار وزین لیک رعایت اولوب

یا ایکینجی (بیت) ده :

ایکی میز همده م اولاخ توکک قان یاش بولاغا

ای کی / میز / هم / ده / م / اولاخ / تو / کک / قان / یاش / بو / لا / غا

ایکینجی (بیت) ده ده هر ایکی میصرع بارابار حالدا هره سینده یئدی حرکت ده مستقل و غیر مستقل گنه ۱۴ هیجا وار و ایکی بیت ده مفهوم باخیمی ایله رابطه لر آیدین حالدا برقرار دیر :

وزین لیک فورماسی بو بیر بیت شعیرده

مصرع ۱	ص ۱	ص ۱	ص ۱	ص ۱	ص ۱	ص ۱	واحد ص
	گ	گ	ده ک	دش	بو	لا	
مصرع ۲	Gē	Ge	DēK	Duş	BU	La	Ġa
	م	ع	ک	م	ع	ع م	ع
مصرع ۳	Su	yu	SēR	Xoş	Bu	La	Ġa
	س	بو	س	خوش	بو	لا	ها
مصرع ۴	ع	ع	ع	م	غ	ع	ع
	ع	ع	ع	م	ع	ع	ع
<p>« م » علامت « مستقل » و « غ » علامت « غیر مستقل » ص « علامت » واحد صدوت «</p>							

بله کی گوروکور (۷) واحد صوتی اول میصراعدا: (ایکی صوتی واحد مستقل و
ایکی صوتی واحد غیر مستقل قرویلاشما هابله ینددی واحد صوتی ایکینجی میصرادا ایکی
واحد مستقل و ایکی واحد غیر مستقل قرویلاشما حالیدا دیر

گه گنده ک داش بولاغا سویو سرخوش بولاغا
ایکی میر همده م اولاخ توکک قان یاش بولاغا

قیسدا صانت: سس تللری نورمال سسده ن قیسدا دیر مثل (۱) « صانت » ینده

کشیش صانت: سس تللری نورمال سسده ن جوخدادیر کی یوقایدا قرویلار هماهنگی قانونودا
اختلاف تورودور کی جوخلو عروض عرب و فاسحان ایتسه داشییلر حتی ایکی واحد صوتی
اندازا سیدا یعنی ایکی نورمال سس باراباری .

• نورمال صانت :

سس تللری نورمال حالدا نه قیسدا نه کشیش لی داشیقدا هیجا لار هماهنگی قانونودا
سس تللیله او رابطه ده یارانیر و اوزاق قیسدا و کشیشلی سسلرده ن وزینده خصوص شعر لرده ایده-
آل توره دیر مثلاً بو شعرده

بار یاردیه ره م هر گنجه لر ناصویه ساری سدیقدا یاتیم گوزده یانیم اوزسه ساری
حق حق گوشتونک حق دیبه ره م سوپ اول آدین حتمه آجیلا فاره گنده گون سبه ساری
سایل

بورادا صانت لار بولگوسی نورمال حرکتده قرویلار آهنگی قوووشمالار لا علاوه

سینونیم لرده ده کی اونا اینجه لیک و تریب هر میصراع ۱۴ صوتی واحده وزنه مالکدیر

دبقت: قید انده لیه م دیلمزده هماهنگی قانونودا گوره کشیش یوحدور و حتی دخیل

کلمه لر کی دیلمزده اوزلری اوچون بشر آجیب یا آجاقاقار بو قانونا تابع و مستی دیبل لر بونا

خاطیر دیر کی مدآ (~) شکیلده دیلمیرده اورو اوچون بر آجمیب

وورغو: سوز سسلرینده بیر سس دیگسر سسلر له سست شدتلی دنیله ر و بو وورغو

آدلایر بویس (صایت) سسی اوستونه دوستده او (صایت) وورغولو هیجا آدلایر، مثلاً

« مکتوب ، یایراق ، توبراق »

دیلیمیزین سوزلری نین چوخو وورغوسو هیجا اوزرینه دوشور ، سوزه شکیلچی (پیوند) آرتیرلاندادا وورغو نیرین ده ییشیر اوزونه شکیلچی نین سون (صایت) ینده یئر وئریر .
مثلاً: توپراق وقتی توپراقلار اولور وورغو یئرین شکیلچی نین سون (صایت) ینین اوستونه آپاریر .

بعضی ووغورلار شکیلچی نی قبول ائتمیر یئرینده قالیر مثلا (اوشاق) (اوشاقدیر / کیشی دیر) گورورک تغیر مکان وئر می ییب یئرینده قالیب .

● فونوتیک حادثه لر

دانشیقدا سوزلرین آسان تلفظ اولونماسی خاطرینه بعضی سوزلرده، سس ترکیبی عوض اولور بو چنشیت حادثه لره (فونوتیک) دیله تر .

فونوتیک حادثه لر عبارت دیر ۱- سس اویغونلاشماسی ۲- سس فرقله شمسی ۳- سس آرتیملاشماسی ۴- سس دوشومو ۵- سس یئرده ییشمه سی ۶- سس اویوشماسی (هماهنگی قانونو)

۱- سس اویغونلاشماسی (بوفونوتیک) حادثه ایکی واریانت دا اوؤکونریر :

الف - سوز ترکیبنده بیر دانشیق سسی : یا اوزوندن صونرا یا دا اوزنده ن اول ایشله نن دانشیق سسینه اثر قویور بو ایشده اونو اوز قالینا یا اویغونلاشدیریر یا دا یاخین لاشدیریر مثلاً
۱- (منده ن ← منن)

(قارلار : قاررار) (دینمه ز : دیممه ز) (سنده ن ← سنن)

۲- (آتلار ← آتدار) (گوزلوک ← گوزدوک) (بوشقاب ← قوشقاب)

● سس فرق لشمه سی : سوز ترکیب لشمه سینده بیر قالیا مالک اولان دانشیق سسینده ن بیرری اوز قالیندان اوزاق لاشیر سا سس فرقلشمه سی (فونوتیک) حادثه اوز وئر یئر مثلاً (سککیز - سکگیز)

● سس آرتیمی

سوزلرین اندر دونده رینده علاوه دانشیق سسی آرتیلیر بو حادثه ایکی (صایت) یا - ناشی گلدیده، اجبار حالدا کی قانون هماهنگی اجرا اولانلارین آراسینا (صامت) آرتیلماسی و

سوزون یاناشی گلکمک خاطرینه کی اونلارین اولینه « صانت » آرتیر شکلینده اوزون گوستریر
مثلاً (طاهره طاهره) ساعات ساهات و استفاده . استفاده)

سس دوشومو: سوزترکیینده بیر یارا دانیشیق سسلری دوشور بو حادئه سور
آچمالاریندا جوخ اوز ونرمیش مثلاً (علی آغا) اولور (علاغا) (گلمیش ایدی اولور گلمیشدی)
«قبر ستانلیق اولور قیرر یستانلیق»

علت لو: (علی آغا) دا (ی - آ) ایکی (صانت) بیر یترده دوشسه دیلمیزده بیر
ادغام اولار بوردا اول صایت (ی) گنده ر (آ) صائیتی اونون یترینده و اوزیترینده اوز ایشین گوره
ر بو صورت ده یازیلار (علاغا) (علی آغا) یاز قیسیندا صانت لر قروپلاشما آهنگینده یتر
یوخدور گراماتیک اوزه رینده قانون باراباری اوزون دیشیب و آیری طرفده ن (ع) شکیلی
هیجالار مقابلینده همسه اوز سسین الده ن وئر ر بونا خاطر و جودی محکومدور و یتری یوخدور،
شویله (علی آقا و هایله گلیمیش ایدی توتاخ تمل و اساسدا دوز دور ائله کی هماهنگی قانونو
اورتایا گلدی (گلمیش دی) یا لاب دوزو (گلمیشدیر قانونو ایدآل دیر و بو سیرا دا
قیررستانلیق)

اولن. (قبر) یدده ایکی (صامت) (ب-ر) بیر بیر یانیندا ساکن حالدا آذربایجان
تورکجه قانونوندا اولمار مثل: (قبر - اهل - دخل - مهر) بونلار هماهنگی قانونونا گوره
«ایکی ساکن صامت اؤز قورولوشونا گؤره اورتالارینا هره سی بیر (صانت) آرتیرار بو چشیت
(قبر = قیرر) (اهل = اهیل) (مهر = مهور) (دخل = دحیل) نتیجه ده (قبر اولدو قیرر) قالدی
ستان .

ستان اصلده استان کلمه سی دیر دیلمیزده (ا) « صانت » ی اولده گلنده بونا خاطر کی
اونون تئل سس لری نورمال حالدان آزجا گوجسوز دور هماهنگی قانونون اوجوره کی لازم دیر
کلمه نین اولینده اوده تمیر هر یترده یترین ونریر (ای = Ä) « صانت » ینه نتیجه ده (استفاده =
ایستفاده / ارشاد = ایرشاد / بوردادا) (استان = ایستان) تبع هماهنگی قانونونا (ا) ده گدیر نهایتده
قیرر + استان = قیررستان) خاتمه ده (ا) ده بونا خاطر گندیر کی (ا-ی) ایکی صانت اوجوره کی
یوخاریدا شرح و ئیردیک بیر یترده اولماز بونلار فیکر اندیرمه م بیر نمونه اولاجوخلو (فونتیکی)
حادئه لر سس دوشوموه .

ینر ده یشمه سی : نطق حصه لرینده بعضی جاغلار دانیشیق سسلری نین ینری ده یشیلر مثلاً (یانلیش = یالینش) (مشهور = مهشور) بیر بیر اوسته بو حادثه لر چوخو دخیل لغت لری ایشه داتیر ماقدادیر کی دیلجلیک عالمینده بیلمه مزلیکده ن و اوسس توتماماقدان تورویه ر و بو بیر آعیر وظیفه دیر تا حد امکان کی نقدری باچاریریق اوز آنادیلی فرهنگیزده چوخلو بیکیر سوزلر یمیز وار، بو گنیش اولسودا یابانجی دخیل سوز لره دن اوزا قلیق انده کک اوندایر بویوک بولوم بو حادثه لرده ن اورتادان گنده ر مثلا (قسمت / نطق / حصه) (قسمت / نطق / حصه) کی گر کدیر یازیلا و فونیک قانونلاری بوتوز، اجرا اولابو بیر نیکه یو کدور آکادو میکمیره آرتیرمیشیک پس نه یا حشیدیر مثلا (قسمت عوضی = بولگو) (نطق) عوضی (دانیشیق) (حصه عوضی آیریم) و سایره بو اصل لر رعایت اولا خصوص بو خطیر وظیفه شاعیر لرین تملی و نالی وظیفه لرینده ندیر کی اوز شعرلرین یابانجی فرهنگستانی اندیمه لر و بورسالتده باشقالارایول گوستر چی اولالار و مده اولارینان بیر توتومدا بلکه سوزلریمی اوحوره کی لازیم دیر بو ساره ده

داها تلاشیمی چوخالدام

● سس اویوشماسی

سس اویوشماسی . یا صؤوتی واحد لر یا « هیجا » لاری لیک اویوشماسی (اوینکت سجه لی سوزلرله سس لرین بیر بیر ایزلمه سی دیر .

دیلیمزده بو قانون (سس اویوشماسی) سجه و اوینکت سوز لرله جوخ گورو کوملو و محکم بنالی تمل دیر سوز سسلریمیزه کی ، بو ساره ده گنجگیده جوخلو سوز آجمیشیک فقط بورادا سس اویوشماسی سوزلرین (کوک) و شکلیچی سی آراسیدا بیر قیاسا نحت اندیریک سس اویوشماسی قانونو « کوک » و شکلیچی آراسیدا داها محکم دیر بونا حاطیر بوقانونا گوره سورون (کوک) نده اولان صون صانت کی « کوک » ون یوغون و داواملی ریشه لریندیر اور شکلیچی سسین « صایت » ین تعیین اندیر مثلاً : نا حیز گلن صحیفه یه

آت	آنچی	اویون	اویوبجو	دده	دده لر	فیز	فیزلار
داوار	داوارچی	اودون	اودوبجو	ننه	ننه لر	باغ	باغلار
کتاب	کتابچی	قویون	قویونجو	دوه	دوه لر	فوش	فوشلار
کینت	کینتچی	چول	چولچو	فره	فره لر	داش	داشلار
دوه	دوه چی	بول	بولچو	بره	بره لر	باش	باشلار
نادام	بادامچی	بول	بولچو	جره	جره لر	ساج	ساجلار
باغ	باغچی	سورو	سوروجو	فره	فره لر	آج	آجلار
درمان	درمانچی	گوز	گوزچو	سره	سره لر	بابا	بابالار
آلاخ	آلاچی	دوز	دوزچو	نره	نره لر	نوب	نوبلار
بال	بالچی	بوز	بوزچو	دره	دره لر	داغ	داغلار
نال	نالچی	اوز	اوزچو	کره	کره لر	یاغ	یاغلار
چار	چارچی	سوز	سوزچو	اوزه	اوزه لر	آت	آنلار
آپار	آپارچی	سوت	سونجو	گوره	گوره لر	مال	ماللار
خاما	خاماجی	جوت	جونجو	بیله	بیله لر	خان	خانلار
		فوش	فوشچو	وتره	وتره لر	دووار	دووارلار
				سوره	سوره لر	لار	لار

● سوز دیشمه لوی : سوزلر اوزون سوره کلسی زامانلاردا اوبشکت حالیندان بعضاً هم

کلمه لرین و هم معنا لارین ده ییشیر لر :

مثلا: قورد کلمه سی کی اوزون زمانلاردان حتی قوتتی ائللر زامانیندان نچه هزاره لر میلاد دان قاباق اولکه میزده یاشار دیرلار (قورد یا قورت) کلمه سی حتی اوزو قوردلو بابالار یعیزین نظرینده اوقدر مقدس ایدیر اوز بویوک اوبالارلی ائللری نین آدین (قوتتی یا قوتتو) قورد آدی ایله اوغورلو اندمیش لر ، اینانیش لارینا گوره (قورد یا قورت) بیر مقدس وارلیق سایلیر دیر او اندازایاتک قورد الی ایله اوشاقلارین و اوزلرین مبارک و اوغورلو ادمیش لر و اعتقاد لا خسته لیگی بو یوللا موآلیجه انده ردیرلر و حتی ایندینین ایندی سینده ده بو یومنو حاجی پیر لو کندی اورمو کند لرینده ن بیر ینده مرسوم گنه ده دوام ائدیر حال ایندیلیکده قورد وحشی حیوان سایلیر انسانلار ایچینده ن مطرود دور هابئله (الحاق) کلمه سی تواضح معنا سیندا ایشله نردیر مثلاً : بوقادین الحاق کؤنولدور یسا بودووار اودووار دان آلحاق دیر ، ایندی الحاق آدام دیننده معلوم اولور بو بیر پست آدامدیر ، سویوق آدام سویوق سوز بونلار کیمین بیر پارا سوزلر یثرین و ثریب مجازی معنالارا .

دقیقت - هانسی سوزلرکی اوز اساس معنا سیندا دیر و علاوه مجازی معنا دا ایشلنه
 یلمیر معنالی سوز آدلایر مثلاً داش / باش / گوز / مین مک / ین مک / امثال بونلار اونملی و
 معنالی سوزلر دیر گنیش یا یلمالاری ، دیلی زنگین لشدیریر بونلارین زنگین لشدیرمه سینه و
 اویکت و حقیقی معنالارینا توجه ائتمک .

مثلاً (داش) سوزونده جاغداش - یولداش - باشداش - قارین داش

// (باش) سوزونده : اینساین باشی / دووارین باشی / کوجه نین باشی

// (گوز) سوزونده : آدامین گوزو / بولاغین گوزو / میوه نین گوزو

// (دوشمک) سوزونده دوواردان دوشمک / بردواندا، دوشمک / آتدان دوشمک

// (بورون) سوزونده : آدامین بورنو / درینین بورنو / بورو - یان / بورنوهاوالی

// (آیاق) سوزونده آدامین آیاغی / صدلیس آیاعی ، قوشون آیاعی

بو سوزلرده ن معلوم اولور اسان اول اورده ن عضو لری بیس آدین قویسوب و

اونلاردان اوخشارلار یعنی دیلجیلیکده (اومویم) سوزلره اوخشار آد وئریب

● « اومویم » لری اوخشارلار : Omonimlar

سوز دئییشمه ترکیب لری دیر ، اما مختلف مضمون داتیران ، و بیر بیر بنده ن فرقلی

معناسی اولان سوزلر دیر اونلارا (اومویم یا آمونیم) لر دئییلیر

مثلاً (یاش ینر) ایفاده ده سوزو مختلف مفهوم دوره لدیر ، وروروک هر ایکی ایفاده ده عین

(یاش) سوزون اوروار ولی معنا دا اولده (یاش = سولو) معاسیدا صوبدا (یاش آدامین سسی)

آذربایجان تورکجه (اومویم) لر ایکی یوللا دوزده له ر ۱- جوخ معنالی سوزلر

۲- البنما سوزلره گوره

۱- جوخ معنالی سوزون تورومه معنالاریندان زامان کنجد یکجه اولکی اساس معناسیندان

اوزاقلاتیر وقتی اولکی معناسیندان علاقه نی کسدی نینی معنایا اوز آپاریر مثلاً (آی) کی ینر

ایشیق وئریر (دئییریک «آی») صونو ینرین و ئریر اؤتوز گونه و گون کی ینر ایسی وئریر ینرین

وئریر بیر آیین گونلری نین ساینما و (آی) دا (آیلیق) معاسیندا تورور نهایت ناخیمدا عین کلمه

لر بیر مفهوم لاردا آیری .

دات آتما یولداشیما یوقار داتیم دی منیم آتام وطن دی بیرد بو سوی داتیم دی منیم

قطره

دبقت : آلینما سوزلر حسابنا اومونیملر یارانماسی ییله اولور :

اوزگه دیلدرده ن دیلمیزده بیر سوز گچیر معناسی آیری اوز دیلمیزده ده او وار ولی بونوندا مفهومو آیری معادا ایفاده اولو نور ظاهریدا عین ایکی کلمه بیر ولی معنا آیری .

آیری دیلده (توپ) ون دروازایا وورولماسینا قول دییه ر لر بیزده بده نیمیزین عضونده کینه «قول» دنییریک بو ایکی مختلف مفهوملا ییلدییره ن سوزلر دئیل اومونیم اولو بولمر ، آرتیق مفهوم لاری ییلدییره ن سوزلرده (اومونیم) اولو بولر مثلاً :

(قاز) سوزونده ۱- قاز (یئری قاز) ۲- قاز (قاز قوش) ۳- قاز (متان قاز) ۴- قاز (ماشینا قاز و نرمک) عین بیر سوز دور و مفهومدا باخیز (سایلین بو آشاغیداکی ایکی بیت شعرینده) .

دووار باشیندا دوروب باشی اوجا گندیرم گوره نمره م اوباشی بوباش نلر اولاجاق قاز و نرته ماشینا سیز قار دا ووروم دوشوم قازماقازدا توک لرین اوتوم

● آنلامداشلار : Anlamdaşlar

سیونیم لو یا مترادف لر کی بیر کلمه ده بیز اونا (آنلامداشلار) دنییریک ، دانیشیق لار ییز دا انله مفهوملا وارشویله بیرسوز له دئیل بلکه بیر نیجه سوزله ایفاده اولور مثلاً : (اوره ک / کؤبول / دل / قلب) بیر مفهومدا گوروروک نیجه سوز بیر بیریه یاخین معنادا ییلدییره ن سوز لره سیویم لردنییلیر .

و بیر باشقا تعبیره کوره : سیویم سوزلر (بیر انلایش محتلف معنادا) اینجه لیک لرینی یلدر بونا گورده دتمک اولار ندیعی ادیبا تینمیزدا ایفاده نین تاثیرینی اونون بدیع گوزه لیگینی آرتیرماق اوچون گرکدی سیویم سوز لرده ن گئیش ایستفاده اولونا خصوص نطق حصه لرینده قدر هیکیر گوجلو اولساسدا او اندازادا (سینونیم) ، سوزلر یعنی مترادف لر بیر بیر دالی ایستله بر مثلاً یاریم گلدی گوردو ییلدی نحه یم یا بود دنیا نین واری / مالی / دولتی / یا :

آنا- سان، گوره سن ییله سن آتماسان منی اوزون کونلون قلین وارسا تپارسان منی؟
 ن بوشعده صنه مه لاله روخوم گول نده نیم ملکیم ، سر و قدیم ، سیم تینم
 مؤجور

کوللو حالدا سیویم سوزلرین عمومی معناسی بیر مفهوملا باغلی اولور و ادیباتیمیزدا بو یوک مقاما مالک دیرلر و بیر آیری باخیمدا (سولو) مفهومونا معناسی باغلی اولان (یاش /

ایسلامیش / نم / جومجمولاق سو) سوزلرده سینونیم لر ساییلار بونا خاطر بو سوزلر معنا جا بیر بیرینه یاخین دیرلار .

دیقت : بیر پارا باشقا سوزلرده وار، کی اونلارین مضمونو مفهومو یتسی ره ر بونلارادا دولت دیلیر .

دولت سوزلر : (اوره ک / قلب) (قارا / سیاه) (هشتاد / سکسن) کی بونلارین بیر اوز دیلیمز ده اولسا باشقاسی یابانجی دیلده ن گلیب .

سینونیملر خصوص نطوق حصه لرینه فصاحت و نره ر و هابله شعر لرده ده نفوذ و بلاغت آرتیرار دولت لر آما ترسی آهنگ فصاحتی و بلاغتی و تاثیر کلامی آزالدار .

نه واخت ؟ هاجان ؟ نارامان ؟ ناچاغ (عوصلیک)
 سینونیم سوزلر نطق حصه سینده .
 اما اورا کیمس / آنجاق / لاکن / فقط / آخیردا (باغلابجی)

و نهایتده : بیر بیر یله سینونیم مناسب ده اولان سوزلره سینونیم جرگه لی دیلیر .

سینونیم جرگه ده ایکی داهی آرتیق سوزلر اولور مثلا : کم - آز / دیگر - باشقاسی / خود - اوزو / برک - محکم / غم - کدر / قصه / اون - قایاق - ایره لی - قارشی / ایگید - حسور / قوچاق - قهرمان .

ادبی دیلیمزین سینونیم لری اوج قروپ بوتگوده :

۱- لئکسیک سینونیملر ۲- فرازنولوژی سینونیملر ۳- گراماتیک سینونیم لر .

۲- الف - لئکسیک سینونیم لر یا « سینونیم ، سوزلر » کلمه لر « مستقیم معنا و مفهوم

لارینا شامل اولانلار مثال :

(گوزه ل / گویچه ک / قشنگ) (مرد / ایگید / قوچاق / قهرمان) (اوره ک / قلب / کونول)

(گوچ / طاقت / قوت / اختیار) (سئوگی / محبت / ایستک) (امک / زحمت / دوسلوق /

یورغونلوق) (آلچاق / گوده / قیسا) (عشق / علاقه / وفا) (مارال / حسیران / طرلان) (صنم /

گولوم / گول بدنیم) (ملکیم / سروقدیم / سیم تنیم) (آندیغیم / آلیشدیغیم / آلیشیغیم / ایشغیم)

(دومانلی داغلار / آغلار گوز آخار بولاغ) (گۆی ، گوی / گۆی گول /) (آند اولا- اوباشنا / مولک ندی / جانکی ندی) (شرفیم سن / دینیمسن / ایمانیمسان) (داماریندا / رگ مویومدا / جانیمدا) (گزه ن قانیمسان / حیاتیمسان / اومودوم سان)

لئکسیک سینونیم لور ادبی دیلمزده نوطوق و شعر حصه لرینده اوستون روللاری اویورلار . لئکسیک سینونیم سوزلر آنلامداشلار بالاش اوغلونون بو شعرلرینده :

عریز آذربایجان ای گوزه ل دیار آنامین مهربان قوجاغی سنسن
کونول طرلانی اوچوب قوندوغو اونون چوخ سئودگی بوداغی سنسن
سنسن دوشوندوگوم سنسن آندیغیم منیم بودنیا دا آرخا لاندیغیم
نیمته رالیشدیغیم نیته ر یاندیغیم شعریمین قلیمین چیراغی سنسن
بو دورت (بیت) ده بالاش آذر اوغلونون اینجه سینونیم سوزلری (عزیز / گوزه ل /
مهران / کونول / اوچوب قوندوغی / سئودگی / دو شوندوگوم / آندیغیم / آرخالاندیغیم /
آلشدیغیم / شعریمین / قلیمین / چیراغی / اولکه محبتی احاطه سینده بوللو اینجه سوزلر
لئکسیک سینونیم) لرده اونا جلوه و ثریب سوزون جذبہ سین مخاطب لرده اثرلی و تاملی و
داددی وجود اگه تیرب .

هابله احمد جواد آخوند زاده ؛ لئکسیک سینونیم سوزلر بو ایکی بیت شعرینده :
دومانلی داغلارین یاشیل قونوندا بولموش گوزه للیکده کمالی گوی گول
یاشیل گرده بندی گوزه ل بونوندا عکس اتمیش داغلارین جمالی گوی گول
بو ایکی بیت شعر ناب دا : یاشیل / گوزه للیک / گوی گول / یاشیل گرده بند
(گؤلون اطرافی گؤیجه اوتلار) گوزه ل بونوندا داغلارین جمالی (سایه سی گوی گولده)
مطلبه صفا و نره ره ک درین باخیملارلا اینجه لشدیریب ،
الغا « علی آقا » « واحدین » بو شعرینده

آهسته بولبولوم اوخو دیلدار اویانماسین نازیله یاتمیش اوگول بیخار اویانماسین
یا اورمولو « ساییل » یز بو ایکی بیت شعرینده
دوداغین قسوجا لبین شهد دیلین بال مارالیم
بو گوزه ل اوچ ماتاها مستی خورمار ائله مسین

هیجران السودو نصیبیم اول فراقین گونلرینی

گوزو یاش باغرینی قان کونلو موتار ائیله مسین

دوداغین قونجا / لین شهد / دیلین بال / بو اوج ماتاه / مستی خومار / گوزو یاش /

باغریمی قان / کونلومو تار)

صناعات شعریده و سینونیم لر اینجه لیکلرینده دیلیمزده اونملی و درین باغیماصفا و ثریر

لنکسیک سینونیم سوزلو سلیمان رستمین بو شعرلرینده :

باخدیقجا حسنونه دویماییر گوزوم تبریزیم تبریزیم گوزه ل تبریزیم

قویما رام یادلاری گیرسین قوینونا ایدن وئر قولومو سالیم بوینونا

اینجه سوزلر له (باخدیقجا حسنونه / گوزه ل تبریزیم / ایدن وئر قولومو سالیم بوینونا)

کوزلو قلین سوزلری دیر انشیکه و ثریر نیسگیلی باخیشلارلا دویماییر گورو شونده ن .

و بو ایکی بیت ده میکائیل شفق ده ن :

قارشیمدا ناز لایب گنه گولورسن باخ گور گولو شلرین نیه بنزه بیر

من دئسه م آرتیق دیر اوزون ییلورسن لالهایر اغیندا شنه بنزه ییر

میکائیل بیر درین باخیملا مخاطبین اینجه سوزلر له اوزونه متوجه اندیر و اونون گولو

شلرین لاله یاپرا اغیندا داملا شهنمه بنزه دیر و دوز و بور دادیر کی اوزونوده قاضی قرار و ثریر .

سویله گوزه للرین دود اقلاریندان بو اویناق گولو شلر اومولموش مودور ؟

سنین هر قهقههین آی کناریندان گنجه ن بولود مودور ؟ اوجاق قوش مودور ؟

و هابئله میکائیل بورادا مخاطبینی سئوال قرار وئیره ندن صورنا اونون حسنون یثرین کره

سینده ن گویون قمه رینه آبارپ اونون گولو شلرین آی کناریندان گنجه بولودا بنزه دیر .

اورمولوه سایلین «بو غزلینده :

سن منیم ملک و مالیم تاق ت بوجانیم سان هیجرانیندا گنجه لر ماه بدخشانیم سان

آند اولا اوباشینا ملک ندی جان کی ندیر شره فیمنن رگ مویومدا گزه ن قانیم سان

اوجا بویلوم، گوزه لیم نه شیرین، دوزمدنی موجلاردان باج آلان مد خروشانیم سان

عشق عصیان منی بور گوومه غرق اندیری گوناھیم هر نه سه سن عشقیمه فرمانیم سان

بنله نازیم ، بنله یاریم قراریم تاییم سان بنله جانیم بنله مالیم دینیم ارکانیم سان

ای شمع شبتانیم گه ل آغلار گوزوموسیل ساخلایلدا گنجه مه تاردا چیلوقانیم سان
 سن اگر شمع اولاسان آغلادامانده خومام قاینایان جوشه گلن کوکسوده فریادیم سان
 گولشانیمسان نه گوزه ل سیرصفان واردی سنین جیجکلی گول لریمه باخدیدا باغبانیم سان
 باخیرام گوزلرینه ، سانکی پریشان باخيسان غم دیلده اوتوران سانکی پریشانیم سان
 ایکی جاندا واریمیز دیرده به شیر ایکیجه روح بیری آرتیفدی بیزه سن کی منیم روحوم سان
 جئیرانیم گه ل بو محبت نظرین قیل «ساییل» آخی داغلار مارالیم بیرده نه جئیرانیم سان

● **بولود قراچورلونون بو بیر بیت شعرینده :**

ازل گونده ن قهرمانلیق مردانه لیک قوچاقلیق وطنیمین ائللریمین آدسانیله یاناشیدیر
 اورمولو قطره :

قونچا گول اوتانیر یاشماخ باغلسیری شهنم توتپ اوزون دیبه ن آغلیری
 یاشماق یا پراقلاردان داملا داملیری کاش داملا اولایدیم یا پراقلاریندا

● **ایکی بیت ده حکیمه خانم بلوری ده ن :**

محبتین اوزو دور، ان شیرین گوزه ل نعمت دی بولبوله نه ، گرگ نوبهار اولان بئرده
 اورده ک آلیش ماسا گوردنده باش ، جیخارمی ؟ مگر کیم آغلار ، الدهه گولوم ، اختیار اولان بئرده

● **فراژنولوژی سینونیم لر :**

بو دنیانی ترک ائدمک / رحمته گندمک / گوزلرینی ابدی یومماق / مرثیه دنمک /
 الدهه ن دوشمک / گوربا گور اولماق / تون بتون دوشمک / دیر یلیک یولداشی / گوزلری دورد
 اولماق / یوماغادو نمک / قوزودیشی چیخارتماق / آغلماق / باشا تاپدماق / ایت کیمی قاپماق بو
 سیرا سوزلر کی دونیانین بی وفا اولدو غونا گوره و حیات یولون زندگانلیق دا آغیر موشگولات
 آلتیندان الدهه ن وئرمک .

عبرت ائت آغا محمد خان دان ای کمتر گدا

تا حیاتین وارکن نه شاهه نه خونخواره باخ

باش گوتور بو اهل دونیادان آیاخ تودوتجا قاج

نه قیزانه اوغولانه دوستانه بیر یاره باخ

واقف

خوشوم گلدی دانیشقدان دندیم منفورناس اولدوم

بیلیدیم کاش اولده ن من سوزون یاخشی یامانین من

اولا یدیم من اگر جان آلساغا مامور واللهی

آنمین هرگز آلمازدیم الینده ن گول دهانین من

بیلنیدیم من اگر عادت ایشر انسانی

تورک دیم فرنگین چای داتین من

قوجالمیش اوسگورور خاخ توف ، نوکور ایر کندیریر حنمی

بو غنیدی کاش بونوسرخک اویدیم آستانین من

مؤجوز

الین دیلین گوزون هر کیمسه ساخلار یقین دیر گورمه ز او آسیب و آزار

ظفر

باشیمی توز باسیب آیاغیم چومور بولوم قورتارمیری قورتاریر عومور

باشماغین نالی دا پاسلاتیب چورور ساقالیم آشاغی باش یوخارییام

«ساییل»

یاغیش آیدا بیر یول یاغ سا گوزوم گونده اون یول یاغار

ساییل

اثل بولبولی سن منیم اوز بالام سان یامان گونده حصاریمسان قالامسان

بیر آلاها سنده من تک قولامسان اوندان صورنا هنج بیر کسده ن آزین یوخ

ناز بالام سان بیر کسده نازین یوخ استاد شهریار

گورنده گوزلری کله به چنخیر گوزلری دورد اولور زنجیری قیریر

یوووغا گشدنده ایت کیمی قاپیر گوربا گور قوی اولاشوبله بیر آدم

ساییل

نه چوخ اوزون گنججه لر صوبحه تک آغلامیشام
 وطن وطن دتمیشه م باشیما تایدامیشام
 اوتور مو شام گنججه گوندوز وطن مصیبتینه
 عزیز دیاریماخلوته احیا ساخلامیشام

خالخاللی وحی

۳- گراماتیک سینونیم لر :

مورفولوژی (ریخت و شکل تانیماق) و سینتاکتیک (نحو جمله سی) سینویملر بورایا داخلدیر
 یعنی اسمین حاللاری / صفتین چوخالتما و آزالتما درجه سی گوسترده ن علامت لرین /
 فعلین زامانلاری نین و سایر مختلف اسلوب لار بیر بیرینین عوض ائتمه سی مورفولوژی سیویبه
 لری یارادیر. عینی فیکری هم ساده و هم مرکب جمله ابله ایشاده ائتمک ممکن دور مثلا
 («گول عطیرلی دیر» معلوم دور کی گول عطیر لیدیر / بیر ساده حملده «هاوا سو یوقدور» معلوم
 دور هاوا سو یوقدور .

● آنتونیم لر : متضاد لار ، قارشیلیق لار :

ترسه معنادا اولان سوزله ره آنتونیم دئییلیر مثلا گنججه - گوندوز / آغلاماق - گولمک /
 ایسدی - سو یوق / آجی - شیرین / دادلی - دادسیز / یوخاری - آشاغی / یاخشی - بیس / اولایدیم
 - اولمایایدیم / انبی ، - یامان .

بدیعی ادبیاتیمیزدا تضاد یارادان سوز لرده ن (آنتونیم) لرده ن جوخلو پای آپارماق اولار :
 کی گنجچیدیه گراماتیک سینونیم لرده نمونه یازیلان شعر لرده نظریزده ن گنجیب بوردا
 دا بیر ایکی نمونه نی کافی بیلیره م .

لر اولدو عوبو اوتای بوتایدا جوخ گوره ل بیلره م نحه بیلیره م
 دامیر اوره گیمه ینه گور یاشیم گوندوزو گنججه ده ن سنجه بیلره م
 سلیمان رستم

غم یولوندا من قالب گتدیسه معنون یوخ عجب

سایرویا دشواردیر همره لیک ائتمک ساغ ایلن

فضولی

فضولی نین بو شعرینده (من قالب گتدی سه) (سایر و ساغ) بدیم ادبیات دیر .

و هایله بو شعرینده :

قیلما ای عشق منه عرضه ، پری چهر لری صورت حالیمی لهو ایثله تباہ ائتمه منی
 سینونیم سوزلر ، منسو بلوق رابطه سی
 بیر پارا شعر لر و سوزلرده « سینونیم ، منسوبلوغو » رابطه سینده بدیع و اوستون درجه ده
 اولزلرین گؤستره ر ، بو سوزلرین رابطه سی منسوب اولان سوزلر دیر کی دال با دال مترادف حالدا
 دئییلیر / اساسدا منسوب آنلامداشلار دیر کی گوزه للیک لر یارادیر
 اومورلو (سایل) بن بو غزلینده :
 آچمیشان زولفو قمر گردنه بارائيله میسن
 بو یازیق کونلو نینه کو کسوده زار ائله میسن
 هنج بیلیر سن کی گوزه ل عاشق زارین نه چکیر
 رقبا ایچره اونو بیر دفعه خوار ائيله میسن
 طاق ابرونی آچیب یومما او کیر پیک لری چوخ
 چوخدان اوخلا بوسنیق قلبی شکار ائيله میسن
 گئن گوندمده واریدیر عشوه لرین من فقیره
 نه؟ اولوبدور مگر، ایندی گئنی دار ائيله میسن
 دوداغین قونجا ، له بین شهد، دیلین بال، مارالیم
 بو گوزه ل اوج ماتاها مستی خومار ائيله میسن
 سالمیشان زولف چلیپانی او معجرده منی
 بسند زلفونده آسیب داره سوار ائيله میسن
 منی رسوای جهان ائيله میسن ای مه ناز
 آه گردونوما چون سن کی گذار ائيله میسن
 هیجران اولدو نصیبیم اول فراقیم گونلرینی
 گوزویاش ، باغیریمی قان ، کولومو زارائيله میسن
 نه دنمک وار ، نه اشیدمک ، نه کی گورمک مارالیم
 دیلی لال ، گوزو کور قولاغی کار ائيله میسن

بسدی بوجور و جفان لایق خوبان دئییلی
عاشق صادقی زار عشقنه دوچار ائیله میسن
« ساییل » ام حسونه گه ل سنده وئر حسون زکاتین
قوی قمر شمس اولا حسنه عیار ائیله میسن

آلینما سوزلو : بیر دیلین باشقا دیلین معاشرتی ایللر بویوسیاسی / اقتصادی / فرهنگی / اجتماعی علاقه لرله اولسا آلینما سوزلر اودیللرده سرایت ائنده ر بونا خاطر آذربایجان تورکجه دیلی چون فارس و عرب دیللریله و یازقیلاری ایله معاشرتی چوخ اولوب بیر عده آلینماسوز فونوتیک قانونونا شامل صؤوتی قروپلار لا هماهنگ اولوب دخیل و آلینما سوزلر بولگولرینده اوز لرینه یئر آچیپ لار .

دیلمیز بونا خاطر دوققوز واریانت صانت لره مالک دیر قدرتلی بیر دیلدیر یابانچی دیلرر
بن اونتا قوووشما سی موشگولدر مگر چوخ آز بارماق سایی .

آلینما سوزلر عرب / فارس / فرانسه و سایر باشقاملت لرده ن دیلمزده مثلاً :
(فنجان - فاسدان) (عاقبت - عربده ن) (آتیشکا - روس دان) (فیلسوف - یوناندان) (مترسی -
فرانسادان) (جای - چین ده ن) یاشایش جنبه لرینه گوره اوزو یا واسطه ایله سرایت ائدیپ ، کی
اونلارین چوخو عرب و فاسداندیر اما بیزیم دیلمیز اوزگه دیلده اردو - قشون - ائلجی - قوش -
تومن - فیوراق - بیر نجه کلمه ده ن آرتیق آلینما ییب آلینما سوز نمونه بو شعر لرده :

بو دونیا دان گه ل ، ال اوزه کک گوتوره کک
چوموردان کونولی کوکونده ن اوزه کک
گل گیلن صبور لوق پیشه سین ائنده کک
یاخجیلیق توخومون بیر اکک گنده کک
یا

سنسیز یاسدیق قارا ایلاندر گوزومده
ایشیق گوندوز تار گنجه مدیر گوزومده
سنسیزای باغیمین اومود چیچگی
گولشان باشدان باشا خاردریر گوزومده
یا

مصیبت کش جانیم واردیر ایلامی
کدرلی خوش دیلم وار دیر ایلامی
دیاریم شو وقوناجور قسریب لیک
سینمه آتسیم واردیر ایلامی

بو اوچ چارپاراشعر بابا طاهر عربان فاس شاعیری نین نغمه لرینده ندیر فاسدان
«ساییل» ترجمه سی و نظمی دیر کی اونلاردا آلینما سوزلر گوزه دئییر .

یا «ساییل» یز بو شعرینده

آج گینان آتیشکانی چایی چایدان داگه تیر فیلسوف ایندی گلر چینی فنجان دا گه تیر
چوخ گوره ل منرسی بالامن دندیگیم حالدا گه تیر مابادا تاخیر اولا زنگی چالاندا گه تیر

کهنه سوزلو : مدنیت تمدن شویله قاباغا گتدیقجن اینکیشاف چوخالیر بونا خاطر
مفهوملار دا دئیشیلیر و بعضی لریده کهنه اولور سوز جرگه لرینده ن دو شور چیخیر تا اوراتک
ذهنیزده ن سیلینیب گتدیر .

«کوهنلمیش سوزلری بیزه ییلدیرده ن سوزلر تارنخمیز سایبی لیر مثلاً: گیروانکا /
خالوار / چوال / باتمان / ۱ / مثقال / نخود / چکی لرده .

کوتان / جوت / قانلی / آرایا / بویوندورخ / زه و له / جنجه ر / فلاحتده
بونلارین یئرینده الینمیا سوزلر : تراکتور / کومباین / دیکس / خرمن کوب ...

بیر پارا سوزلو قاتشیق یا بانجی دیلده :

چایخانا = چین و فارس دیلی / قانون دان عرب فارس / و بوسیرا سوزلر .

بعضی کهنه سوزلر اوز معناسین الده ن و نره نده ن صورنا اوزونه تزده ن معنا تاپیر مثلاً ده
لی (کهنه معناسی « ایگید ») باخ کور اوغلو داستانا : کور اوغلونون دلیلری (ایگید قهرمانلاری)
ایندی حالدا دلی (دیوانا) هابله (آش کهنه معناسی « بوغدا ») ایندی بیر پیشمیش قیدادیر .

یئنسی سوزلو : گورورک دنیا دا یاشایش طرزلی عوض اولاندا بیر پارا سوزلر کهنه
اولور گتدیر مثلاً پی سوز / چاخماق / بوسیرا سوزلر - یترین و نیر / کبریته / فندکه اونلار دا برقه .
نئولوگیزیم لر یارانماسی تکنیکانین انکشافیله : یئسی سوزلر = رادیو = رادیوگرام -
تلویزیون / تله تایپ کامپیوتر ، مهواره باشقاسی یارانیلار .

ایش پشه سوزو قروپلاشماسی : دلیلن لغت ترکیبینده اولان سوزلری هامی عینسی درجه
ده ایستفاده اتمیر هر کیمسه اوز پشه سینه گوره بلیک سویه سی سوزلری گونده لیک دانیشیقدا
ایشله دیر بونا خاطر پشه لر سوزو قروپلاشیر :

۱- عمومی ایشلمک سوزلر ۲- دیالکت سوزلر ۳- پیسه سوزلر ۴- صنعتی سوزلر

● ۱- عمومی ایشلک سوزلر

دیلین لغت ترکیبینه بوللو سوزلر وار آدم هر نقدر ایسته سه شفاهی یا کتبی حالدا گونه لیک استفاده لرینده ایشه داشیر . باشینین احوالاتدان گنجه چکده یا اوز ایشینده ن خانواده ایشلرینده جمعی ایشلرده . دینی / فرهنگی / سیاسی / اجتماعی کی بونلار لغت لر دوزه لدیجی سین اوزه بین تشکیل وئریر و بونا بیر (سوز تشکیلاتی) آد قویماق اولار و آرشیده هامان (سوزلو ک) دورکی کوللو اوردا جمعدیر و تازا دوزه لجی لرده کی اوز قایدالاری له (کوک) ونده ن جوش وئرر اوردا ثبت اولوپ ساخلاتار و هایله آلینما سوزلر امثال یشمک / دورماق / قاچماق / داغ / باغ / جای / گوی / یاشیل / گوندوز / گنجه / قوجا / اوشاق .

● ۲- دیالکت سوزلر :

مختلف یشلرده بیر پارا سوزلر ایشه داشیر یلسیر کی باشقا یشلرده او سوزو بیر آیری مفهومدا دئییلیر بونلارا دیالکت سوزلر آدلانیر مثلاً (اورمودا « قاتیق » تبریزده یوغسورت) (اورمودا هویج سلماسدا کشیر) (یشر آلما اورمودا سالماسدا « قارتویو ») (قلمه اورمودا ناخچواندا « آیا ما »)

● ۳- پشه صنعت سوزلر :

مختلف مخصوص پشه لرده آداملار اوزو باغلی اولان ایشلرینده هر گون ایشله ده رلر :
مثلاً باغدار : آغاج / ریشه / سو / کود / سم / شوخوم / تخوم / بوغدا / آلما / اوزوم و
هابئله چوره کچی : تندیر / اون / خمیر / چوره ک .
بنا : کرپیچ / قوم / اهک / سیمان / گچ .
معلم : کیتاب / کاغاذ / دفتر / خودکار / کلاس / شاگرد / مدرسه / بولمه / جیزیق / ضرب
(پشه سنت) آداملاری و صاحبلاری طرفینده ن باشقالارینا ایشله نر .

● سوزون ترکیبی :

سوزلر قورولو شوغونا گوره ، بیر پارا مفهوملاری یلیب و ییلدیرمک اوچون ساده قورو لوشا مالک سوزلرده ن استفاده ائدیلیر سه باشقا مفهوم لار دوزه لته یا ترکیب بولگولری سوزون قورولو شون اویره نمک اوچون سوزون آیریلدیدا ایشله نه ییله ن لئکسیک معنادا اولان

بولگوسونه (کوک) و آیرلیقددا ایشلنمه یین (لئکسیک) معناسینا شامل اولمایان حصه سینه (شکیلچی) دئییلیر مثلا خمیر چی سوزونده (خمیر = کوک) و (چی) شکیلچی دئییلیر . آذربایجان تورکجه شکیلچی لر همیشه (کوک) ون آخترینا قوووشور .

سوز (کوک) ونه بیر نئجه شکیلچی قوشولاییلیر مثلا (داش + چی + لار + ئسن = داشچنلارئن) یا (گوروشمک = گور + اوش + مک) یا (آلمچنلق = آل + ما + چی + لیق) بعضی شکیلچی لر (کوک) ون آخترینا قوشولاندا سوزون مفهومون ده یشیر مثل (دا - ده) بعضی لرده سوز دوزه لدیر مثل (چی) آشاغیداکی نومایشده .

دا = سوز ده یشدیر چی سی : سورون مفهوم عوض اندیر
 (سوزلر آراسیندا علاقه تورودور)
 چی : سوز دوزه لدیچی سی : بورادا ترکیبی سوز تازا مفهومدا
 (سوزینی معنا و ثرمکده دیر)

کوک ← قایی

ده : سوز ده یشیدیر چی سی : بوردا معنایی عوض اندیر
 چی : سوز دوز لدیچی سی : بوردا ترکیبی سوز دوزه لدیر

کوک ← دوه

کی بونلارین سوزده یشدیر چی / سوز دوز لدی / سی نین تکلیکده وظیفه لری وارکی یوخاری نومایش لرده گوردوک اما ؛

● دیققت - سوز دوزه لدیچی شکیل لرین وظیفه سی سوز عمله گه تیر دیگی اوچون یارا دئجیلقددا گنیش حالدا دیر .

دیلیمزده مفهوملا صائت لرین چوخلو غونا حد سیز حساب سیز دیر سوز اوستا دلاری (سوز دوزه لدیچی شکیلچی) لر چوخدور او جمله ده ن بورادا بیر نئجه سینه اشاره اولونور :

باختر ← چی . لیق . ی . ینجی . لی . غی . یم . یش . و سایره

● شکیلچی لرین توره مه سی

شکیلچی لرین چوخلو حصه لری تاریخ بویو (مورفولوگیا - لئکسیکا) : قایدا لار قورمالاری / دانیشیق سوزلری ، باخمیندان سوره کلی زاماتلاردان سوره میش نئجه کی ییلیریک

میلاددان نچه مین ایللر قوتتی / لوللوی / ماننا / ماد ، بابالار یمیزدان قبابق آسیا دا اورال داغلاری قوینو بوز قیرلاریندا (صانت) رابطه سینده صورنا (کوک) یارادیب و سو اوزون زامانلار چاغدا شلاریندا فورمالاشیب ایندیکی وضعیده (کوک) ون گوستریر حتی ایندی نین ایندی سیده بعضی سوزلرین شکیلچی لشمه پروسه سی گئدیر .

مثلا ایله تکلیکده اولدوسو (مورفولوگیا) قایدا لار فورماسی باخینمدان (لا - له) سی ده تاپولوب ایشه داشیلیر هابئله (ایسه) (سا - سه) سی ده دئدیگیمیز تک مثلا (باخمیش ایسه) (باخمیش سا) .

امما آینما سوزلرین شکیلچی لشمه سی بخلاف (مورفولوگیا) قانونو و (لئکسیک) بعضی یشلرده اوزون گوستریر مثلا (تاریخچی اولوب تاریخ شناس) (چوخ راخ اولوب چوختر) (ممد اوغلو اولوب محمد زاده) (آلاهچی اولوب خدا پرست) راخ کلمه سی فاسجان (تر) صفت تفضیلی مفهوموندا ایشله نر بونلار و امثال بونلار اوچور دئمک اولار کی آدامین جیینده پول اول - اول - اولا خرج ائتمه گینه گده اوزگه لر جیبه ال اوزادا .

آذربایجان تورکجه شکیلچی لر یازیلیشی مختلف دیر بونا خاطر شکیلچی لشمیش سوزلرین چوخو او چنشیت کی ذکر اولونوب مفهومون الده ن وئره ره ک سوز و بیر حصه سینه چویر لشمیش و سس اژیوشماسی قانونوندان اوزا قدا قالیر .

دیلمیزده دورر جور یعنی ایکی جور و بیر جور یازیلان شکیلچی فورمالاشمیشدیر ، دورر جور یازیلان شکیلچی لرین ترکیبینه اتفاق دوشن (دار) (ئ - ی - او - او) .

داماق اویماسی	{	قالا ی + چی	{	چی = Çi	}	۴ جور
		ائل + چی	{	چی = Çi		
		اون + چو	{	چو = Çü		
		اوزگون + چو	{	چو = Çö		
دوداق اویماسی	}					

ایکی جور یازیلان شکیلچی لرین فورمالاشما سیندا (گئن) صانت لر

اشتراک ائده ر و بو شکیلچی لر تکجه داماق اویوشماسینا تابع اولور مثلا .

$$\left. \begin{array}{l} \text{داماق اویوشماسی} \\ \left\{ \begin{array}{l} \text{ما} = \text{Ma} \\ \text{مه} = \text{Mə} \\ \text{آر} = \text{AR} \\ \text{ار} = \text{ər} \end{array} \right. \\ \left\{ \begin{array}{l} \text{فاز} + \text{ما} = \text{قازما} / \text{قیر ما} / \text{سالما} / \text{یانما} \\ \text{چک} + \text{مه} = \text{چکمه} / \text{بولمه} / \text{اولمه} / \text{سجمه} \\ \text{آج} + \text{آر} = \text{آچار} / \text{قاجار} / \text{یانار} / \text{قویار} \\ \text{دی} + \text{ار} = \text{دنیه ر} / \text{ائله ر} / \text{بونله ر} / \text{دۆیه ر} \end{array} \right. \end{array} \right\} \begin{array}{l} ۲ \\ \text{جور} \end{array}$$

بیر شکیلچی ده مختلف فونوتیک واریانتلاریس عمله گلمه سی سس اویوشماسی قانونو

ایله باغلیدیر

شکیلچی نین قوشولدو سوزون صون (صانت) ایله شکیلچی ترکیبینه کی صانت

آراسیندا هم « داماق » و هم ده (دوداق) اویوشماسی اولاندا دورد واریانت یالینیز « داماق » اویوشماسی اولاندا ایکی واریانت فورمالاشیر .

بیر جور یازیلان شکیلچی لر سس اویوشماسی قانونونا تابع اولما دیغی اویچون اور فونوتیک واریانتلارینی یارا دایلمه میش ، تک واریانتلی شکیل ده قالمیش لار مثلا (داش) شکیلچی سی قوشولدوغو سوزون (صانت) یندان آسیلی اولمایاراق بیر جور یازیلیر : (سیر داش / یولدش / قارداش / چاغداش و

دیلیمزده بیر جو یازیلان شکیلچی لرین جوخو آلینما سوزون شکیلچی لشمه سی نتیجه سینده عایید اولوب .

مثال بو شکیلچی لر : نامه / خانه / پرور / زاده و باشقالار محدود حالدا .

بیر هیجالی شکیلچی لر	بادام + ی = بادامی	دال قاباق بوش (ā = آ) (ای = i)
	یار + یق = یاریق	دالی بوش (ā = آ) (یق = Yeg)
	آل + غی = آلفی	دالی دؤللو (ā = آ) (غی = Ğ)
	باش + لیق = باشلیق	دال قاباق دولو (ā = آ) (لیق = Lig)

شکیلچی لر

Al asi	آل + آسی = آلاسی	آل	آسی	قالباق	وسط	ارخا
				بوش	توتوق	بوش
Ateşliq	آت + چیلیق = آتچیلیق	آت	چیلیق	قالباق	وسط	ارخا
				بوش	توتوق	توتوق
Yanaçaq	یان + آچاق = یاناچاق	یان	آچاق	قالباق	وسط	ارخا
				بوش	توتوق	بوش

ایکی
هیجالی
شکیلچی لر

Aldıqda	آل + دیقدا = آلدیقدا	دیقدا	قالباق	آرخا	قالباق	ارخا
			توتوق	توتوق	توتوق	توتوق
AĞımtıl	آع + نمتیل = آغمتیل	نمتیل	قالباق	آرخا	قالباق	آرخا
			توتوق	دولی	توتوق	بوش
Qırxıncı	قیرخ + ننجی = قیرخنجی	نجی	قالباق	آرخا	قالباق	آرخا
			سوش	دولی	توتوق	بوش

توجه: بو نوماینده گورکور بیر هیجالیدان تا ایکی هیجالی تک (ایکی طرفی بوش)

(a) صانت ده ن توتدو . تا (آرخا بوش قالباق بوش / آرخا دولی قالباق بوش) شکیلچی ایسه

قوشولدو غذا هم سوزون همیده شکیلچی نین هیجا قورولوشوندا دیشیک لر اوز ونریر .

Birisi	آسی = ایسی	۱	ی	دیشیک لر بیر محالی شکیلچی لر
İkicəlik	چلیق = چلیق	۲	لق	
öçəçək	آچاق = آچق	۳	غی	
Dördöqdə	دیقدا = دوقة	۴	لیق	
Beşimtil	نمتیل	۵		
Altineı	ننجی	۶		

ده بیشیک لر ایکی هیجالی شکیلچی لر

آندیر ما : کوللو حالدا ایکی صانت تامام صانت لرده سوز قورولوشما دا و قووشمالاریندا بیر ئیرده دوشسه بیرر گنده راو (صانت) این تحویل ونره ر یانینداکی «صانت» ه مثلاً: (بورا + آت = بوراآت = بورات) (علی + آغا = علی آغا = علاغا) یا (آلا + ابت = آلایت = آلیت) بونلارین هامو سوندان اول سوزون آخیر صانتی گئدیر ایکینجی سوزون اول صانتی اولور نتیجه ایکینجی سوزون اول (صانت) ی محو اولور یوخاری نومایشده

یا بو چششیت سوزلرده کی شکلیچی له قورولوشور (بال + آسی = بالاسی) اول سوزون آخر صانتی (ل) گوجسوز دور اونو حرکت ونرمگه شکلیچی نین (آسی) نین اول صانت ی کی (آ) دیر اونا کومک لیک اندیر یعنی رابطه آهنگ فانونونو فوری حرکت گه تیریر اولور (ل + آ = لا) نتیجه (باسی) ده کی ینرده قالب اوز ینرلرینده (با .. سی) دوزه لن (لا) دا گئدیر اورتا یا اولور (با+لا + سی = بالاسی) .

سوز یارادیلجیلیغی : لئکسیکانین دنیا اوزه ریده مدنی سویه سینه (سیاسی / اجتماعی)

وضعینه باغلیدیر .

لغت ترکیبی عصر لر بو یو اینکشاف ائتیکجه دیلین معین قانونو قایدالاریندا یارانیر . اینکشاف ایده ن قانون قایدالار دیلین (سوز یارادیلجیلیغی) نایئر آچیر و دیلیمزده سوز یارادیلجیلیغی (لئکسیک و گراماتیک) اصوللار لامل له نیر ، بو اینکشاف ایشله و اونلارین فورما دوشمسی دنیا دیلر ینده وار و دیلیمزده ده مختلف شکیلده نشان و ینریر و بویولدان سوزلر و ینتی معنایا مالک اولان سوزو قروپلاریندا گنه شلیب فورمالاشیر ، خلاصه لغت ترکیبینه داخل اولور ، اساس دا دیالکت سوزه و آلیما سوزو اوج معنالی سوز حسابنا دوشور .

بو سوزلر دیلیمزده اولکی فورما معناسین ساخلیر مثل : (علف) بعضی لری فورماجا و معناجا کلی ده ییلیشیر آدام تشخیص ونره نمیر کی بوها نکی دیلده ن دیر داخل اولوبدور مثلاً :

اول میثال : فارس دان ← نردبان
 بردیوان
 نردووان

ایکینجی میثالدا : عربده ن ← ساعت
 ساعات
 ساهات

اوجونجو میثال روسس دان ← آتیشکا
 پنجره
 پاچا

● ترکیب سوزلر درین معنا لار دا :

بو گنڊیشده سوزلر اساس معنادان اوزاخلاشیر و ینتی سوزلر یارادیر ، حتی بیر سوزکی آدامین عضو معناسیندا و باشقا معناسی اوبنکت واردیر مثلا باش ، وقتی (دووار / کوچه / خرمن) سوزایله ترکیب اولاندا اولور . (آدام + باش = آدام باش) بیر منسوبلوق (ی) سی اونون آخیرینا گلیر اولور (آدام باشی) هائله (دووار باشی / خرمن باشی) یا (آدام + گوز = آدام گوز) و (و) شکیلی کی یویئر لرده (منسوب) لوغو برقرار اندیر قویاندا یانینا اولور (آدام + گوز + و = آدام گوزو) یا ، جیان گوزو / یاراگوزو / چشمه گوزو / میوه گوزو .

و آدامین قولو اولور (قول اوردو) یا (قول وورماق) یا قول چکمک = امضاء)

سوزلر ترکیبی ، قورو لوشوغونا گوره گراماتیک یوللارلا اوج ینره بولونور :

۱- ساده سوزلو : داغ / داش / دره / تپه / طلبه / معلم / البته بونو گرک ییلمک آذربایجان تورکجه دیلینده آلیما سوزلر (آلیما « کوک ») سایلیبر و دوزه لثمه سوزلر ینر (کوک) ده ن و بیر سوز دوزه لدیجی سوزده ن ترکیب تاپیر مثلاً :

(یولداش) کلمه سینده : یول = کوک / داش شکیلچی رولون اونور ویردا (داش)

عرض شکیلچی سوزو دوزه لدیجی دئیریک یا (باغبان) کلمه سینده هایلا (باغ + بان = باغبان) (بان) بوردا گه نه ده سوز دوزه لدیجی دیر و (باغ) کوک .

آندیو ما : ساده سوزلر لئکسیک (بیان واژه لر ی) یولویلا یا رانیر سا مرکب سوزلر

مثل (یولداش) یا (باغبان) گراماتیک (دستوری) یوللا رلایارانیر .

بو یارانمالار ایکی قانوندا :

۱- ریخت و شکیل تانیما (مورفولوژی) ۲- نحوی جمله ده (سینتاکتیک) اوزلرین گوستره یر کی ان یتنی محصوللو سوزلر دیرلر ارتباط تاپیر (مورفولوژی) قانونونا یتنی هر هانسی سوز دوزه لدیجی ، شکیلجی آرتاندا یتنی معنالی سوز دور له ر

لی	Li				
سیز	Siz	سیز = باشسیز	Siz	یجی = چکیجی	چک « مک »
چی	Çi		Çi		
چک	Çök	لا = باشلا	La	ی = چکی	
باز	Baz		Llq		
لش	Laş				
یه	دیل	یش	Iş	وش	iş
آلتی			Altı		Mâ
اوتی	Uti	دین	Dı	ما = دورما	Ma
دار	Dar	دور	DUR	دون = دوردون	DUN
شیرین	Sırım	قاج	Qaç	گنت = دورگنت	Get ← دور
آجی	Aci	یو	YU	قال = دورقال	Qal
زهر	Zêhêr	یات	yat	یو = دوریو	Yu
اوزون	uzun			یاخ = دورباخ	Bax
آرام	Aram			قاج = دورقاج	Qaç
سرد	Sêrd			گل = دورگل	Göl

گیر

ساده سوز دوزه لیدیجی شکیلچی ساده سوز ه آرتیر یلدیغی کیمی دوزتمه سوزه ده آرتیریر
دفعه ده تازا مفهوم یارادیر

تازا مفهومدا	دوزتمه سوزلر	=	ساده سوزلر	فاج	دوزتمه سوزلر تازا مفهوم دا	دورلنه سوزلر	=	ساده سوزلر	سادو سوز ک
	فاجماق	=	ماق			اکمک	=	مک	
	فاجین	=	این			اکین	=	این	
	فاجنچی	=	نچی			اکنچی	=	اینچی	
	فاجیدی	=	ایدی			اکیدی	=	ایدی	
	فاجیر	=	ایسیر			اکیسیر	=	ایسیر	
	فاجیلا	=	ایل			اکیله	=	ایله	

دیقت :

تازا مفهوم	ساده سوزلر - دوزتمه سوزلر	اوج	دوزتمه سوزلر تازا مفهوم دا	یوک	ساده سوزلر - دوزتمه لر
	ماق = اوجماق				مک = بولمک
	اون = اوجون				اون = بوکون
	اونجو = اوجونجو				اونجو = بوکونجو
	اودو = اوجودو				اودو = بوکودو
	اوسوز = اوجوسوز				اوسوز = بوکوسوز
	اولو = اولوچو				اولو = بوکولو

سینتاکتیک : سوز بیر لشمه سی یولو

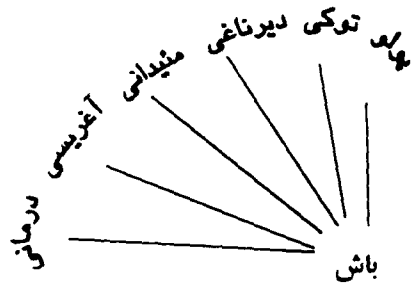
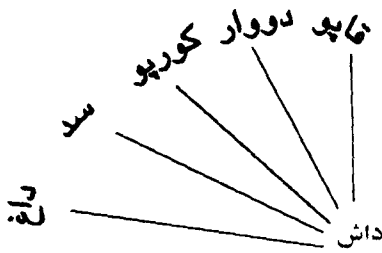
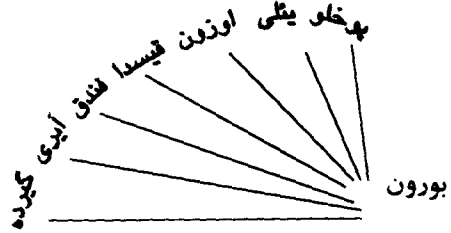
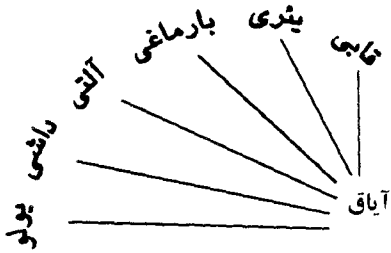
ایکی یا اوج سوزون بیر لشیب و بیر مفهومدا ییلمه سی دیلیمیزده نجه کی گوروروک

گنیش حالدادیر .

- ۱- لغت ترکیبینه اولان مرکب سوز
 - ۲- اختصار لا (مرکب آدلار)
- سینتاکتیک « جمله نحو » یولویلا دوزه لمیش

١- مرکب : اساس خصوصیتی بودور اونون ترکیبینه کی سوز لر بیر لیکده بیر مفهوما دلالت اندیر

و توجه بوردا بودور ترکیب سوزلری چوخ معنالی اولور مثلا (بورون) (آیاق) (باش) (داش) سوزلری بیر نجه سوزون ترکیبینه ایشه له نیر

مرکب سوزلر ایکی شکیلده یازیلیر بیر لیکده مثلا (ایسی سو / سویوق سو / باساباس / های کوی / سس صدا

دیلیمیزده اوخشار مرکب سوزلر بیر لشمه سی نحوی جمله یولیه (سینتاکتیک)

یارادیقی اوچون بونلار دیر بیر بیرینه اوختایر

۱- اوجا داغ : / دار خیابان / دکان قاباغی / گونه باخان / آخار چای / درین قویو

مرکب سوزلو : اوجا بوی / دوز داغی / گوزی شهلا / سوچا بوی / گوزو قارا / بنلی ایری

بعضی سوزلر بیر لشمه لری ده مرکب سوزلر کیمی بیر مفهوم بیلدیریر مثلاً :

قولاغا گیره ن / قلبی دمیر / اوره بی نازک / قولاغی کار / سوز انشیدن / گوزو کور لاکین بو

اوخشارلارا باخمیارق سوز بیر لشمه لری مرکب سوز اطلاق اولور بونا خاطریر سوز بیر لشمه سی

(لئکسیک) دنیلل یعنی (مستقیم معنادا اولان سوزلر) دنیلل لر مربوط نحوی حمله یه

(سینتاکتیک) واحد لری دیر و اونون ترکیبینه هر سوزون اوز مستقل و وورغو سو وار بونا

گوره ده سوزلر بی تیشیک دیل آیری یازیلیر

۲- اختصار لار :

خصوصی آدلاری بیلدیریمک اصولاً قیسا یازیلیر مثلاً آمریکا : USA یا دکتر D.r

دستور فورمالاری با (مورفولوگیا) « Morfoloqiya » اونسوزلوک واسطه سی

اولار دیل لغت ترکیبی و گراماتیک قورولوشو احاطه اندیر لغت ترکیبی (لئکسیکو لوگیا)

(سوزلر مفهوم تانماقدا) گراماتیک قورولوشو ایسه ، گراماتیک ایکی بولگویه آیریلیر

۱ - (دستور فورمالار) ینا (مورفولوگیا)

۲ - (نحو = سینتاکسیس) سوز بیر لشمه سی و نحو سوزونون ترکیبی سوزون قورولوشو

نطق حصه لری نین سجه لی علامت لری ایسه (مورفولوگیا) نین (دستور و فورمالار)

موضوعوناً داخلدیر .

آندیو ما : سوزلرین گراماتیک فورمالاری نی اویره ده ن علمه (مورفولوگیا) دنیلیر و

لغت ترکیبینه کی سوزلری هم (لئکسیکو لوگیا) لغت لرین ترکیبی و همده (مورفولوگیا) :

دستوری فورمالار آرایش دیریر لاکن بو ایکی علم آراسیدا بیر سیرا فرق لر واردیر .

۱- لغت (سوز) ترکیبینه کی سوزلرین بویوک قسمی « لئکسیک » معنایا مالکدیرلر ، کانگرت

(عینی / ملموس / معین / واضح) آنالیش بیلدیریر متلا مداد / کاغاذ / کیتاب / سو / آغاج / باغ / مئشه

دیققهت - دئدیگ کتابی وئرمه ، بیر کیمسیه داهی کاغاذی وئرمیر ، عین کانگرت

کتابی وئیرر چونکو کیتاب بیر آنالیش و قلم باشقاییر آنالیش دادیر .

بعضی سوزلرین لئکسیک معناسی یوخدور کی اوز معنا سینا مالک اولالار امثال (کی / دا / ده / وه / لکن / اوچون / البته و سایره

حال بوکی دیلده گراماتیک سوزلرین معناسی وار

گراماتیک معنالی (لئکسیک) معنا دان داها گنیش دیر

۲- سوزلر دستوری معنا لاریندا آیری - آیری نطق حصه سی کیمی قرویلایشیر: ائو -

کند - کوچه - مکتب بونلار اشیائین آدین ییلدیر دیگی اوچون (ایسم) دئییلیر .

اشیائین آدین ییلدیره نلر (ایسم) دیر / علامت کیفیت ییلدیر نلر (صفت) دیر مقدار و سیرا ییلدیره نلر (سای) دیرلار .

ب - گراماتیک معنی دیلین گراماتیک قورولوشو ایله باغلی شکلده اوزون گوستره ر

یونا گوره ده هم سوز (کوک) لری همده اونلارا قوشولان شکلچی لر واسطه سی ایله ایفاده اولونور .

بیر (لئکسیک) معنالی سوز جمله ده بیر نچه گراماتیک معنا یا مالک اولور مثلا .

(کیتابلاریمی آلدیم جمله سینده ایکی لئکسیک واحدی یندی گراماتیک معنا دا : (کیتاب)

جمله نین اولینده (آل) آخیر دا = لئکسیک و (کیتاب + لار + یسم + ی / آل + د + ی + م) = گراماتیک معنادیر .

ج - لئکسیک معنا تکلیکده گراماتیک معنا ایسه جمله داخیلینده یاشاییر

چون سوزون جمله ده کی وظیفه سینده ، گراماتیک معنایا داخلدیر

سوزون لئکسیک معناسینی لئکسیکولوگیا گراماتیک معناسی ایسه مورفولوگیا اویره نر

(آیدین صورتده ، واژه لر تکلیکده قایدالار معناسی ایسه جمله داخیلینده یاشاییرلار ، چون

سوزون جمله ده کی وظیفه سی ده قایدالار معنایا داخلدیر ، سوز لرده مستقیم معنایا مالکدیرلر

قایدالار معناسی ایسه دستوری واژه لری قبول ائدیر)

۲- لئکسیکولوگیا : دستوری لغت لر (سوز دوزه لدیجی شکلچی لرین لغت ترکیبی

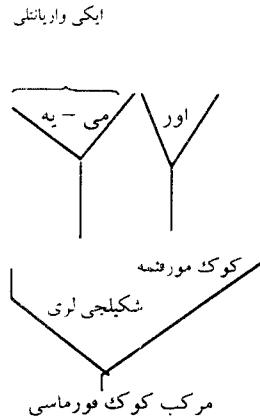
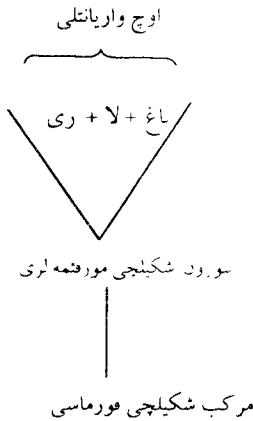
نین زنگین لشدیره ن واسطه لرینده ن بیرر حساب ائدیر اما سوزده ییشدیریجی شکلچی لر اونون

وظیفه سینده داخل اولمور حال بوکی (مورفولوگیا) دستوری فورمالار باخیریق هم سوز

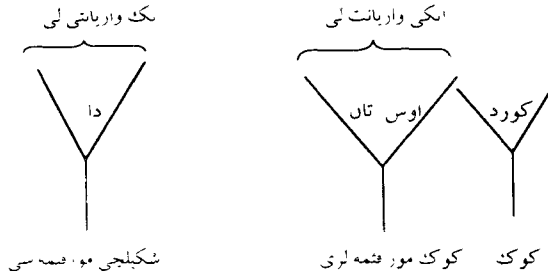
دوزه لیدیجی و همده سوز دیشدیریجی سی شکیلچی لری اساس دانیشیق بولگولرینسی سجیه وی غلامتی کیمی قیمت لندیریر .

دستوری فورمالارین موضوعسونا داخل اولان سوزون قووشماسی « ساده » دوزه لثمه یا مرک اولماسی ایسه « سوزون قورولوتو » بولمه سینده ، اویره نیلیر مثلا (سوزون ترکیبی : ته ، گوره « دوز قابی / جوهر داواتی / اؤرودور

سوزون قورولوشوباخیمیندان : قابی ساده / جوهر داواتی اوزودور / مرک سوزدور .
 ب سوز ترکیبینه گوره بیر کوک مورفمه یا خود بیر نجه شکیلچی مورفمه آیریلا بیلیر مثلا (سوز باز لیقدان) سوزونده سوز = (کوک) (نار + لیق + دان) = مورفمه شکیلچی لری یا بو سوزده (ارومیه باغلاری) (اور - می - یه) (ساع + لا + ری) بوردا هم کوک (ارومیه) و همیده شکیلچی (باغلاری) مورفمه لردیر

یا ایکینجی نومایشده (کوردوستاندا)

خلاصه (سوزون قورولوشو) و (بولونمه سی) = سوزون ده ییشدیریجی شکیلجی نره ماراقلاییر .

مورفولوگیا (دستوری فیرمالار) یز اول موضوعو نطق حصه لری (دانشیق بولگو) لریدیر

● **دانشیق بولگو لری یا نطق حصه لری :**

گراماتیک معنا و مفهوملارینا گوره بیر بیر یدن ن فرق له نن سوز قروپلاشما لارینا نطق حصه لری دئییلیر آذربایجان تورکجه ۱۱ بولگو نطق حصه سی واردیر کی اولارین آلتی بولگو سو ، اساس دیر

الف : (۱- ایسم یا «آد» ۲- صفت ۳- سای ۴- عوضلیک ۵- فعل ۶- ظرف) و اساسدا نطق حصه سنین ۴ بولگو سو : کومکچی :

ب ۱- (قوشما ۲- باغلائیجی ۳- ادات ۴- مودال سوزلر) = کومکچی

نطق حصه سی آخیر بیر ایسه (ندا) خصوصی نطق حصه حساب اولونور .

نجه کی گوروروک نطق حصه سی اساس / کومکچی / خصوص اوج بولگوده دیر

اساس نطق حصه لری کومکچی نطق حصه لرینده ن اولنداندا چوخ فرقلیدیر .

آ- اساس نطق حصه لرینه داخل اولان سوزلرین هم (لنکسیک مستقیم معنایا مالک اولان واژه لر) همده گراماتیک معناسی (واردیر .

لئکسیک معنادا اوزا قلاشدیغی اوجون (کومکچی) دایشیق بولگو لری تک لیکنده گراماتیک معنا لارا مالکدیر .

ب- اساس نطق حصه لری کیمی قروپلاشان سوزلر دلیمیمزده بول - بول، چوخلو لغت لر تشکیل وئریر، کومکچی نطق = نوطوق حصه لرینه داخل اولان سوزلر مقدار ناخیمدان آزدیر .

ج - هر بیر اساس دایشیق بولگو لرینده چوخلو تازا سوزلر یاراتماق اولور تازا سوزلر یا همین اساس نطق حصه سیه یادا آبری نطق حصه سیه قوتولور مثلا

۱- یاخشی / دورگون / انصاف = صفت دیر

۲- گوز / قاش / ناش / علی / ولی / اسم دیر

۳- گوزل / بیل / دور / قساج کی (گول + مک = گولمک) (بیل + مک = بیلمک)

وقص ... فعل دیر خلاصه ، شویله دنمک اولار

یاخیشیق = ایسم / ناشلا = فعل / گوله یین = صفت / فلما = ظرف

دیقت - کومکچی نطق حصه لرینده تازا سوز یارادماغا امکان بوخدور .

چ - اساسی نطق حصه لری نین اوزونه گوره بیر سیرا (کانتفوریا) لاری واردیر مثلا

حال - کمیت - مسویت = ایسمین / درجه صفتیس / رامان / نوعو / انکارلیق / تصدیق / تاثیر لیک فعلین (کانتفوریا) لاریدیر .

کومکچی نطق حصه لرینده مورفولوژی (ریخت و تشکیل تانیماق) علامته چنوبریلن بویله سجه وی (کانتفوریا) لار بوخدور .

د . اساس نطق حصه لرینه داخل اولان سوزلر جمله بین عضونه کیمی ، چیخیش اندیر (سینتاکتیک مربوط نحو جمله سیه) وظیفه داشیر .

ایسم / متدا / تاماملیق / حر / صفت / سای ، اساسدا فعل تعیینی دیر

« خبر » ظرف ایسه داها جوخ ظرفلیک وظیفه سی داشیر ، قوشما / باغلا نیچی / ادات مودال سوزلر ایسه عادتده جمله عضو اولور

ز - اساس نطق حصه لری اولماسا ، جمله قورولماز دیلده اوز (فونکسیا) سینی وهابنله

سس سیستملرین ایتیره ر

ر- سوز ده یشیدیرجی سی شکیلچی لرده اساس نطق حصه لر ایله ایشه داشیر یلیر ، کومکچی نطق حصه لرینه قوشولور .

آندیوما : کومکچی نطق حصه لرینی فرقلندیره ن بو جهت لر (ندا) لاردا دا عایدیر (ندالاردا جمله عضو اولمور)

سوز دوزه لدیجی ، سوز دییشدیرجی شکیلچی لرله ایشلمیر ، و بونا داق ائنده ک لاکن ندالار کومکچی نطق حصه لری نین داشیر دیغی وظیفه لرین یشیره یلمیر حسن هیجانی ایفاده ائدیر یوکسک (انیتوناسیا) ایله ده یلیر و ژست له باغلی اولور ، بعضی ندالار ایسم له شیر مثلا . (آهین داغلا) .

بعضی ندالار ایسه فعل تقلیدی (اوفولدماق) (گورولدماق) (وایلدماق) دوزلده یلیریک .

ایسم یا آدلیق :

ایسمین اوزونه گوره بیر سیرا سجه وی لری وار ، کی اونلاری باشقا نطق حصه لرینده گور موروک .

۱- بوتون آنلاشلارین ، حادثه لرین و تک تک آنلاش لارین آدینی یلدیرمک ایسمین بیرنجی علامتی دیر .

آدلیق لار (ایسم) لر اولمازسا ، اشیالار بیر بیر ینده ن فرقلمنه ز .

آدسیز دنیا دا بیر شئی بولونماز ، اگر اولسا دا اونایر آد قویولور داها ایتگین حالدا قالماز

۲- ایسمه بوسئوالاردان (کیم ؟ / نه ؟ / هارا ؟) بیری ونریلیر بو جشیت :

آدام باغلی اولان آدلاردا آدام / قارداش / باجی / دده / قوش / = بونلارا کیم ؟

و باشقاسی جانلی و جانسیز اشیالاردا (آت / داوار / قوش / آعاج / گول / توک = نه ؟

۳- مکان یلیدیره ن بعضی اسم لرده (سالماس - مرد - خوی / تبریز = هارا ؟ بو اوچ فقره

سواللار چوخ (فونسیا) لار دیر یعنی اونلارین بیری گلدیکجه هم (آدلیق حالین همده

« سینتاکسیس ») (نحو) ده مبتداین خطا بنین سواللاری کیمی اشیله دیر

۴- صفته / سایا / عوضلیگه / ظرفه / نسبت / اسملر دیلده اولان سوزلرین بویوک بیر قیسم سی تشکیل ائدیر مثلاً (حسن شگک ناهار چاغ / ماشینیندا اوشاقلار ناهار گتدی ، گوروروک بو جمله نیس بو حصه لری)

ایسم دیو : (حسن / بئگک / ناهار / ماتین / اوشاقلار)

۵- ایسملر جانلی و جانسیز اشیلارین آدلاری اولماق ساخیمندان ایکی دسته یه

بولونور

الف : جانلی یا روحلویسم لر: آدام / قوش / علی / اوشاق / آنا / آنا / ایت / بولبول / مال و سایر ه .

ب . جانسیز یا روحسور ایسم لر : مداد - دفتر - فرش - داش - داغ - انو - کوجه - سو - بیلگی - محت

۶- اشیانین جمعینده کی موقعینه گوره و همجس لیگینه گوره اسم لر ایکی قروبیا بولونور

۱- عمومی ایسملر ۲- خصوصی ایسملر ، بونلار آراسیندا هم اوخشار و هم فرقلی جهت لر واردیر

اوخشار جهتلر : کیتاب

الف - هر ایکی اشیان آدین بیلدیریر (کیتاب / باغ)

ب- حاللا بیر منسویت و حر تشکیلچی لری ایله ایشله نه بیلیر ، بو موقایسه ده (اورموم - تبریزیم / اورمودا / تبریزده / اورمودور / تبریزدیر

ب - هر ایکی قورولوشحادا ، ساده دوره لثمه ، مرکب اولابیلیر ،

موقایسه ده ساده (باغ / آلم) دوزه لثمه (شاد + لیق = شادلیق / یول + داش = یولداش / چاغ + داش = چاغداش) و مرکب ده (ایستی + سو = ایستی سو) (آباق قابی) (آغداش)

ج عمومی ایسملر خصوصیه و خصوصی ایسملر عمومیه چوخلو آسانلیقلا گنجه بیلیر مثلاً

لاله باخشی اوشاقدیر / سنودیکیم گول « لاله » دیر

فرقلی جهتلر

الف - عمومی ایسم عینی و جنسی ، خصوصو ایسم ایسه وارلیغی تک اشیانین آدیدیر مثلاً : آلم /

مرند

ب : خصوصو ایسم اشیا لاری فرقلندیریر ، مفهومو ییلدیریر مثلا تبریز « شهر » گول تکین اوشاق آنلایشینی خیالیلمزدا جانلاندیریر ، عمومی ایسم لر ایسه هم بیرا شیانین باشقا سیندان . فرقلندیریر همیده کانکرتت مفهومو ییلدیریر

پ : عمومی ایسم هر بیر اشیا نی همده عینی حسنده ن اولان بوتون اشیا لاری توتور قمری - اطاق - چنار - حنیران

خصوصی ایسم ده شویله (عمومی لشمه) امکانی یوخدور

ج - خصوصی ایسم هم کانگریت (ذات) = دمیر - ساع - کتات - همده مجرد = یسلیک - یاخشیلیق سایره بوجور .

خصوص ایسملرین سینونیمی اولمور و ایلک تشکیل لری بویوک تشکیل له یازیلیر

خصوصو ایسم لر آد - فامیل - تخلص ییلدیره ن سوزلر فضولی / سیمی / واقف / شهریار .

خصوصی ایسم لر جغرافی آدلاری و اراضی آدلاری مثلا تبریز - اورمو - تهران - دیز

چای - داغ آدلاری - اورمو گولو - خزر - آراز - سهند - ساوالان - شهر - قصه - کند .

اثر اوچون : رور نامه / زورنال / قازنت

استرو نومیك آدلار : آی - اولدور - گونش

اداره / موسسه / شرکت لره و نریلن آدلارا دامیثال مالیه اداره سی / کیهان موسسه سی

آذربایجان شرکتی / تبریز کارخانالاری .

۶- عمومی ایسملرین بیر قیسمی کانکرتت اشیا لارین بیر قیسمی ایسه مجرد اشیا لارین آدلاریدیر

ایسملری بویاچیمدان ایکی قرویا بولوب

۱- کانکرتت ایسم لر ۲- مجرد اسم لر

کانکرتت اسم لر گوزوله گوره ن عینی لمس اولونان اشیا لارین آدلاریدیر مثلا گوز / آدام / آغاج

۲- مجرد اسم لر اشیا یین وجودون مستقل صورتده گوستریر / سنوگی / خیال / دوشونجه

بونلارین آراسیدامعین فرقلر واردیر

الف - کانگریت ایسم لرین جوحو باشلاری قدیم دیر انسانلار ایلک زامان لار دا اولناری احاطه

انده نده آدورمیش لر .

مجرد ایسم لرین دیلین صونرا لار اینکشافیندا وئرلیب

ب - مجرد اسم لرین بعضی سی کمیت شکلچسی (لار / لر) ایله ایشله نیز مثال انسانلیق لار / آداملیق لار - آنامازلیقلار / دوشونجه سیز لیک لر .

بعضی مجرد اسملرده وارکی اونلارین مضمونوندا آنلاشی عکس اولونور مثلاً برک لیک / عیبه جریلیک . ساکت لیک بو همتی کانکرننت اسم لرده گورورک

اسم کمیت جه : تک یا حود جمع اولور یا دا اسمین کمیت کانتقور یاسی دنیلیر مثلاً بیر کتاب بیر مداد همیده توپلوقو . بوتون کیتابلار بوتون باغلار

قلم - کتاب (بیر قلم / بیر کتاب) بوتون قلم لر بوتون کتابلار . اسمین جمع اولماسی واریانتلاری (لار - لر) شکلچسی سی ایله

Adamlar ۱- آدام + لار = آدام لار

BöTönlar ۲- بوتون + لر = بوتونلر

Ulkalır ۳- اولکه + لر = اولکه لر

Özömlır ۴- اوزوم + لر = اوزوم لر

لئکسیک مضمونوندا (چوخلوق) آنلاشی اوللان بیر سیرا سوزلر : اوردو = قشون - ائل

- ایلخی - سورو ناخیر - کروان و سایر ه سوزلر توپلوق حالدا

ایسمین کمیت کانتقوریا) سی باخیمیندان جمع دنیل : تکدیر مثلاً ائل + لر = ائلر / قوشونلار / اوردولار / بونلار عین حالدا کی ذاتا جمع دیرئر نجه جمعی ایله اطلاق اولونور هابئله قوشونلار .

۸- اسم ناشقا نطق حصه لرینده ن فرق لرینده ن علامت لرده دن بیرى ده منسویت

(کانتقوریا) سی دیر منسویت شکلچسی لری همین کانتقوریاین مورفولوژی علامتی دیر .

منسویت شکلچسی لری اوچ وظیفه نی یتیرنه یتیریر : اشیاین بیرنجی یا ایکینجی یا اوچونجو شخصه عایید اولدغونو آیدین شکیلده ایفاده اندیر ، هر شخصین اوزو اوچون مخصوص شکلچسی سی وار دیر .

اول شخص . تک و ایکنجی جمعده شکیلجی لری (تکلیکده) (جمعده)

(um - om - im - im - m) = (م - نم - ام - اوم - اوم) (میر - میر - مور - مور - نمیر)
(miz - miz - moz - moz - imiz)

Bacımız	باجنمیر	Bacım	باجنم
Kitabımız	کیتانمیر	Kitabım	کیتایم
Qələmimiz	قلمیمیز	Qələmim	قلمیم
Qolumuz	قولومور	Qolum	قولوم
özümüz	اوزوموز	Özüm	اوزوم

ایکینجی شخص تکلیکده و جمعده

(II - II - in - II - II) = (ن - ن - این - اون - اون)

(II İZ - IIUZ - oiiöz)

جمع لیکده	تکلیکده
باجنیز نیر - نینز - اونوز	باجین
البیز	الین
قولونور	قولون

اوجوجو شخص

جمعده	تکلیکده
(Yı - I) ی / یی	سی / سی / سو / سو (S I - SI - su - si)
باختلاری	باختسی
کتابلاری	کتابسی
قلم لری	قلمسی
قوللاری	قولو
اوزلری	اوزو

آندیرما : مسوبیت شکیلجی سی اوجوجو جمع شکیلجی سیده ن صورنا قوشولور

بیرینجی شخص - ایکنجی شخص - اوجونجو شخص : بیر قروپلا یازیلماسی :

میز = باجمیر	} Miz	} Im	سم = ناحیم	} In	ناحی	
نتر = باحنمیر			ناح			نن = ناحین
لاری = ناحیلاری			} LaRı			} ISt

اوموز = قوشوموز	} Umuz	} Um	نوم = قوشوم	} UH	قوش	
اویوز = قوشویوز			قوش			اون = قوشون
لاری = قوش لاری			} L arı			} U'

نمیز = الیمیز	} İmız	} Im	یم = الیم	} İH	ال	
نینیز = الینیز			ال			نن = الین
لری = اللری			} lârı			} ISt

بنمیز = کتابنمز	} Bİmız	} Im	نم = کتابیم	} İH	کتاب	
بننیز = کتابننیز			کتاب			نن = کتابین
لاری = کتابلاری			} L arı			} I

معین و غیر معین بیلدیره ن سور بیر لشمه لری بین یارانما سیندا و فورومالاشما سیندا تاکید لندیریر
 ناخیز گلن صحیفه ده

علامت منسوب

$$\left. \begin{array}{l} \text{م} = \text{آتام} \\ \text{ن} = \text{آتان} \\ \text{سی} = \text{آتاسی} \end{array} \right\} \text{آتا}$$

معین منسوبیت

$$\left. \begin{array}{l} \text{منیم} + \text{آتام} \\ \text{سنین} + \text{آتان} \\ \text{اونون} + \text{آتاسی} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{معین} \\ \text{منسوبیت} \end{array} \text{ (م - ن - سی)}$$

«MIS»

معین منسوبیت

$$\left. \begin{array}{l} \text{بیزیم} + \text{آتا} + \text{میز} \\ \text{سیزین} + \text{آتا} + \text{نیز} \\ \text{اونلارین} + \text{آتا} + \text{لاری} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{معین منسوبیت ده} \\ \text{(میز - نیز - لاری)} \end{array} \text{ (miz-iz- lari)}$$

جمع شکیلچی سی : اسم لرده (لار - لر) (Lar - Lər) : منسوبیت قبول انده نلر :

<p>منسوبیت</p> <p>کمیت - ش</p>	<p>منسوبیت - ش</p> <p>کمیت - ش</p>	<p>کمیت - ش</p> <p>منسوبیت - ش</p>	<p>کمیت - ش</p> <p>منسوبیت - ش</p>
<p>لار</p> <p>نمیز = کتابلاریمیز</p>	<p>لار</p> <p>ننیز = کتابلارینیز</p>	<p>لار</p> <p>سی = کتابلاری</p>	<p>لار</p> <p>نم</p> <p>نن</p> <p>سی</p>
<p>گنجدی اغیار الینه یاسمینیم</p>			<p>قارغالار مسکنی اولدو چمنیم</p>

صابر هـ

قارغا = اسم / لار = کمیت / چمن + (یم) = منسوبیت دیر

منسوییت شکیلچی سی « پیوند ، نست » قبول اتمیش ، اسمی حاللاندیر ماق اولور

بوزامان سوزه اول منسوییت صورنا حال شکیلچی سی (حالت پیوندی) قوشولور

حال شکیلچی لری

(ایم - ئن - ۹ - ی - ده - ده ن)

(Dön - Dö - i - ö - In - im)

اسم پیوند منسوییت پیوند حالت اسمده متعدد حاللار
 - آدلیق دفتر حالت فاعلی

iS	سی	} دور	حالت اضافه - یه لیک = دفتر + ایم + ئن = دفتر ایمین
И In	نین		حالت معول غیر مستقیم - یونلوک = دفتر + یم + ۹ = دفتر یمه
И a	نا		حالت معول مستقیم - تاثیر لیک = دفتر + یم + ی = دفتر یمی
Иi	نی		حالت معول فیه - یشر لیک = دفتر + یم + ده = دفتر یمده
И da	ندا		حالت معول عه - چخیشلیق = دفتر + یم + ده ن = دفتر یمده ن
Иdan	ندان		

بورادا کمیت شکیل لری (لا - لر) یوخدور ، آدلیق دان صورنا منسوییت شکیلچی لر

اوندان صورنا حال شکیلچی لری رول اوینویورکی اسمی آلتی حالدا نشان ونریر .

منسوییت شکیلچی لری (کمیت) ده ن صورنا قوشولاندا اسمده متعدد حاللار وجودا

گه تیریر و اگر کمیت لازم اولمادی اول (منسوییت) شکیلچی لری صورنا حال شکیلچی لری

قوشولور

اولکه نی قانیملالا لا اکه ره م شر فله یاشاماق آرزون چکه ره م

قهرمان آدینا قلم چکه ره م آلما سام قیصا صین یاددان اولدوزوم

ساییل

گوزه لیم ، شهدی ندیر فرمانین جانی قوریان سنه بونسالانین

صایره

گوزه ل = اسم دیر / گوزه ل + (یم) پیوند منسوییت دیر

« ساییل » دان

قانیمی ، جانیمی ، باشیمی و نرسم و نثرمه ره م اولکمی می اولسم یا ددارا
 قان = اسم / یم منسویت (ی) پیوند حالت (قان + یم + ی) اوج آنلامدا شلاردا/ و نرسم و نثرمه ره م
 (متضاد)

ایسمین ایکی نومایشده « منسویت » حاللاری نین ، سواللاری نین ، قورولوشو

درد س س	اسم حالت لری هر بجن	اسم حساب لری	اسم سویب	حالت شکیلچلری	اول سوال	یکیمی سوال	اوجوبجو سوال	دورد وحوسو سوال	دعتر
آذربایجان تورکجه زبان	حالت فاعلی	آدلیق	یم	-	کیم؟	نه ؟	هارا؟	-	دعتر
	حالت اضافه	یه لیک	یم	ین	کیمین؟	نه بین ؟	هارابین؟	-	دعتریم
	مفعول غیر منسوب	یونلوک	یم	ا	کیمه؟	نه په؟	هارا په؟	هارایا	دعتریمه
	مفعول مستقیم	تاثیر لیک	یم	ی	کیمی؟	نه بی؟	هارابی	دعتریمی	
	حالت مفعول وه	بئر لیک	یم	ده	کیمده؟	نه ده؟	هارادا	هارادا	دعتریمده
حالت مفعول وه	چیشلیق	یم	ده ن	کیمده ن؟	نه ده ن؟	هاردان	هاردان	دعتریمده ن	

درد س س	اسم حالت لری هر بجن	اسم حساب لری	اسم سویب	حالت شکیلچلری	اول سوال	یکیمی سوال	اوجوبجو سوال	دورد وحوسو سوال	دعتر
آذربایجان تورکجه زبان	حالت فاعلی	آدلیق	آلما سی	-	کیم؟	نه ؟	هارا؟	آلماسی	
	حالت اضافه	یه لیک	آلما سی	نین	کیمین؟	نه بین ؟	هارابین؟	آلماسی نین	
	مفعول غیر مستقیم	یونلوک	آلما سی	نا	کیمه؟	نه په؟	هارایا؟	آلماسینا	
	حالت مفعول منسوب	تاثیر لیک	آلما سی	نی	کیمی؟	نه بی؟	هارابی؟	آلماسینی	
	حالت مفعول وه	بئر لیک	آلما سی	ندا	کیمده؟	نه ده ؟	هارادا؟	آلماسیندا	
حالت مفعول وه	چیشلیق	آلما سی	ندان	کیمده ن	نه ده ن؟	هاردان؟	آلماسیدان		

توجه : بو ایکی نومایشده حالت شکیلچلی لری آیدین حالدا گوستریر آما آدلیق یعنی
 خود ایسمیده حالت علامتی یوخدور اول نومایشده ییه لیگین شکیلچلی سی (نین) یونلوک) و نکو
 « ۴ » تاثیر لیگین کی (ی) بئر لیگین کی « ده » چیشلیق اینکی « ده ن » .

ایکنجی نومایشده : آلما آدلیق « سی » منسویت، حالت شکیلچلی لری ۵ حالدان : ییه
 لیک « نین » یونلوک « نا » تاثیر لیک « نی » بئر لیک « ندا » چیشلیق « ندان » موقابلینده
 سواللاری نین قورولوشو .

آندیر ما : منسویت شکیلچی سی ایله ایشله نن ایسم لره خبر شکیلچی سی ده قوشولا بیلر مثلاً من آدلیق « یم » منسویت شکیلچی سی (من + نم = منیم) آخر دا ایسمه قوشولا بیلیر باخ صمد ووغونون بو شعرینه :

اثل بیلیر کی سن منیم سن ، یورد و یووام مسکنیم سن ، آنا دوغما وطنیم سن ، اوج میصر اعدا گورو کور خبر شکیلچی سی « سن » قوشولوب .

● ایسمین حاللاری نین علامت لوی : ایسم (آدلیق) یا حالت فاعلی حالدا ؛ کیم ؟ نه ؟ بعضاً هارا ؟ سوآللارینی طلب ائدیر ، ایسم تورکوسو (آدلیق) حالدا موجود دور و شکیلچی سی ده بوخودور ، مبتدا و خطاب ایسمله ایفاده اولونان تعین (آدلیق) حالدا دیر ایسم خبر لری نینده بیر قسمی آدلیق حالدا اولور و باشقا حاللار اوچون موقایسه ده معیار سانیلیر .

● ایسمین حالت اضافه سی یا (بیسه لیک) حالی : کیمین ؟ نه یین ؟ هارائین ؟ سوآللاریندان بیرین طلب ائدیر وه اوزو نوننده دورد وارایانتلی شکیلچی سی واردیر : « ن . ن . ی . اون . اون »

(ن . ن . ن . نون . نون) صاحب لیک عایدلیک مضمونون ایفاده ائدیر ، فعل لرله اداره اولونمور . بیه لیک حالدا ایشله نن ایسم چوخ نادیر حاللاردا ایسم خبر وظیفه سین داشیر ، جمله نین باشقا عضو اولایلمیر مثلاً ، بو کتاب مالکین دیر معین لیک وه غیر معین لیک بیلدیره ن تعینی سوز بیر لشمه لرینین بیرینجی طرفینی یارادیر مثلاً ، پنجره نین شوشه سی = (پنجره شوشه سی) بو وظیفه سینه گوره (بیه لیک) حالی ایکی نوع دا :

۱- معین لیک بیلدیره ن بیه لیک حال

۲- غیر معین لیک بیلدیره ن بیه لیک حال

- اولکی شکیلچی ایله ایشله نیر : (ن . ن . ن . نون . نون) کیمین ؟ نه یین ؟ هارائین ؟ سوآللاریندان بیرینه جواب اولور و صاحب لیک مضمونو عینی ملموس (کانکرت) شکیلده ایفاده ائدیر مثال ؛ کیتابین کیفی یا « چایین کورپوسو » یا « باغین چارداغی »

- ایکینجی غیر معین لیک بیلدیره ن بیه لیک حال ، شکیل سیز ایشله نیر ، صاحب لیک عاید لیک مضمونونو « کانکرت » فورمادا ایضا ائدیر و اونا کیمین ؟ نه یین ؟ هارائین ؟ سو

آللاریندان بیری وئرلمیر مثلاً : کیتاب کیفی ، چای کورپوسو ، باغ چارداغی

● **مفعول غیر مستقیم یا (ایسمین یونلوک) حالی :** کیمه ؟ نه یه ؟ هارایا ؟ سوآلاریندان بیرینه جواب اولور ، ایکی جوره شکلچی سی واردیر ($\bar{a} = \bar{a} / \bar{a} = \bar{a}$) مثلا : کیتابا / احمده / داواتا / محمده / دهاچوخ تاثیر سیز فعل لرله بعضاً ایسم یا قوشما ایله اداره اولونور مثلا : کنده گنڈیرم ؟ هارایا ؟ کنده ، ماشینا باخیرام ؟ نه یه ؟ ماشینا یا کنده کیمین ، هارا کیمین ؟ کنده کیمین یا ، بابایا دنڈیرم ، کیمه دنڈیرن ؟ بابایا

● **مفعول مستقیم یا (تاثیر لیک) حالی ایسمین ، کیمی ؟ نه یی ؟ هارانی ؟ سوآلاریندان** بیرینی طلب ائدیر دورد جوره شکلچی سی وار : (ا۱ . ا۲ . ا۳ . ا۴ . ا۵ . ا۶ . ا۷ . ا۸ . ا۹ . ا۱۰) ماکی نی / ایلخی نی : کیتابی / قونشونو / اورمونو ، اوزومو سایره
(تاثیر لیک) حال فقط تاثیری فعل لرله اداره اولونور ، تاثیر سیز فعل لرله ، قوشمالارلا اشلنمیر .

ایسم تاثیر لیک حالی نین علامتینی قبول ائده ده ن صونرا ، مستقل ائکت « ۴

چئویریلیر جمله ده آنحاق واسطه سیز تامانلیق وظیفه سینی داشیر

تاثیر لیک حالیدا ! ایکی جور دور ۱- معین لیک بیلدیره ن ۲- غیر معین لیک بیلدیره ن

غیر معین لیک بیلدیره ن تاثیر لیک حالی شکلچی سیز ایشله نیر و ه نه ؟ سوآلنا جواب وئریر .

● **مفعول فیه یا ایسمین (یئر لیک) حالتی :** کیمده ؟ نده ؟ هاردا ؟ سوآلاریندان بیرینه ده جواب وئریر و ایکی جوره (دا) و (ده) شکلچی سی ایله ایشله نیر مثلا : اورمودا . تبریزده . باغدا زمیده دها چوخ فعل لرله اداره اولونور ، قوشمالارلا اشلنمیر : هاردا ؟ اورمودا . کیمده ؟ احمد ده .
● **مفعول عنه یا ایسمین (چنخیشیق) حالتی :** نده ن ؟ هاردان ؟ سوآلاریندان بیرینه جواب وئریر .

ایکی جوره (دان - ده ن) شکلچی سی ایله ایشله نیر مثلا (احمد ده ن - کنده ن - قابدان - دمیر ده ن - مالدان - داواردان - شهر ده ن و فعل لرله قوشولماسی چوخ دور و سایره قوشما لار مثلا : اوزگه + ده ن . باشقادان سنده ن . صوفودان ایشله نیر .
کمیت و منسویت شکلچی سی ایله ایشله ن اسم حاللانا بیلیر باخیز اول و ایکینجی نومایشلره :

بیرینجی نومایش :

ردیف نمره سی	ایسمین حاللاری	ایسم	کمیت	مسوبیت	حاللار شکیلجی لری
۱	آدلیق	داغ	لار	بیم	-
۲	یه لیک	داغ	لار	بیم	ئن
۳	یونلوک	داغ	لار	بیم	a=آ
۴	تائیر لیک	داغ	لار	بیم	ی
۵	یئر لیک	داغ	لار	بیم	دا
۶	چنخیشلیق	داغ	لار	بیم	دان

ایکینجی نومایش :

ردیف نمره سی	ایسمین حاللاری	ایسم	کمیت	مسوبیت	حاللار شکیلجی لری	بیرینجی . ایکینجی نومایشلرین شکل چی ده یشمه لری
۱	آدلیق	دره	لر	بیم	-	
۲	یه لیک	دره	لر	بیم	ین	
۳	یونلوک	دره	لر	بیم	ا	اول نومایشده (a =T) بوردا M0
۴	تائیر لیک	دره	لر	بیم	ی	
۵	یئر لیک	دره	لر	بیم	ده	(دا) // // //
۶	چنخیشلیق	دره	لر	بیم	ی	(دان) // // //

(ئن . ین . اُون . اُون) شکیلجی لری هم ییه لیک حالی همیده اشیانین ایکینجی شخصین تکینه منسوب اولدوغونو بیلدیریر و متن ده ن آیری گوتورلموش میشلاردا بو ایکی جهت بیر بیرینه اوخشاییر مثلا : اطاق + نئن = اطاغین قلم + این = قله مین ، ایکینجی شخص تکینه : قولاغئن . قلمین . اوتاغئن . آلون . اوره یین بو بنزیر بیریر ینده ن فرقلندیر مک آساندیر .

ییه لیک حالدا اولان ایسم: باشقا بیر ایسمده قبول ائدیر منسوبیت شکیلچی سی ایله اوچونجو شخص تکینه مثلا آتین سسی ، اوره گین دوومو ، کیتابین جیلیدی ، قلمین اوجو .

حال شکیلچی سی قبول اتمیش ایسم :

بیرده حالانمیر ولی منسوبیت شکیلچی سی ایله ایشله نن ایسم یئئیده نده حالانمیرماق اولور مثلا : آتین سسی + نه = آتین سسینه ، قلمین اوجوندا قلم یئین اوجوندا . کیتابین جیلدینده کیتابنی کیتابیندا و اوچونجو شخصین تکینی بیلدیره ن منسوبیت شکیلچی سی ایله .

(تاثیر لیک) حالین شکیلچی سی آراسیندا بنله به نیز نظره گلیر : قولاغی ، قلمی ، قولاغی ، قلمی ، آلوو ، اوره گی . آلوو ، اوره گی

تاثیر لیک حالندا ایشله نن ایسم تاثیر لی فعلینده ایشله نیر مثال : قولاقی تمیز لدیم ، قلمی آلدیم یا کیتابی گتدیم .

منسوبیت قبول اتمیش ایسم لرده اول « او » شخص عوضلیگینی ییه لیک حالدا ایشله دیب ، معین لیک بیلدیره ن تعیینی سوز بیر لشمه سی یارادا بیلیریک مثلا : اونون قولاغی / اونون قلمی / اونون قوشو / اونون اوره گی و

تاثیر لیک حالدا ایشلنن ایسم :

تاثیر لیک حالیندا ایشلنن ایسم تاثیر لی فعلینده ایشله نیر مثال : قولاغی تمیز له دیم ، قلمی آلدیم یا کیتابی گتدیم منسوبیت قبول اتمیش لرده اول « او » شخص عوضلیگی ییه لیک حالدا ایشله نیب معین لیک بیلدیره ن تعیینی سوز بیر لشمه سی یارادا بیلیریک مثلا اونون قلمی / اونون قوشو / اونون اوره گی

تائیرلیک حالدا ایشلنن ایسم : حاللاندیر ماق ممکن دئییل ، حال بو کی منسویت
شکیلچی لی ایسمی حاللاندیر ماق ممکن دئییل ، حال بو کی منسویت شکیلچی لی ایسمی
حاللاندیر ماق چوخ آساندیر

آدلیق	قولاغی	ییه لیک	قولاغینن
یونلوک	قولاغنا	تائیر لیک	قولاغنی
ینرلیک	قولاغیندا	چنحیشلیق	قولاغیندان

- باشقا دانیشیق بوتکولوی تک ایسمیده قورولوشخادا اوج بوعدور :

الف ؛ ساده ایسم : ائو ، ال ، آیاق ، باش ، قاش ، آدام ، علی ، بادام

ب ؛ دوزه لتمه ایسم : مختلف سوز دوزه لدیجی بارلی شکیلچی لرله یارادیر ، بونلاری یاددا
ساخلاماق گر کدیر : لیق : لیک . لوق . لوک . مثلا آدام + لئیق = آداملیق ، طلبه + لیک = طلبه لیک ،
قورخو + لوق = قورخولوق ، گوز + لوک = گوزلوک .

۱- (نجی ، چی ، چو ، جو) یاز + نچی = یازنچی ، دمیر + چی = دمیرچی ، اؤو + چو =

اؤوچو ، گؤل + چو = گؤلچو

۲- (لاق) یایلاق ، قشلاق ، اوتلاق ، داشلاق

۳- (داش) یولداش ، وطنداش ، قارداش ، قارین + داش = قارینداش

۴- (نش) ایش ، اوش ، اوش (باخ + نش = باختش ، گندیش ، دوروش ، گولوش

۵- (نتی = ینتی - اونتو - اونتو) چیر پنتی ، یه یینتی ، اؤونتو ، سوؤونتو

۶- (آجاق، ناجاق، به جک، اجک): میثال : دایان + آجاق = دایاناجاق، ییه جک، دینه جک

۷- (غی ، غو = گگی ، گور) : چال + غی = چالغی / سورغو ، سوگی ، اوزگو

۸- (ئا / ی / او . او) یاز + ی = یازی . چک + ی = چکی قورخو . اؤلچو

صونا ای دلیر پاکیزه ادا سنه بوناغی بگین جانی فدا

بو شعرده صونا = ایسم ساده ، ناغی بگ دوزه لتمه ایسم

● فعلده ایسم یارادان شکیلچی لو : دیلمیزده داها چرخدور ؛ «چا - چه»

گیچیمته شکیلچی سی بیر یارا جانسیز ایسم لرله قوشولاندا او کیچیلیدیر مثلا : گول + چه = گولچه / بئل + چه = نلچه ، قازان + چا = قازانچا ، چومچه ، تیانچا ، خالچا ، دولچا ، گولچه ، یارماچا .

● ایسمی آلت : ایسمیله فعلین ترکیبینه ن دوغولور مثل . قان + سوران = قان سوران . نیل ووران ، سووتیره ن ، گول دره ن ، جان آلان ، باش کسن .

● فعلین کوکونده ایسم دوزه لدمک (ما - مه - گو - قو) شکیلچی سی قوشولاندا دوزه لیر مثلا : آل + ما = آلما ، گز + مه = گز مه ، بولمه ، بولگو ، القو ، وورقو ، = وورغو اوخشاردا : (پوی - سوی - سوو) = اوزون بوی . آریق سوی . ایری سوو . قره سوو . یاشیل سوو . دلی سوو .

● اندازادا : اوجابوی . آلچاق بوی . بیری بوی . بوی و نرملق . بویونچا . سوی لانان . بویوچیخمایان . بویلان - بویلو - بویولاندیر - بویوقیسا - کوله بوی . بوی اینجه .

● مرکب ایسم لر : اصله ناخاندا بونلار دا دوزه لتمه ایسم لر دیر مونتاها « مورفولوژی » بولویلا ، سوزدوزه لدیجی شکل لر واسطه سیله یوخ « سینتاکسیک » بولویلا ایکی داهایا آرتیق سوزون سوز بیر لشمه سینده ن یاراتیر مثلا قارداش . بگ قوش . گول ایه ن . حاجی لئیلک . کهلیک اوتو . بولاق سویو . داغ دوشو . مُشه ایچی . باغ ارخی

● ایسم جمله ده موهوم یول اوینور :

مبتدا ، خبر ، تاماملیق . تعیین معین . یشر ظرفلیگی . خطاب و باشقا بیر وظیفه لرله مثلا

مبتدا : علی آملاری ساتدی . ناحیر جی ماللارینا سوونردی

خبر : بوتون ایسم لر جمله ده خبر وظیفه سی داتیر بو نقشیده اینجه لیک لره مالک دیر

فعلی خبر لر بوتون نطق حصه لرینده ایسمی خبری یارادیر لاکین ایسمی خبر لرین آنالیشی داهایا دا گنیش دیر چون او هم ایسمیله و همیده آیری دانیشیق لاردا ایفاده اولونان خبر لری قاپسی بیر .

دبیقت : بوتون ایسمیلر اوچونجو شخصیده اولدودا خبر وظیفه سین داشیر و بو

(دیر - دور - دور) شکیلچی لرله آسانلیق لاقبول اندیرر مثلا بو داواردیر . اوسودور کاظم

● **ایسمین خبری**: تاثیر لیکک حالیندا ندا ساوای بوتون حاللار دا چینخیش ائده ییلیر مثلا حسن مهندس دیر بو کیف باجنمین دیر. او ماشین اونوندور. بوگون یاخشی گوندور تامالمیق: (آت آرابانی چکدی). (اوزومو بندیم) (ناغی دوسن گئتدی) قورد قویونو ئیدی. احمدی توتوب آپار دیر لار (دی - ایسم) شکیلچی لری ایله (تعیین) تهران یولوندا ماشین آشدی. اورمو یاخینلیغیندا ماشین باتدی.

● **بیر ظرف لیگی**: کاروان کنده یاخین لاشدی. حسن مدرسه ده ن گلیری. حاجیلار صباح اورمو یا پنتیشه جکلر.

خطاب: گوزون آیدین اولسون. ایشین راست گلین. بو سوزو احمده دی. مورفولوژی. تک لیکک زامانی جمله دکی ایسملری بویله سجه لندیرمک اولار مثلا بو جمله ده، نار دنه گلیپ ایجری گیردی، خالا سینا یاخین لاشدی بو جمله ده، نار دنه مرکب اسمدیر، خصوصی دیر، جانلی دیر. تکدیر. کانکرت دیر یعنی ملموس دور، آدلیق حالدا مبتدا وظیفه سی داشیر.

خالاسینا: اسم دیر «ساده اسم» جانلی دیر. تک دیر. کانکرت دیر اوچونجو شخصین تکینی ییلدیره ن منسویت شکیلچی سی ایله ایشله نیب یونلوک حالدا دیر جمله ده واسطه لی تامالیق دیر.

● **صفت**: او سوزلر دیر کی اشیانین علامتین و کیفیه تین ییلدیریر؛ اشیادا (علامت) و (کیفیت) آنلاشی وار.

● **علامت**، آنلاشی اشیانین ظاهر گوروکودور شنین نیکه لیگی - کیچیکلیگی - آغیرلیگی - یونگوللوعونو گوستیریر.

- **کیفیت**: آنلاشی اشیانین داخلی خصوصیتلرین آیدین اندیر، مثلا شیرین، آجی، شور، تورش، ایسی، سویوق و هابنله اشیا لارین خاصیتی نی - عادت لیکده، معنویت لیکده و اینجه لیکده مثلا: دوزلو، دادلی، زیرک، تنبل، هوشیار - گیج، عاغیللی بو سیرا داشی لرین کیفیتی.

- اشیا دیر پارا صفت لر ده وارکی هم علامتی صفت سانیلیر و همده کیفیتی آنلاشدیریر مثلا گوره ل / یکه باش. بویوک.

- صفتین مخصوص سوآللاری وار = نجه ، نجور ؟ هانسی ، بسوآللار ایکی جهته ن نظره چیرینر مثلا حمید عاغیللی اوشاقدیر بوردا عاغیللی صفتینه (نجه و نجور) سوآلی وئرمک اولور مثلا شنلی گونوم گنجدی بو جمله شن لی = صفت دیر هر اوج سوآلا (نجه ؟ نجور ؟ هانسی ؟ یا جواب وتره بلیر .

و هابئله (ماشین داکا آلمانی گتیردیم) جمله سینده کی صفت (ماشین داکا) ایسه «هانسی ؟» سوآلی استیر . صفت اشیانین علامت و کیفیتین بیلدیردیگی اوچون جمله ده داها چوخ اسمده ن اول گلیر یانا شیر اسم اونا تابع اولور اوزون حفظ اندیر بیتشمز قالیر بونا گوره ایسم - (ایسم حال ، کمیت ، منسویت شکیلچی لرین قبول ائتمیر مثلا بو جمله ده (تنبل دوه اوزون اولدویا اولدویا کاروانا ینتیردی)

صفت اوج نوعدور : ساده - دوزه لتمه - مرکب صفت

● **ساده صفت** - بیر کوکده ن عبارت اولور مثلا (آز + آتما = آزالتما) چوخ + آتما = چوخالتما شکیلچی سی ایله ایشلیه بلیر مثلا شیرین - آجسی - تورش - آغ - قارا - گوزه ل - چیرکین - یاخشی - پیش - ساپ ساری . گم گوی قیب قیرمیزی : ساده صفت درجه لری ؛ لیتما - لیتمه - لاتما - آتما - اندمه :

شیرین + لتمه = شیرین لتمه - تورش + آتما = تورشاتما ، آغ + آتما = آغاتما

گوزه ل + لتمه = گوزه للتمه / قارا + لاما = قیپ قیرمیزی + اندمه = قیپ قیرمیزی اندمه

یا بو : لت - آت - شکیلچی لری له : شیرین + لت = شیرین لت - تورش + آت = تورشات .

● **دوزه لتمه صفتلر** : سوزدوره لدیجی شکل لرین بیر قروپوتکجه صفت دوزه لتمه کمک اندیرلر ، بئله شکیلچی لر اساسدا یا ایسمه و یا فعله قوشولور بونا گوره دوزلتمه صفت لربورادا ایکی یشره آیریلیر :

الف : ایسمده ن دوزه لن صفت لو : لی ، لی ، لو ، لو مثلا (ناخیشلی کیتاب) (ساری

گول) کدرلی سوز ، اوغورلو قدم اوزولوقوناق بو سیرا شکیلچی لر بعضی ایسملرده قوشولار کین

فامئلیا بیلدیره ن دوزلتمه ایسملر یارادیر لار مثلا علی اورمولو ، قوربان قاراداغلی

دوزتمه جرگه ائل بولگو لرینده : قاسملو ، گنجه لسی ، ماکیلی ، قیریللو ، ارشلو یا (سیز ، سیز ، سوز ، سوز) شکیلچی لرینده دین + سیر = دین سیز / یول + سوز = یولسوز ، اوز + سوز = اوزسوز . یاغ + سیز = یاغسیز .
باشقاسی شکیلچی لوی = جنل ، جیل ، جول ، جول متلا زارافاتجیل ، کنفجیل ، قؤهومجول ، اولومجول قورد دیریمجیل سایرو

ای ، ای ، ی ، یا او ، او ، و ، و صانت له قورتاران ایسملرده : چؤهره نی اوز ، قهوه نی توک آرمودو بویون ، گوموشو قندان صونرا (داکی ، دکی) بورداکی ، کنده کی اوکوز ، کی / کی / کؤ آخشامکی سوز ، گنجه کی آی ، بوگونکو حادثه ، ای ، وی = تاریخی بینا ، کوتلوی حرکت .
ب : فعلده ن دوزه لن صفت لر : (یجی ، یجی ، اوجو ، اجو = یاندیرجی اودون .
اه یینحی دمیر ، قوووجوآدام ، دوندوروجوها وا : قاچ + آغان = قاچاغان + آت . یاتاغان جونگه .
ین : کوسه ین اوشاق . گوله ین کیشی صامت له بیته ن فعله (غان) شکیلچی سی قوشولور :
قن . کین . قون . گون - غنم - گین - غون - گون مثلا یات + قین = یاتقین . آرغین - کسگین - گرگین . توتغون .

کوسگون ناجی . سولغون لاله . سوزگون باخیش . دوز گون سوز .

قان . کن گن : جالیشقان طلبه . قودورقان قورد . سوروشکن ایلان . دنیسگن کیشی .

انق . ائک . اوق . اوک مثلا یان + ایق = یانیق + تایا = یانیق تایا . ازیک اوزوم . یونوق تخته . بوغوق سس ، چوروک آغاج ، سؤنوک چیراغ .

سس آهنگی قانونونا گوره صامت ه بیته ن فعله (اوک) صامت له بیته ن فعله (ک) شکیلچی سی علاوه اولونور مثلا : سوم + اوک = سوموک . هور + اوک = هوروک . دوزوک . چوروک و اولوک - الوک آیری حالدا دنمک اولارکی (اوک) شکیلچی سی نین صانت له فعلین سونونحو صایتی تک جنس اولماغینا گوره بیر بیرینده ادغام اولورلار (اونج - انج) = قورخونج = حادثه - گولونج = حرکت .

صفت دوزه لده ن بعضی شکیلچی لر : عرب و فارسی دیلر ینده ن آلمیش ایسم لره آرتیریلان (ی ... وی شکیلچی لر سی اوزدیلمیز ده مخصوص (ا ب « ی ») (ا ب « ی ») - (ا و « او ») شکیلچی سی

ایله عیبی لشدیر مک اولماز چونکو (ی) (وی) شکیلچی لری بیر وار یانتلی دیر آهنگ قانونونا تابع ده دیبل مثلا

تاریخی حادثه	}	اینقلابی مبارزه .
تاریخی		

سیده آشاغیداکي کیمین یازیلیب اوخونار .

اوز سوزلر یمیزده ن صفت دوزه لدیجی (ی . ی . او . او) دورد حسوره ده داماق و دوداق آهنگنه تابع مثلا: چوهر نیی اور - سورمینی پارچا - آهویو گور - گور کومویس - قوموشوقاب .

ایکی واریانتلی (داکی - ده کی) داماق آهنگینه تابع = باغداکی . شهرده کی دورد واریانتلی (قیر . کین . قون . تون) شکیلچی سی ایله صامت آهنگینه تابع مثلا صامت لرده : داماق دوداق آهنگینه گوره بو شکیلچی لر (هم قسالین و هم اینجه همده دوداقلامایان صانت لر له ایزله به ییلیر) :

یاتقین «گون» کسکین «پوچاق» . توتقون «هاوا» . کوسکون «اوشاق»

صامت لر آهنگینه آسیلاراق صونو کار صامت له قورتاران فعلده (قین - کین) صونو جینگیلیت صانت له قورتاران فعلده (غین - گین - غون - گون) شویله واریانت لار قوشولور مثلا (باتقیب / کسگین) (توتغون / اوتگون) (دالغین / ازگین) (سولغون / سورگون)

● مرکب صفت لر : ایکی سوزون ییر لشمه تولیدی نجه بولگوده :

۱- ایکی ساده سوزون ییر لشمه سی : قوروچوره ک - کور گوز - قاراقول - شورشوربا

- تورش هینوا

۲- ایکی ساده سوزون بیر لشمه سینده بیری نین منسوویت شکیلچی سی اولاملا

(الی آچیق - آغزی یاوا - گوزو قیرمیزی - دیلی آجی - آغلی آز)

۳- بیر لشمه ده : ساده یا دوزه لشمه صفت تکرار اولو : آخسییا آخسییا - آریخ آریخ -

آح آج - بوش بوش - آغلیا آغلیا - دولانا دولانا - سولو سولو - یاغایاغا - قاچا قاچا - گوله گوله - باخا باخا

۴- بیری یا ایکیسی آیریلقدا (ایشلنه بیلیمه ن سوزلر اولاکي بیر له شیب) مثلا قره قوره

بسکه اوشاقدیر هله باخشی یامان قانمبور علمین عبث اولدوغون آنلامبور قانمبور

آلچاق اولچاق . دور موز . شنه منه ، سئیق سالخاق . خیر دا میردا . آیری اویرو . کله گوتور . آدما . سارسات .

صفتین علامتی یا کیفیتنی : بیر نجه اشپادا اولاییلیر مثلا : شیرین قوون . تورش آلچا . ساری قوش . قیرمیزی آما . فره ساچ . آغ باش . گیرده کاسا . آخار سو . آچی بیار . علاوه مختلف اشیالاردا عینی علامت ، کیفیت اولارین آریساچوخ فرق لری مثلا بوماشین ساری سیله اوماشین ساری سی عینی ده ییل یا بو اوزومون شیرین لیگی له او اوزومون شیرین لیگی عینی ذنییل

بئله فرق لری شکیلچی سی یا سوز بیر لشمه سی اصولاریندان ایستفاده ائنده ره ک بو علامت لر و کیفیت لر فرقی اوج حالدا مختصر اولاییلیر :

الف - نورمال (عادی) حالدا : ۱- فرقی بیلدیره ن ادات لارلا دوزه لیر ۲- صفت سوزلریله بویوک - کیچیک - آچی - شیرین - آغیللی - ده لی - بنشورور - ۳- طبیعی حالدا : اولماسا آزالتما - چوخالتما معین لشدیره بیلیمیر یک طبیعی حالدا کی علامت ، کیفیت یا آزالیر یادا چوخالیر (بوی) مورفولوژیستی :

● مورفولوژی « شکل تانماق - صرف علمین بیلیمک » علامت لری طبیعی حالدان چوخدا (یاب - یام . سام ساب . گوب - گوم . قوم . باش) طبیعی نورمالدیر ایستریک طبیعی حالدان جیخا ردیت چوخالداق مثلا .

یام باش / ساب ساری / گوم گوی / قوب قورو - یاب یان . بوم بوز . قوم قورو

مورفولوژی : (ریخت و شکیل و صرف علمی) علامت لری طبیعی حالدان آزدا :

انمثیل / تول / تؤل / سو / انمتراق / متراق :

آج +نمثیل = آجنتمئل - بوزومتول - بورومتول - گزومتول - دلی سؤو - آغیمتراق - آلیمتراق - ساریتمراق - آغیمسو .

شنن / شین : ساری شن . فاراشین (راقی - ره ک) = یاخشی راقی . گوده ره ک نورمال طبیعی عین ده ن لاپ آشاهی فرقیز دیر .

دیقت : آزالتما یارادان شکیلچی لر بوتون صفت لری احاطه ائنده ییلیر (آز - آلا - تهر

- آچیق - توخ سوزلری آزالتما فرق لری نحوی جمله لرله (سینتاکتیک) بوللا یارانیر مثلا = آز

آجی . آزدوز سور - گوی تهر . گرده تهر . آجیق قیمری - آلا قارانلیق - آلا سوتول - آلا بولا -
توح ساری

آزالتما یارادان (ره ک) شکیلچی سی صفته قوشولارکن «ک» صامتین الده ن ونریر
متلا گوده ک = گوده ره ک تهر) و آزدوزلری صفتده ن آیری یازیلیمیر (-) بو علامت آیرییا
احتیاج المور مثلا (آز ساری - ساری تهر) .

(آلا - آجیق) سوزلری صفتده ن آیری یازلیر (-) بو علامت ایشله نیر مثلا
(آجیق - ساری) آلا - سوتول

صفت ده جوخالتما اوخشار فرقی : طبیعی نورمال اوخشاری نظرده آلاراق
(چوخ - لاپ - ان - ساپ) :

مورفولوژی علامت لری : (آتریم گنت گنتده جؤخاللا بیلیر : طبیعی نورمال ساری
چوخ + ساری = جوخ ساری . لاپ ساری . آن ساری . ساپ ساری . ساپ ساری ساری . ساپ ساری
چوخ ساری . لاپ جوخ ساری

۱- (ح - حه - م - ب - ر) شکیلچی لری بونلاردا معین درجه ده جوخالتماق

جوخالتماقا : مورفولوژی ، علامت لری = اووو ححا . بالاجا . بوجا . اویرسی جه .
اونجا . بارماقجا . آرشین جا . قریش جه . حرمنجه

۲- صونو صانت له قور تاران صفت لرده داها جوخ (ب) صونو (صامته) «م» فورمانتی قوشولور :
یاشیل = یام یاشیل . سا + ب = ساپ ساری . دوز = دومدوز . بونلار اصلیده صفتین اؤزبله ایلک
هیجا سین تیکرار نتیجه سیده یارانیر .

دیققت : آغ صنتی دورد جهته ن استمدیر ۱- صوبو صانت له قورتاردیجی حالدا (ب)
فورمانتی ایله ایشله بیر ۲- همین فورمانتین تیکرارینی طلب اندیر ۳- او اوزوهم اولده همده
صوندا تیکرار اولونور ۴- بیتشد یریجی صانت آرتیر یلیرمثلا (آغ - آ - ب - آغ = آغ آباغ)
متلا = شیرین شیب شیرین / سرین - سب سرین . گؤزه ل = گوب گؤزه ل . تورش اولور توم
تورش . آجی برک سوزونده برک آجی

(جوخالتما : سینتاکتیک «نحو» سوللا دوزه لس صفت ده ن) : (چوخ - داها + ان -
لاپ - دوم) اولدوقجا ادات لاردان : جوخ یاخشی . داها عاغیللی . ان گورجک - لاپ اوجا -

اولدو قجا ساوادی - دور دو قجا مایالی صفتلرین بیر قیسمی جمله ، آسانلیق لایسمیلشه ییلیر .
 حال / منسویت / گمیت شکیلچی لرینی قبول اندیر مبتدا - تاماملیق وظیفه سینی داشیر :
 قوجا - جوان . کار . لال . گیج . گوزه ل . گویچک . النجی . ساتنجی ، اولو . دیری .
 خوش قدم . بدیمن صفت لر له دهاا تنز ایسم لشیر مثلا :

آلیجیلار بیزیم بازار داکی ساتجی لاریمز دان جوخ ناراضی قالدیلار

الف : صفتین جمله ده اساس ایکی وظیفه سی وار

۱- ایسمله ایفاده اولونموش مبتداین تاماملیقی ، یش ظرف لیگتین خبرین تعینی اولور مثلا (یاغلی
 ات کوک آداما ضره روپر / طلبه لر گوی داشلاری احتیاط لایغیب آرا بانایا قویدولار
 حاققیندا دانیشدیقیمیز شاعیره گوره تبریز شهرینده اولوب / هاشیم قوجا . اوچا بوی .
 جته لی بیر کیشی ایدی

ب - ایسمی خبر اولور / قیز اولدو قجا گوزه ل ایدی . صفت لر ایسمی خبر اولار کن
 داشیردیغی علامت و کیفیت ایتریر .

۲- مورفولوژی تجلیل زامانی صفتی بنله سجه لندیومک اولور: (صونا قشنگ قیزیدیر)
 خورمانی ساچلاری واریدی ؛ قشنگ = ساده صفت دیر ، طبیعی نورمال درجه ده ، جمله ده تعین
 اولوب ، خورمانی دوزلتمه صفتدیر . طبیعی درجه ده جمله ده تعین دیر .

● سای : خود ایشانی سیرا لاری دانیشقدایلدیریر ، ساین باشلیجا علامتی باشقا نطق حصه
 سینده انله اساسلی فرقی بودور ساین مخصوص سوآللاری نجه ، ندر ، ننجی ، بو سوآلار دیر
 بونلاردان : نجه ؟ ندر ؟ سوآلاری مورفولوژی « شکل ریخت ، صرف » تانماقلا و هابنله
 سینونیملی « مترادف » سوزلری و کانگرت « عینی ملموس » بیر مقدار یلدییره ن سایلاردان هر
 ایکسی وئر یلیر مثلا :

بو سله ده اون دنه آلمار وار اونلار دان اوچ ده نه سین یئدیله بورادا سوآل نجه آلمار ؟
 ندر ؟ ی قالدی و نجه سین یئدیله مطلوب دور .

غیر معین یلدییره ن سایلار : « ندر » ستوالا شاملدیر یا باشقامثالدا : سله ده ندر ؟ آلماقالدی .
 بیر ده ن تاتریلیونا قدر عدد لری ایفاده اتمک اوچون دیلمزده - لغت ترکیبیده جمعیده
 (ایگیری اوچ) سوز واردیر بونلار عبارت دیر : بیر : ایکی : اوچ : دور ، بش ، آلتی ، ؟ ئیدی ؟

سککیز ، دوققوز ، اون ، اییبرمی ، اوتوز ، قیرخ ، اللی ، آلتمیش ، یتمیش ، سکسن ، دوخسان ، یوز ، مین ، میلیون ، میلیارد ، تریلیون ، بونلاردان اییگرمی سوز تورک دیلینه اختصاصی واردیر اوجو : میلیون ، میلیارد ، تریلیون یابانجی سوزلر دندیر .

سای سیستمی باشقا رقم لر دوزه لتمه بو اییگرمی می اوج سؤزون اساسندا دؤور وورور مثلا یوز سکسان آلتی اساس دا دوققوز سای شکیل لری بیر صیفیر له (۰) سای سیستمی نی تشکیل وئریر ، بونلار سولدان یازیلیر :

۰-۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹

سای دان باشقا نطق حصه لری یارادیلیر بورادا سککیز فورماتیک (لوق - ئک - گه - دون - جر - ننجی - ی - سی) اشتراک ائدییرلر مثلا : یوز + لوق = یوزلوق - اونلوق - بشش لیک - بیر گه - بیر دون - آلتنجی - اونونجو - ایکی - ایکیسی - اوچوسو .
بیر تومن - بشش قیران (بیر گه - بیر دون) عوضی یشرتوتوب

● **سای قورولوشجا دا اوج نوع اولاییلیر :** الف : ساده سایلار : بیر ده ن تاتریلیونا قدر ادامه وئریمک اولار و لازم اولسا گنه ده ادامه سی وار کاتریلیون . سیکسیون ...

دوزه لتمه سایلار : (یشنجی - ننجی - اونجو - اونجو - نجی - نجی) بونلار شکیلچی لرایله دوزه لتمه سایلاری یارادیر مثلا : اییبرمینجی آدم - آلتمش نجی آعاج - اونونجو دوکان - اوچونجو طلبه - بشمیمنجی آت بو شکیلچی لر : اییبرمنجی / آلتمیش منجی / اونونجو / اوچونجو / بشمیمنجی باشقا نطق حصه لرینده ایشلمه دیگینه گوره سیرا سایلاری نین مورفولوژی علامتی دیر کی اوسته دئییلدی .

موکب سای لار : اون + ایکی = اون ایکی یا اوج یوز اون آلتی بو سیرا سایلار هم عدد له یازیلیر لار همده لغت ده شکیل لر له (حروف لا) مثال عدده ۱۴ یا ۲۴۸ حروف لا اون دورد - ایکی یوز قیرخ سککیز .

سای اساسدا : مقدار سایلار ، سیرا سایلار .

مقدار سایلار سای سیستمینده آپاریجی رولو اویناییر بلنه ده ایشیانین مقدارینی ییلدیریر مثلا باغدا ایکی یوز آلما آعاجی وار یا سوروده مین دنه داوار بورادا مقدار سای اوج گروپا آیریلیر : ۱- مقداری معین سای ۲- مقداری معین سیز سای ۳- مقداری کسیر سای .

۱-مقداری معین سای : اشیانین کانگرت « ملموس عینی قائم بذات » مقدارینی بیلدیریر مثال : یوز شاگرد آلتی کیتاب بورادا گوروروک اوزونده ن گلن سونو ایسمین جمع شکیلچی سین قبول اتمیر مثلاً دمک اولمور یوز شاگردت لر یا آلتی کیتاب لار .

دیقت : ممکن اولمویان اسمیلر له « کی اونلارین گوروکومو یوخدور » مثلاً محبت ، هوش ، خیال ، یاخشیلیق ، یامانلیق ، بیس لیک بونلاردا ایشلمیر ، مثلاً دئلمیر : اون محبت یا اوچ هوش و سایره ...

مقداری معین سایلار چوخ واخت معین اولونان سوزلرله ایشله نیر بو سوزلر سایلا ایسمین اورتاسیندا گلیر و بیر نوع سیرالار وجودا گه تیریر کی خصوصی دیر او جمله ده ن : بو سوزلرده کی معین میقداراقالب وئریر : نفر-باش عائله ، باش عائله ، ده نه ، تک ، تک تک ، جوت ، جوت جوت ، تیکه ، پارچا ، پارا ، دسته ، دسته جمعی ، کلفت ، حصه ، شقه ، دسته ، قروپ ، بونلارین هرتک تکنه مثال : قاچ ، اوز ، دوجون :

۱-اون نفر آدم - یندی نفر طلبه - مین نفر عسگر بو سیراسی آداملاردا .

۲-بشش باش داوار - اون دوت باش اینه ک - اون ایکی باش بیزوو بونلاردا حیواناتدا .

۳-بیر باش عایله - بیر تیکه کلفت بودا خانواده لر ده .

۴-ایکی ده نه آلم - اوج دنه نار - اون بیر ده نه داش - ایگیری می ده نه آغاچ « جانسیزلاردا)

۵-ایکی دوجین جوراب - اوج جوت بادام - بیر جوت صونا - بیر بویون کل (بیر جوت کل) روحسیز و روحلولاردا

۶-بیر تیکه ات - دورد تیکه شوربا - ایکی تیکه قند - بیر تیکه فرش روحسوزلاردا

۷-بیر پارچا چوره ک - بیر چیمدیک اون - بیر خیرداجا اریشته بیر آز بوغدا

۸-بیر دسته دورنا - بیر دسته یول کسن - بشش دسته سیغیرچین - ایکی دسته کاوار - بیر دسته

گول

۹-بیر حصه مولک - ایکی حصه ثروت - بیر حصه نطق - بیر دسته عسگر - اون دسته گوگرچین

۱۰-بیر جرگه فهله - بیر اوز قوؤون - ایکی قاچ پنیر - بیر دست پالتار - بیر دست چالقوچو - بیر

جوال بوغدا - ایکی تایی اون .

بو سبب ده ن بیر ایلی ییز ده انکی پای اندیریک

بیر پای او ن بیر ایکنجی سی بیر آی اندیریک

اون بیر آی ناله چکوب آغلیب آخ وای اندیریک

بیر آیی لب لبی کشمیش یئب اوخقای ائیدیریک

(صاو هه) .

مقداری غیر معین سایلار : اشیاین دقیق اولمایان مقدارینی ییلدیره ن سای دیر دها
چوخ « ن قدر ؟ » سوآلینا جاواب وئیرر اساس دا : آز - چوخ - بیر قدر - بیر نجه - بیر آز و
سایره مفهوملو سوز واحد لرله ایفاده اولونور مثلا : ان آز - ان چوخ - ان گوروکوملو - ان
چوخلو - لاپ چوخ - لاپ آز - دها چوخ - دها دا چوخ - دها دا لاپ چوخ - دها دا لاپ آز .
بو واحد لر کمیت ظرفیتینی ده یساراتدیغی اوچون سای سیستماتیکینده احاطه ائنده ن
سوزلر سراسیندا ورلمیر «آز» «چوخ» سوزلری ادات لارلا ایشلیه یلمیر .

معین سیز مقدار سای لاری معین مقدار سایلاریندان دا دوزه له ییلیر ییله حاللار دا یعنی
یووارلاق (۱۰-۱۰۰-۱۰۰۰) رقم لرله مثلاً اییرمی - اوتوز سایره (جا - جه - لا - له) شکیلچی
لری له قوشولور مثلاً اونلار جا - یوزلرجه - مین لرجه یا اونلار لا ، یوزلرله ، داغلار جا .

«آز» ساینندان سونرا گلن ایسم تکده : (بیر سیرا) (بیر چوخ) سای لاریندا سونرا
گلن ایسم ایسه جمعه ایشله نیر مثلاً : بیر سیرا آداملار - بیر آز کیتابلار - بیر چوخ دوه چیلر
(چوخ ساینان سونرا گلن ایسم هم تکده و همده جمعه ایشله نیر مثلاً چون کم - چوخ
کندلر - چوخ آدم - چوخ آداملار .

چوخلو سایدان سونرا گلن ایسملرده : دها جمع گللمیر مثلاً چوخلو داوار -
چوخلو حیوان - چوخلو نفوس - دها چوخلو نفوس لار اولمور علت نفوس لغتی «ایسم جمع»
واحد کلمه ده دیر هابئله داوار و حیوان .

کسیر سایلار : ساین مقداریندان عمله گلیر حصه نین بولگو سونون و تامام لیغینین
بیرلیکده معین اندیر (نه ؟ در ؟) (نجه ؟ حصه) سوآلینا جاواب وئیرر « دا - ده » شکیلچی سی

ایله ایشله نیر مثلاً « اوج ده بیر = $\frac{1}{3}$ تام اوندا دورد = $\frac{4}{11}$ »

سوا سایلار : اشیانین سیراسینی ییلدیریر و (نئنجی) سولنا جاواب وئریر ، بو سای لار « ننجی و ینجی - اونجو - انجو / نجی - نجی » شکیلچی سینین معین مقصدار سایلارینا قوشولماسی یولو ایله یارادیلیر مثلاً :

بیرنجی - آلتنجی - اونونجو - اوچونجو - اللنجی - دوخساننجی (« اول » - « آخر » - « اورتا » - « سون ») سوزلر ایله بو شکیلچی لر قوشولور : (اولنجی - آخیرینجی - سونونجو - اورتانجی) سایلایسم له ایشلندیده ایسمین اثرینه گوره : (حال - منسویت) حتی (کمیت) شکیلچی سینی قبول ائدیر بو جمله ده ایسمله شن سای (مبتدا) تاماملیق وظیفه سین ادا ائدیر متلاً جمله ده ایسمله شن سای مبتدا ، تاماملیق وظیفه سین داشییا ییلیر : بابام اون ایکی آت دان اولجه ایکی سینی صورنا اوچونو آخیردا ئیدیسینه ساتدی .

جلیل دئدی اونونجولارین یاخشسی قاجیرلار - اونلارین بوتون گوستریجی لرده دوقوقوزو مجولاری ساتمیش لار بئله حاللاردا جمله ده کی ایسم دوشور ، سای اونو عوض ائدیر بورادا « اویون » آتلار ایسمی دوشموشدور .

سای جمله ده اساس دا تعیین بیر سیرا حاللاردا ساخیر و زامان ظرفلیگی اولور : گوز اونینده اوچ زیروه اوچالیردی نظامی ، اونا بو باخیملاردا جایزه ورجکلر .

جمله ده کی سانی شکیل تاماق جهتینده ن بئله سجیه لندیرمک اولور : ایندی اونون خیالی نئجه دئییلر / ئیدینجی آغاجا چیخمیشدی ، ئیدیمجی سیرا سایندیر ، دوزتمه دیر جمله ده تعیین اولور .

● موضلیک (ضمیر) :

دیلیمزده لغت ترکیبسی سوزلرده ن بیر قورو پو : (ایسم - صفت - سای) ظرفین یئرینده ایشلنیر اشیانین و اشخاصین دیمک رمزی ایشاره سی دانیشیقدا سایلار و ایسمین یئرینده اوتورو و ایسمین تکرارینن قاباغین آلار دانیشیق اختصاری سبب اولور .

عوض لیک لر اشیانین نفسینه ذاتاً دلالتی یوخدور بو اشدیر کی عوضلیک لرین ایشلنمه وسعتین ایسمده گنیش حالدا ائدیپ مثلاً آغاج یا پراق اوز حاللاریندان سونرا باشقابیر اشیایا دلالت لری یوخدور آما عوضلیک (بو - او - اونلار) ایشاره شکیلچی لری آغاجلارا - داغلارا - یارباقلارا و سایره شامل اولور بوجورلوقدا اونلارین تعدادی ایسم لره گوره چوخ آزدیر و

ائلمک اولار مین لر ایسمی بیر نجه دنده (بو) یا (بونلار) یا (او) (اونلار) ایله اختصار حالدا دئمک اولار خصوصی صفتین شکیلچی لرینده نده نیاز سیز ائدیپ و ایسم دنده فرق لندیریب .

● عوضلیک لرین نوعو :

۱-شخص عوضلیگی : مفهوم شخصی بیان ائدمکدیر شخص عوضلیک لری اوج شخصی دیر
 ۱- دانیشان شخص ۲- دینله یین شخص اوترو ۳- مخاطب دانیشیق گنده ن شخص « غایب »
 شخص سوزه دئیلیب بونلار یا تکلیکده دیر یا داکی جمعهده

تک لیک ده اولان لار . من - سن - او
 جمعهده اولان لار : بیز - سیز - اونلار
 عوضلیک لر وظیفه سین داشیر لار

اول شخص : من
 ایکنجی شخص : سن
 بو ایکیسی معمولی جمعهده ایشلمیر

اوجونجو شخص او ← کمیت « لار » یین اولدوغوجا تکجه ایسمین کمیت یین یاداسالیر .
 بونلار : (من / سن / او) نون جمعنه دلالت لری یوخدور بلکه قرویلاری بیان ائدیر لر
 باشقا بیر صورتهده عوضلیک لر .

کمیت وظیفه سین داشیرلار مثلا (خصوص احترام - ادب) گوسترمده ، تک
 عوضلیک لر نیرینه ایشه توتولور ، بو دلیلله گوره ده گورو کورکی جم چاغیندا علامت ، علامت
 کمیت « لار » ی قبول ائدلمیر مثلا بیز = بیزلر / سیز = سیزلر .

عوضلیک لر قورولوشو دا چوخ ساده دیر

عوضلیک لر ایکی بولگوده : ساده / مرکب

دوزتمه عوضلیک لر : بیری / بیریسی / بیرین / اوزوم

مرکب عوضلیک لر : (او + ایسه = اوایسه یا کیم ایسه ، هنج ایسه ، نه ایسه ، سن ایسه

شخص عوضلیگی داشیرماق حالدا « تصریف » حالدا ییه لیک شکیلچی سینده ن صورتا
 شکیلچی لری قبول ائدیر .

شخص عوضلیک داشیرماق حالدا

حالت آزاد	آدلیق	من	س	او	بیز	سیز	اونلار	آدلیمین آزاد حالتی آلتی وارایاندا
حالت اضافه	یه لیک	مینیم	سیر	اونون	بیریم	سیرین	اونلارین	یه لیک حالتی آلتی وارایاندا
حالت چه	یونلوک	منه	سه	اونا	بیزه	سیزه	اونلارا	یونلوک حالتی آلتی وارایاندا
حالت گراپش	تائیرلیک	می	سی	اوبو	بیزی	سیری	اونلاری	تائیر لیک حالتی آلتی وارایاندا
حالت تخصیص	بئرلیک	منده	سده	اوندا	بیرده	سیزده	اونلاردا	بئر لیک حالتی آلتی وارایاندا
حالت تفکیک	چیجیشیق	منده	سده	اوندان	بیزده	سیزده	اونلادان	چیجیشیق حالتی آلتی وارایاندا
شخص عوضلیک داشیرماق حالدا		شخص عوضلیک داشیرماق حالدا		شخص آلتی حالتین داشیرماق حالدا		شخص آلتی حالتین داشیرماق حالدا		
تکلیکده اون سککیز وارایاندا		تکلیکده اون سککیز وارایاندا		شخص آلتی حالتین داشیرماق حالدا		شخص آلتی حالتین داشیرماق حالدا		

بیرینجی شخصی بیلدییه ن : من / بیز عوضلیک لری ییه لیک حالدا « ایسم » شکیلچی سی ایله ایشله نیر کی بئله وضعیتی ایسم لرده گورموروک مثلا : من + ایسم = مینیم / بیز + ایسم = بیزیم / او عوضلیگی ایسه (ن) صامتی آرتیلیر عوضلیک سونو «صانت» قورتاران ایسه (یونلوک) حالیندا یا (او - نا) شکیلچی سی قبول اندیر .

اوجونجو شخصین تکینی بیلدییه « او » عوضلیگی نین جمعلمسی ایسم کیمندیر (او) عوض لیگی نه داماق آهنگی طلب اندیر بونا خاطر (لار) شکیلچی سی ایله قوشولاندا شکیلچی آراسیندا (ن) بیر لشدیر جیسی صامتی آرتیلیر (او + ن = لار = اونلار) حال بوکی صونو قالین صانت لر له بیتنه ن ایسملره (لار) شکیلچی سی قوشولاندا (ن) بیتشدیریجی صامتی داهادا ایشلمیر : (آلما + لار = آلمالار) .

استاد شهریار :

قورخوم بو دو یار کلمه یه ، بیرده ن یاریلا صبح

باغیریم یاریلا صبحوم آچیلما سنی تاری

بالاش آذر اوغلو :

قوی آچسین کونلومو سوزلریم منیم سنده ن نجات اومور گوزلریم منیم

صابر هـ

عاشق اولدوم او زاماندان کی سنه هر سه حکم ائيله دین ای ماه منه

خالخالی وجی

او تورموشام گنجه گوندوز وطن مصیبتینه عزیز دیاریم ، خلوت ده احیا ساخلامیشام

۴- شخص عوضلیک لری منسویت شکیلچی لری ایله ایشلنمیر ، لاکن (من + ایم + کی = منسویتی آنلارشدیران بیله بیر وضعده دوشموش عوضلیک یی ده ن حاللا نمیش حالدا) من + ایم = منیم) ایشلنمیر لاکن (کی) آرتیریلاندا حاللایر ایشلنیر (من + ایم + کی = منیمکی) تام حاللار دا ایشلیر .

(من + ایم + کی) عوضلیک یشی ده ن حاللا نعیش حالدا (کی) ایله

اونلارینکی	بیریمکی	اونونکو	سین کی	میمکی	آدلیق
اونلارینکین	بیریمکین	اونونکون	سین کین	میمکین	یه لیک
اونلاریکیا	بیریمکینه	اونونکونا	سین کیه	میم کیه	یونلوک
اونلاریکیسی	بیریمکیسی	اونونکی	سین کیسی	میم کیسی	تاتیر لیک
اونلاریکیندا	بیریمکیده	اونونکوندا	سین کیده	میم کیده	ینرلیک
اونلاریکیندان	بیریمکیده ن	اونون کیده ن	سین کینده ن	میم کینده ن	چیچیش

صونو حاللانان شخص عوضلیگی کیمت شکیلچی لرین (لار لر) ی قبول ائدییر

اونلارینکی لار	سیزینکی لر	بیریمکی لر	اونونکولار	سین کید	سیمکی -	آدلیق
اونلارین کیلار	سیزین کین لر	بیریمکین لر	اونونکون لار	سین کینده	سیم کیه -	یه سک
اونلارین کینالار	سیزین کینه لر	بیریمکینه لر	اونونکونا لار	سین کیه ن	سیمکی ن	یونلوک
اونلارین کین لار	سیزین کیسی لر	بیریمکیسی لر	اونون کونولار	سین کینسی لر	سیم کینسی ن	تاتیر لیک
اونلارین کیندالار	سیزین کیده لر	بیریمکیده لر	اونون کوندالار	سین کینده لر	سیم کینده ن	ینرلیک
اونلارین کیندالار	سیزین کینده ن لر	بیریمکیده نلر	اونونکوندان لار	سین کینده ن لر	سیم کینده ن	چیچیش

توضیح: جرگه جمع لر ینده (۱) الف عوض (۴) ایشله نیر و (۲) ده (لر) لار عوضینه اختصاصی دیر .

مالکیت بیلدییره ن (کی - کی - کو) شکیلچی سی اونلارا قوشولار کن منسویت

آنلایشی یارانیر بیر نله حاللار دا عوضلیگه اول یه لیک حالینین شکیلچی سی صونرا داماق

آهگی طلیینه گوره (کی - کی - کو) وار یانتلار یندان بیر ی قوشولور مثلا نله وضعیت ده

دوشموش شخص عوضلیگی .

ینیده ن حاللندر ماق اولور ← منسویت آنلایش یارانماغی باخیز گلن صحیفه به

منسویت آنلایش یارانماغی

صمیر لر	یه لیک	مالکیت	منسویت آنلایشی	صمیر لر	یه لیک	مالکیت	منسویت آنلایشی
من	یم	کی	بیریمکی	بیر	یم	کی	بیریمکی
سن	ین	کی	سیمکی	سیر	یم	کی	سیزینکی
او	یون	کو	اونونکو	اون لار	ین	کی	اونلارینکی

شخص عوضلیگی جمله ده اساسدا : مبتدا تاماملیق بعضنده خبر وظیفه سین داشیر هابتله

بیز / سیز / اونلار بعضنده بئر ظرفیلیگی ده اولور

عوضلیگک له ایفاده اولونان خبر منطقی وورعو آلتینا دوشور ، بیرینجی ایکینجی شخص

ده مبتدا ایله اوزله شمیر .

اشاره عوضلیگی : اشیانین اوزاق یوخونلوقون نشان وئریر بو دورد سوز ایله (بو - بئله)

= اشاره یاخینا (او - انله) ایسه اوزاغا ایسمه اشاره اندیر .

ایشاره عوضلیک لری نین اساس وظیفه سی جمله ده تعیین اولماقدیر .

شونله واختلار دا ایشاره عوضلیگینه (هانسی؟) سنوالی وئرلیر . ای فرح بخش دیل پرمحه نیم

سونله آیا گوناھیم نولدی منیم

مثلاً آیدین اولماق چون دندیم (بو شهر تبریز دیر / او تبریز شهر یدیر) بو شهر تبریز

دیر (هانسی ؟) سنوالی ایشله نیر بئله کی بعضاً (بو - او) ایشاره عوضلیگی لری یوخاری جمله

ده - مبتدا ، تامالیق وظیفه سی داشیر مبتدا اولان ایشاره عوضلیگینه یا (کیم ؟) یادا (نه ؟) سنوالی

وئرلیر .

مبتدا دان صونرا (ایسم / صفت / سای) لا ایفاده اولونان جمله عضوو گلنده ، (،)

قویولو متلا بو ، گوردو گوم شاگیرد دیر / او شاگرددیر

(انله / بئله) مسوبیت تشکیلچی سی قبول انده ن ده ن - سونرا حالالایر .

انله	بئله	انله	بئله	ر کیلا
انله لری	بئله لری	انله سی	بئله سی	لر کمیت ی سی مسوبیت
انله لری بیر	بئله لری بیر	انله سینیر	بئله سینیر	
انله لری نه	بئله لری نه	انله سینه	بئله سینه	
انله لری بی	بئله لری بی	انله سبی	بئله سبی	
انله لری نده	بئله لری نده	انله سبده	بئله سبده	
انله لری نده ن	بئله لری نده ن	انله سبنده ن	بئله سبنده ن	

او خود و غوم او (هانسی) داستان دیر . آلتی ایشاره عوضلیگی (بو / او / بئله / انله) دن (بو) و (او) ایشاره عوضلیگی لری ایسم کیمین حاللانا بیلیر ، بو حاللانا مادا ، (ن) بئر لشدیر یجی (صامت) ی علاوه اولونور باخیز آشاغیدا کی حالت لرده .

آزاد حالتده	آدلیق	بو	او
اضافه حالتده	یه لیک	بوون	اونون
حفت حالتده	بونلوک	بون	اونا
تاثیر حالتده	تاثیر لیک	بوو	اوو
تخصیص حالتده	یئر لیک	بوندا	اوندا
تمکیک حالتده	چخشلیق	بوندان	اوندان

همین / همان ایشاره لری دخیل سوز لر ده ن دیر ، دیلیمزده یثری یوخدور ایشلن سه غلط دیر بونا خاطرده حاللانا مییر لار و باشقا معنا دا (تصدیق) معناسیندا اوزونه یئر آچیپ مثال قولو دنییردی بوسوزو همین / بو همان کیتا بدیر .

بئله / انله ایشاره عوضلیک لری اوچونجو شخصی منسوبیت شکیلچی لرین قبول انده ن ده صورتا حاللانا بیلیر (سی) منسوبیتی ایله باخین ص .

اندمه دیسم اوندا تخلف ایدا دیله گیم اولدو مرامیم جا، روا

ائل بوتون اولدو بوگون طعنه زنیم گوزده لیم شیمدی ندیر امره، جفا

حال بوکی / ایشاره عوضلیک لری (بو / او) منسوبیت شکیلچی لری ایله ایشلنمیر .

(بو / او / بئله / انله) ایشاره عوضلیک لری شخص شکیلچی لری یله ایشله نیب جمله ده

خبر وظیفه سینده داشییر : من بو یام / سن بئله سن / سیز بئله سی نیز .

بیر بیر اوسته ایشاره عوضلیگ لری دیلیمیزده (بو- او) یوخونا (او) اوزاغا جمع حالت شکیلچی لرین قبول ائدمکده ایسمده ن یوللاشیر لار .

حالت لر	ایشاره		ایشاره		ناحیملار
	بوخونا نکلکده	بوخونا جمع ده	اوزاغا نکلکده	اوزاغا جمعهده	
آدلیق	بو	بونلار	او	اونلار	بو . او ایشاره
بیه لیک	بونون	بونلارین	اونون	اونلارین	عوضلیگ لری
بونلوک	بونا	بونلارا	اونا	اونلارا	«لار کمیست
تائیر لیک	بونو	بونلاری	اوبو	اونلاری	ایسمین آلتی
بیر لیک	بوندا	بونلاردا	اوندا	اونلاردا	حال لاریندا
جیحشلیق	بوندان	بونلاردان	اوندان	اونلاردان	

عوضلیک سنوالی : بونلار : ایسم / صفت / سای / ظرف سنوال فورماسیندا عوض ائدیر یا دا جاواب آماق مقصدی یله ایشله دیلیر (کیم ؟ ، نه ؟ ، هارا ؟)

ایسمین : «نئجه ؟ » «نجور ؟ » « هانسی ؟ » (صفتین : نئجه ؟ نئجه نجی ؟ نه قدر ؟)
 (ساین : نئجه ؟ نجور ؟ هاچان ؟ نه بی ؟) ایسه ظرفین یئرینده ایشله نیر و بو دانشیق بولگوسو سنوال لارینا چئوریر ، سنوال عوضلیک لرینه سنوال : کیم ؟ نه ؟ هارا ؟

سنوال عوضلیک لری ایسم کیمین حاللایر ، منسویت / خبر / جمع شکیلچی سیله ایشله بیلیمیر مثلا بورادا کیمینیز وار ؟ یا نه یینیزه گلمه ز .

« هانسی ؟ » « نئجه ؟ نئجه نجی ؟ هاچان ؟ » = سنوال عوضلیک لری ده یثری دوشنده

حاللاتما ایمکاننا مالکدیر :

عوضلیک لر سنوالی						
آدلیق	بیه لیک	بونلوک	تائیر لیک	بیر لیک	جیحشلیق	
کیم ؟	کیمین ؟	کیمه ؟	کیمی ؟	کیمده ؟	کیمده ن ؟	
نه ؟	نه بین ؟	نه به ؟	نه بی ؟	نه ده ؟	نه دده ن ؟	
هارا ؟	هاراتین ؟	هارایا ؟	هارانی ؟	هارادا ؟	هاردان ؟	
هانسی ؟	هانسی	هانسی نا ؟	هانسی نی ؟	هانسیندا ؟	هانسیندان ؟	
						نیز ؟

غير معین عوضلیک لر : نامعلوم شخصی و اشیائی بیلدیریر ، غیر معین عوضلیک لر :
بیری / بیرسی / کیم ایسه / کیمسه / نه ایسه / هره / هامی / هنج کیم / هنج بیری / هنج کس /
فلانکس .

(هره - هامی) قورولوشجا : ساده (بیری - بیرسی) دوزلتمه (کیم ایسه / نه ایسه /
هنج کیم / هنج بیری / هنج کس / فلانکس) بونلاردا مرکب (لار / لر) شکیلچی لری غیر
معین عوضلیک لره قوشولمور .

(بیری / بیرسی / کیمسه / هره / هامی / هنج کیم / هنج نه / هنج بیری / فلانکس)
بعضی منسویت شکیلچی لرینی قبول انده بیلیر : مثلا هنج بیریمیز / هنج نه ییمیز / هنج کیمیمیز /
بونلارمیثلی .

تعیین عوضلیگی : هنج بیر دانیشیقی عوض اندمیر فقط تعیین اولونموش وظیفه سین
داشیر و هانسی ؟ سوالنا جاواب وئریر ، تعیین عوضلیک لری حاللاتمیر و اونلار بو : (هر /
بوتون / فلان) عینی اوز واریانتلاردیر و «کمیت» و «منسویت» شکیلچی سی ایله ایشلمیر .

● فعل :

روح لو و روح سوز اشیالارین اندر دوبریده ن گنجدی راماذا عمله گلیر ، فرقی سایره دانیشیق بولگو
لوی : ایسم / صفت / ظرف / سای / عوضلیک اشیائی تاماقدان شی لرین عیسی دبر بونا خاطر کلامدا تکلیکده و شکیلده ،
شکیلچی لرین قبول اندبولو بیر صورتده : کی اورو خالق بوشی لو دیر و اونلارین اندر دوبر لوینین نماینده سی اولازاق
و دانیشیقدا شکل چی لره مالک و همشه اشیالارلا ارتباط دا وظیفه داشیر .

هر فعلین خود بیر «کوک» و وار مثلا . یاز / دور / آج / گنت / گل / ایچ / دانیش ، کی صفت
شکیلچی لری یله خود «صرف» شکیلچی لری یله (کوک) ده قوشولور .
علامت مصدریده (ماق «مک» دیر)

آذربایجان تورکجه فعل «صرف» جهته ن اوج قروپا بولونور : ۱- ساده فعل ۲- دوزه

لتمه فعل ۳- مرکب فعل

۱- ساده فعل : تکجه ساده فعلین «کوک» ونده ن عمله گلیر مثلا (آچماق) فعلینده ، آچ =

کوک / ماق علامت مصدر دیر = آچ + ماق = (آچماق) بیر فعلیدیر . هابئله یاز + ماق =

یازماق ، گور + مک = گورمک .

دیققت : بو کوکلر ایکی بولگوده ، یا وصفی دیر یا فعلی .

الف - وصفی کوک : مثلاً باش / گوز / ال / آباخ / وصفی کوکده ن فعل دوزلمک

اوچون مختلف شکیلچی لرده ن استفاده اولونور مثلاً (گوز + له + مک = گوزلمک / باش + لا + ماق = باشلاماق فعل وصفی .

فعل وصفی « کوک » ده ن = گوز « گوز » و « باش » دان دوزه لیب دیر .

« کوک » ون نه واسطه یه ونه ده شکیلچی لره احتیاجی یوخدور ، دوغولان تاریخه یتیشیر ، قوتی ولولوبی ومانتا و ماد بابالارینا نچه هزاره میلاد دان قباخ مرکزی آسیادان (اورال داغلارینین قوینوندان آخیب شمال داریالاریندان گنجیب بویوک (ماد) دا گلیب اولکه میزده اوبالار و تایفالار تشکیل وئریب بو اصیل « کوک » لر اوزون و سوره کلی زامانلاردان گنیش حالدا خلق اولونوب لار ، اوسته اوسته ایگیر می دورد مین « کوک » ده ن فضلہ صیقللی بیر کوک لر دیر لر .

(قاج + ماق / دور + ماق / یترمک / ایچ + مک / یات + ماق / یه مک / اول + مک / دور + ماق / یات + ماق) .

دوزه لیمه فعل لر : اساس دا ایکی قروبا بولونور :

(ایسم / صفت / سای / ظرف) ده ن دوزه لن فعل لر بو شکیلچی لر له فعل یارادیر :
(لا / له) مثلاً : (باش + لا = باشلا) (گوز + له = گوزله) (آیاق + لا = آیاقلا) ته + پیک + له = ته پیک له (توز + لا = توزلا) .

(لاش / لش) آیاق لاش / فیکیر لش / آرخاین لاش / آیاق لاش / اوزاتلاش / اللش / ونلش / یترلش .

(لان / لن) = آلوو + لان = آلولان / آجیق + لان = آجیق لان / مارق + لان = مارق لان / قورولان / دوزلان / شیرین + لن = شیرینن / یئلن / ونلن / دیللن / حنییر سیلن / سسلن / بسلن .

(آل / ا / ل) مثلاً قار + آل = قارال / قیسسال / ساغال / چوخسال / آزال / دوزه ل

اینجل / کوک ل .

(آر / ار) = آغ + آر = آغار / بوز + آر = بوزار / گوی + آر = گویه ر .

(نلده - نلدا - یلدا) (اولدا - اولده) (فعل لر) مثلاً : خور + اولدا + ماق

(خورولداماق) زئرلیداماق / جینگیلده مک / جور تولده مک / دور تولده مک .

دیلمیزده (آ - ا - ای - او - او - او - سا - سه - یسه - وسه) و سایر فعل دوزده لده ن بارسیز شکیل چی لر واردیر .

آندیوما: (لا - له) سوز دوزه لدیجی شکیلچی لرینی (ایله) قوشماسینین اختصارا دوشموش (شکیلچی لنمیش) لا - له وورغو آلتینا دوشور قوشما ایسه وورغو سوز دئییلیر مثلا: گل بونلاری دوز له ، او دا گله ، گوزله ماشین وورار سنی .

خود فعلده ن فعل یارادماق: (نن - ین - اون - اون - ن) شکیل چی لری مثلا:

آل + نن + ماق = آلماق / بیلین مک / بورونماق / قورونماق / گورونمک .

{ نل / یل / اول / اول / ل } شکیلچی لر ایله مثلا: یاز + نل + ماق = یازیلماق / چک

+ ائل + مک = چکیمک / پوز + اول + ماق = پوزولماق / دوزه لمک / اول + مک = اولمک .

(دئر - دیر - دور - دور) میثال (یاز + دیر = یازدیر + ماق = یازدیر ماق / اک + دیر

+ مک = اکدیر مک / اولدور مک / قودورماق / گور + دور مک = گوردور مک)

(نش - نیش - اوش - اوش - ش) آل + نش = آلیش + ماق = آلیش ماق / بار + ینش

+ ماق = باریشماق / چکیشمک / وور + اوش + ماق = ووروشماق / گوروشمک / اوبوشمک /

قاریشماق / توتوشماق / مله شمک / گولش مک / بله شمک / بولوشمک / ده یش مک

مورکب فعل لو: ایکی یا چوخ سوزون بیر لشمه سینده ن دوزه لیر ، ایکی نوع دیر :

الف - باغلا فعل مستقل فعل بیر له شیر (مجاز - معنالی) فعل دوزه لدیر بله فعل خط (-) تیره

ایله آرایبر مثلا (اوتوروب - دورماق) یازیب پوزماق / دوروب / گزمک / دنییب - دانیشماق /

اولوب - گندمک

(اول - ائت - ائله) کومکچی فعل لری اساسدا بعضا ده صفت / سایا قوشولارکن

مورکب فعل یارادار ، بله فعل لر آیری یازیلیر مثلا: (دوست اولماق) (مجبور ائمه ک) قبول

اله مک / اون دارتماق .

(بیل) کومک چی فعلی باشقا فعل لره قوشولماسی نتیجه سینده مورکب فعل عمله

گلیر ، بیرینجی طرف ده دوران فعل (آ - ا) وارایانتلاریندان بیر ائله ایشلیر مثلا (گله بیلیمک)

(اوخویا بیلیمک) (یازا بیلیمک) (گوره بیلیمک) الخ

آدلیق / یونلوک / تاثیر لیک / چیخیشلیق / حاللاریندان بیرینده ایشله ن ائسمه مستقل فعل قوشولاندا مرکب فعل لر یارادیر بونلار اوزون زامان لارین بار لاریندا ندر دها چوخ مجازی معنا دا ایشله نیر مثلا . باشا دوشمک / دیل ده ن دوشمک / اوره یی یانماک / باش چیخار ماق / ال آجماق / باش سیندیر ماق / آغلی نی باتینا ییغماق .

اثرلی و اثر سیز فعل لو : ایش / حال وضعیت اندر دونده ر « اویشیک » گوره فعل ایکی قوروبا آیریلیر :

تاثیرلی فعل / تاثیر سیز فعل : ایسمین یونلوک / تاثیر لیک / یئرلیک چیخیش حاللارینی اداره اندیگی اوچون سوزون ده ن آسیلی وضعیته سالدیغی اویشیکت لر ده همین حاللاردان بیرینده چیخیش اندیر .

تاثیر لیک حالینین سوآللارینی سئوال ائده ن فعل « تاثیر لیک فعل » حساب اولونور مثلا (گورمک) کیمی ؟ هارانی ؟ نه یی ؟ : یازماق نه یی ؟ قورماق کیمی ؟ یوخلاماق کیمی ؟ نه یی ؟ هارانی .

تاثیر سیز فعل لو : بیر باشا طلب اندیگی اویشیکته : کیمه ؟ نه یه ؟ هارایا ؟ یونلوک حالی کیمده ؟ نه ده ؟ هاردا ؟ (یئرلیک) حالی کیمینده ن / نه ده ن ؟ / هاردان (چیخیشلیق) حالی سنوالاریندان بیر یی و نریلیر مثلا : باخ + ماق = باخماق / گنتمه ک / هارایا باخماق ؟ کیمه ؟ نه یه ؟ هارایا ؟ قایت + ماق = قایت ماق هارایا ؟ هاردان ؟

ایکی فعل ایستیشالیق قبول اندیر ، گنه تاثیرلی حالدا قالیر اما ایکنجی (نه لری)

تاثیر لی : تاثیرلی

گنیمک ← نه یی ؟ گنیمک ← نه لری ؟

سویماق ← کیمی ؟ سویونماق ← نه لری ؟

مجهول و قایدیش نوعون شکیلچی فورمو عینی دیر بو بیر نوع « طلوع فعلی » گورمک

دیر ، کی اوبون فاعلی مجهول دور

۲-قایدیش نوعو

۱- مجهول نوعو

قاپی آچیلدی : کیمسه آچدی / بولوت گنتدی گون آچیلدی

شکیل چکیلدی کیمسه چکدی / بوسقو گنتدی دومان چکیلدی .

یا گوروندوگو کیمی : قابی نی کیم ایسه آچیپ ؟ او کیم ایدی منی گوردو اکیلدی .
قارشیلیق نوعو = ایش شراکت حالدا آزی ایکی شخص یا قارشلی قارشلی یا دابیر یترده
 اجرا اندیلیر خود مخصوص شکیلچی لری وار (بش / انش / اوش / اوش / آش / اش / ش)
 بو شکیلچی لر چوخ واخت تاثیر لی فعل لره قوشولور صوراً تاثیر سیز فعل لر یارادیر ،
 مثلاً : علی له - حسن گونده گوروشوردولر ، حسن ده اونلاری تسانی دی قوجاقلاشدیلار
 (گوروشدولر) (اوپوشدولر) = اثر سیز فعل دیر .

تائیر لی

تائیر سیز

گورمک ، کیمی ؟ نه یی ؟ هارانی

گوروشمه ک ، کیم ایله ؟

قوجاقلماق - کیمی ؟ نه یی ؟

قوجاقلشماق ، کیم ایله ؟

گوروشمک - کیمی ؟ نه یی ؟

اوپوشمک - کیم ایله ؟

(یش - نش - اوش - اوش - ش) بعضاً ده تاثیر سیز فعل له قوشولور تاثیر سیز فعل
 عمله گه تیریر بئله کی حالدا فعلین اندر دونده ری مشترک شکل ده اولور ، مثلاً : گولوش ایش
 گورمویون ، قوزولار آنالارینی گورمک همین مله شدیلر

فعلین اجبار نوعو : ایش بیر شخصین امریله یا خواهشیه آیری بیر شخص اونو اجرا

اندسین ، بورا دا ایش گنجیریلیمه سینده بیر واخت ایکی بعضاً اوچ نفر اشتراک اندیر بو ایش
 اوچ شخصیده بیر ده بیر / بیری ایشدیر .

اوکی نه دئیرر و نه انشیدیر اما صحت ده اشتراکی وار ، او ایشی یترینه ییتیریر بو اجبار
 نوعو فعل یدیر (ت / دتر / دور / دور) بو یازیلان شکیلچی لر له و بعضی تاثیر لی فعل لر له
 قوشولور ، بو قوشولماق دانینه ده تاثیر لی فعل عمله گه تیریر مثلاً عابباس لا احمدی
 جاغیریتدیردی ، معلم شاگر ده دئدی آپار بو تابلو نو یازدیر .

(جاغیریتدیر «ماق» کیمی ؟

(جاغیر ماق) کیمی ؟ نه یی ؟

تائیر لی } (یازدیر ماق) نه یی ؟

تائیر لی } یازماق نه یی ؟

(اوخودور ماق) نه یی ؟

(اوخو ماق نه یی ؟

تصدیق و انکار : هم تصدیق همیده انکار اولونور مثلا . یندی - ینمه دی / گلدی - گلمه دی / اوچاجاق - اوچمایاجاق / قالاجاق - قالمایاجاق / اوخویاجاق - اوخومایاجاق / اوله جک - اولوبه جک / هابنله یاز - یازما / - یه - ینمه / آلدیغیم - آلمادیغیم / یازاندا - یازمایاندا / یازماق - یازماماق / گورمک - گورمه مک / آنلاشیلیر (ایش / حال) اندر دوندیره ریلمه سی و تصدیق لیک یئرینه یتیریلمه سی انکار لیق علامتی دیر .

امما تصدیق لیگین مخصوص شکیلچی سی یوخدور ولی فعلین انکار اولونماسینا (ما / مه) شکیل چی لری بیلدیریر :

۱- بو شکیل چی لر (ما - مه) تکلیکده فعل له ایشله نیر و انکار لیغی یارادیر ، فعلین کوکونه بوتون سوز دینشدیربجی شکیل لر ده ن اولده قوشولور مثلا اکبر کیتابی آلمادی ، بورا دا تصدیق ده ، آلدی انکار حالدا : آلمادی گوردوک .

انکار شکیلچی سی صوراً کوکده ن قوشولوب و صوسو باشقاسی یا من بسوزو صونا یا دنمیه جه یم .

۲- وورعو قبول اتمیر بونا گوره سوز ده کی وورغو شکیل چی ده ن اوله دوشور مثلا لایلا اونا یاخین لاشمیشدی هنج بیر سوز دنمه دی (وورعو کوک اوسته گلیر) صوبدا « مه » صائیتین اوستوه ناچار حالدا یتیر یا باشقاسی بو متلی ده لیلانو خوش حالدا اولماغینا گوره تو یا آ پار مامیتدیرلار

معلوم فعل ، مجهول فعل :

۱- **معلوم فعل :** اونون فاعلی معلوم اولار ، ممکن دور بو فعل تاثیر لسی یا تاثیر سیز اوله مثلا باخ گور حسن گلدی گور حسن گتیردی .

۲- **مجهول فعل :** بو فعلده فاعل مجهول دور میتال قولو وورولدو / نار دریلدی / آت مینیلدی فاعل

مجهول دور معلوم دنیل آتی کیم میندی ، ناری کیم ددی ، قولونو کیم ووردو مجهول فعل معلوم فعلده ن عمله گلیر و مخصوص شکیلچی لر له قوشولور ، بیر فعلی مجهول اتمک اوچون معلوم فعلین (کوک) ونده ن صونرا و مصدر علامتینده ن قاباخ بو

(ائل / ایل / اول / این / ان / اون) شکیلچی لر له ایفاده اولور باخیز آشاغیداکی فورمادا

ردیف نومری	فعلین کوکو	مصدر ده فاماق	مصدر علامتی	فعلین کوکو و فوشولانلاری	باخملاار
۱	بیچ	ایل	مک	بیچلمک	
۲	آت	ئل	ماق	آتیلماق	بورادا فعلین (کوک او)
۳	قور	اول	ماق	قورولماق	قور (و) و (و) صانت انه
۴	اور	اول	مک	اورولمک	بییشیب آردی وار
۵	سیل	نن	مک	سیلیمک	
۶	آل	نن	ماق	آلنماق	
۷	سوی	نوں	ماق	سویونماق	
۸	یوی	ون	ماق	یویونماق	
۹	گور	نوں	مک	گورومک	
۱۰	دبل	ن	مک	دبله مک	
۱۱	سور	اون	مک	سورتومک	

قایدیش فعل « فعل مرجوعی » قایدیش فعلده فاعل و مفعول بیر دیر ، و فعلین عملیده

اوزونه عایدیر مثلاً ستونمک - گورونمک / یویونماق / سویونماق / دانیشماق / قاریشماق / آلیشماق / باریشماق / اوتورماق / بونلار دانیشان وئریر .

یویونماق / سویونماق خود فاعلده (اوزونه قایدیر) بونوع فعلین شکیل چی لری عینی مجهول فعلین شکیل چی لری کیمین دیر لکن بورادا فاعل و مفعول هر ایکسی معلوم و بیر دیر لر (ائل / ایل / اول / اول /) (انن / این / اون / اون) گوردویو کیمین بیر بیرینه اوخشاییر ، بونلاری بیر بیرینده ن آیرماق جمله ده ممکن دور مثلاً (یالتار + سر + ایل + دی) = یالتار سریلدی ، سریلدی « مجهول » فعلیدیر فاعلی معلوم دنیل ، اما (گون یاییلدی) جمله سینده (گون) کلمه سی فاعل یئرینده دیر و یاییلدی فعل اوناقایدیر یا پول یاییلدی = پول فاعل بیرینده اوتورور .

فعلین زامان کاتئقوریاسی (تکلیکده تولولوق « جمع » حالدا) :

● فعل زامان جهت لوینده ن : گنجمیش - ایندی - گله حکک آشاغیداکی بولگولرده

۱- ایندیکی زامان : فعلین دوزه لیشمه سی ایندیکی زاماندا گوستریر مثلاً بییر / اوخور / یاتیر

/ دانیشیر / دورور

شکیلچی لری (ئر / یر / ژر / وُر)

بیلم : ایندیکی زامان و ایندیکی گورولمه لی ایش بورمال حالدا اندر دورندری دوز

ایدی اوستونده اولدوغو دنیل بیر نوع داوام انتدیگینی گوستریر میتال (آعاج آلمایشیر مکده

دیر) (چایس سویو آرتماقدا دیر) بو جنشبت فعل = (ایدیده مرور زامانی) دنیلیر .

ب - گنجمیش زامان : ایش انجام تایماسین گنجمیشده گوستریر

دیلمزده چوخلو بولگو گچمیش زامانی حتی اونلاریس سایبی اون آلتی بولگوبه

کیمس سایلییر ، اونلاردان اونملی ئرینده ن بیر نچه سی بورادا یازلییر .

۱- شهودی گنجمیش زامانی ۲- قطعی گنجمیش زامانی ۳- مصدری گنجمیش زامانی ۴- نقلی

گنجمیش زامانی ۵- داواملی گنجمیش زامانی ۶- اوزاق گنجمیش زامانی

ت - شهودی گنجمیش زامانی : دورد واریاتلی « دی / دئ / دؤ / دو » تکلیجیلر فعلین سول

طرفینده ن (کوک) و نه بیتیشب دوزه لیر مثلاً (دلدی / قازدی / دوردو / گوردو) بونلاردا

ایش گورولمه سی بیر نفرین شهود واسطه سیله گوروبوب .

ج - قطعی گنجمیش زامان : فعلین انجام تایماسی گنجمیش زاماندا قطعی صورتده عمله گله .

قطعی گنجمیش زامان فعلی شرط فورما سبدا ایشله بیر مثلاً (ایتین دارا دوستدوسه

قاچ قورتول) یا (قونشون پیس اولدوسا کوچ قورتار) بورادا (قاچ قورتول / کوچ قورتار ایشه

گنجمیش زاماندا پیس اولسا ، دارادوشه بو شرط لر له قطعیت ویریر

چ - مصدری گنجمیش زامان ایکی واریاتلی (ماقدایدی) (مکده ایدی) شکیلچی لیر فعلین

(کوک) و نه یاپیشب عمله گلیر مثلاً (بیر ایل بوسدان قاساق ارددیل ده احمدی گوردوم کتاب

یازماقدایدی)

(من تهراندان گلنده بابامدا آلمانان گلکمکده بیدی) (من یاتاندا اودا یاتماقدایدی) من گسیرنده

اودا گیر مکده ایدی)

بورادا یاتماق / گیرمک مصدری علامت و ایشده مصدر حالدا عمله گله ر .

ح - نقلی گنجمیش زامان : ایش انجامی نی گنجمیش زاماندا نقل اولونا اونون دورد واریانت (میش / میس / موش / مؤش) شکلچی فعلین « کوک » و نه بیتیشر مثلا : (گل + میس + ام = گلیمشه م) یازمیشام / دورموشام / گورموشم .

خ - داواملی گنجمیش زامان : ایش گنجمیش زاماندا مرور ایله انجام تاپا ، اونون واریانت لاری (ایردی / ائردی / اوردو / اوردو) شکلچی لری فعلین (کوک) و نه بیتیشب دوزه لیر مثلا : باخ + ایردی = باخیردی / یازیردی ، ووروردو / گوروردو / اوزوردو .

د - اوزاق گنجمیش زامان : ایش اوزاق گنجمیش زاماندا عمله گلیر واریانت لاری (میس ایدی / مئش ایدی / موش اویلدور / موشودو / مؤشودو / فعلین « کوک » و نه یایشیب عمله گلیر میثال : گل + میس + ایدی = گلیمشیدی / قاجمیشندی / یازمیشندی / وورموشودو / گورموشودو / گنجمیش زامان آلتی فورمادا گوردوک ایندی .

گله جک زامان: گله جک زامان ایش . حال . وضعیت : (اندر دوندری دانیشیلان و اخت دان صورنا باش وتره ر ، گله جک زامانین ایکی نوعو وار : ۱- قطعی گلجک ۲- غیر قطعی گله جک .

الف : قطعی گله جک : ایش . حال . وضعیت اندر دوندر ده قطعی شکیلده اجرا اولوب اولمیا حاجی باره ده معلومات گوستریر .

ایکی واریانت مخصوص شکلچی سی وار دیر (آنحاق / اجک) (یاحاق / یجک) مثلا : آل + آحاق = آلاحاق / وتره + حکک = وتره حکک / گوره حکک / بونا قطعی حکم وئرلیسر و تردید شبه سی یوخدور هابئله (باغلا یاجاق) دییه حکک / گوره جک .

غیر قطعی گلجک : ایش . حال . وضعیت اندر دوندره ده تک جه گله جکده اجرا اولونوب اولونمایاجغینی نظر ده توتور و بونا خاطر اونا قاطعیته له حکم وئر بلمیر بو ایش هر حالدا گومان شوپه ایله توشلودور . اوزونون ایکی واریانت (آ- ار « بار - بیر ») شکلچی سی وار مثلا : صباح گنده ره م = گند + ار + ام ، چوره گی بی به ره م / اونلاری دا گور + ار + م = گوره ره م / بومورسانی = بو + یاز + ام = بویارام / قوناق جاغیر ارام = جاغیر ارام .

غیر معین گله جک : زمان بعضا عمومی زمان معناسین بیلدیریر ، فعل اندر دوندر ده داواملیگی گوستریر مثلا :

آی باتار = عمومی زمان / اولدوز آخار = عمومی زمان / بوحو گوزده ن آخار = عمومی زمان .
(لا - له) شکیلچی سی ایله بیر قوروب فعل لر غیر قطعی گله جک زمان شکیلچی سی قوشولاندا سونوجو صائت بیتشدیریمی «ی» صامتی دوشور دور مثلا (سنی گوزله بره م = اولور سنی گوزله ره م) ایلمی پیچاق کسه باغلابارام ، ماشین گلمسه قال + ار + ا = قالارام (اوزگولومو = بس + له + بره م = سله به ره م)

گله جک گنجمیش : ایکی نوع دور : ۱- گله جک گنجمیش قطعی ۲- گله جک گنجمیش غیر قطعی .

۱- قطعی گله جک گنجمیش : بودا ایکی نوعودا ۱- بقلی ۲- روایتی شکل ده ایفاده اولونور .

الف - قطعی گله جک گنجمیش نقلی شکلنده : گله جک ایدیم / باخاجاق ایدیم / گوره جک ایدیم .

ب- قطعی گله جک گنجمیش روایتی : یازاجاق ایمش / گوله جک ایمش / آلاحاق ایمش .

ت- غیر قطعی گله جک گنجمیش ایسه : بودا ایکی شکل ده احاطه اولونور

۱- نقلی شکلده ۲- روایتی شکلده

۱- نقلی شکلده : قاوزانب اوچار ایدی / کاش گندر ایدی / قالار ایدی / دورار ایدی .

۲- روایتی شکلده : اوچار ایمش / گدر ایمش / گلر ایمش / قاجار ایمش .

فعل توپلو حالندا : فورمالار بولگوسو :

دیلیمزده فعل فورمالار بولگو سونده اون اوچ فورما آیریمی: ۱- خیر فورماسی ۲- واحب فورماسی

۳- احار فورماسی ۴- سوال فورماسی ۵- خواهش فورماسی ۶- مؤوصول فورماسی ۷- امیر فورماسی ۸- لازیم فورماسی ۹- داوام فورماسی ۱۰- آرزو فورماسی ۱۱- شرط فورماسی ۱۲- التزام فورماسی ۱۳- باحاریق فورماسی .

(بو فعل لر ده فعلین انجام تاییب یارانماسی زماندا ، نه کیفیتده عمله گلمه گی)

۱- خیر وجهی فورماسی : بو فورمادا فعلین انجام تاییب- یارانماسی معین زماندا معین شخصی قطعی و

یقین و تصدیق و یا انکاریندان خیر وئریر ، بو وجه فعلین تعریفله نن فورمالارینی بوتون زمانلار دا

بورویوب مستقل و یا کومکچی = (ایمک « وارلیق ») فعلی له تعریف لن مه سبه گوره ایکی : ساده /

مرکب حالدا ایفاده اولونور (بوتون زمانلار عبارت دیر) : شهودی / قطعی / مصدری / نقلی / داواملی /

اوزاق گنجمیش / ایندیکی زمان گله جک زمان .

۲- فعلین ساده خیر وجهی : بوتون زمانلاردا که ایشاره اولونوب انجام تاہماغینا شامل اولور .

ب- مرکب حر وجهی ۱- اوزاق گنجمیش ۲- ناقص گنجمیش ۳- داواملی گنجمیش ۴- گله جک گنجمیش زمانلارینا شامل اولور .

فعلین واجب فورماسی: بو وجهده فعلین اجراسیی و یا اجرا ائدیلمه سینین واجب اولدوغون گوروروک ، ایکی واریانت (مالی - مه لی) شکیلجی سی فعلین (کوک) و نه بی تیشیب شخصی عوضلیک لر اوندان صوراً علاوه اولونوب ، وجودا گلیر مثلا:
 فعل یازماقدا (یاز + مالی + یام = یازمالیام) (گنت + ملی + یم = گنتمه لییم) (دء + ملی + یم = دئمه لییم)

واجب واریانتی	شخص	یتیشیک
مالی	یام	یازمالیام
مالی	سان	یازمالیسان
مالی	دی	یازمالیدی
مه لی	یم	گنتمه لییم
مه لی	سن	گنتمه لیسن
مه لی	دی	گنتمه لیدی

یازماک دا و گنتمکده گوروروک
 واجب فورما واریانتی «مالی» «مه لی»
 اول (کوک) ۹ یتیشیب صورون عوضلیک لر
 واجب فورما: ایکی ساده / مرکب شکیلده
 صرف اولونور
 ساده شکیلده: ایندیکی زامانا شامل
 اولور مثلا: (گلمه لی یم / گلمه لیسن / گلمه لیدی گنت

مرکب شکیلده: مطلق ماضی / شرطی ماضی / روایتی ماضی / شرطی حالا شامل اولور باخیز بو آشاعیداکی دورت فورمایا ایکی
 فعلین «کمک» «قالماق» یین (کوک) و گل / قال ، دا

۱	مرکب واجب مطلق ماضی	گلمه لی ایدیم	قالمالی ایدیم
۲	مرکب واجب شرطی ماضی	گلمه لی دیسه م	قالمالی دیسه م
۳	مرکب واجب روایتی ماضی	گلمه لی ایمنشه م	قالمتالی ایمنشه م
۴	مرکب واجب شرطی حالا	گلمه لی ایسه م	قالمالی ایسه م

۳- **فعلین اجبار فورماسی:** بو فورما دا فعلین اجراسینی یا خود اجرا ایدیلمه سینین اجبار حالا انحام تایماسینی گوروروک .

ایکی واریانت (دیر / دئر) شکیلچی لر فعلین « کوک » و نه بی تیشیر اجبار صورت ده عمله گتیریر مثلا :

اک + دیر = اکدیر / بیچ + دیر = بیچ دیر / آل + دئر = آلدیر یا اک + دیر + مه = اکدیرمه / بیچ + دیر + مه = بیچدیرمه / سات + دئر + ما = ساتدیرما .

اجبار فورماسی باشقا وجهی ده : (دیرت / دئرت) ایکی واریانت شکیل چی سی له مثلا (اک + دئر = اکدیرت) (آل + دیرت = آلدیرت) (اک + دیرت + مه) = اکدیرتمه (آل + دئر + ما = آلدیرتما)

فعلین سنوال فورماسی : دورت واریانت شکیلچی سی فعل لرین صونندان گلیر (می / می / می / مؤ / مو) میتال گلدین + می = گلدین می ؟ یازدین + می = یازدین می ؟ فویدونمو؟ گوردونمو؟ سودونمو؟

فعلین خواهش فورماسی : ایکی صیغه ده (ایکنجی تک و جمع صیغه ده)

گل + سنه = گلسنه	} ایکنجی تک	} فعلین (کوک) و نه آرتارمئلا	} {	سنه / سانا ← ایکنجی تک
سوزه /				سایزایا ← جمع و جهده
یاز + سانا = یاز سانا				
گل + سنیزه = گلسنه نیزه				
یاز + سانیزا = یاز سانیزا	} جمع و جهده			

فعلین مؤوصول فورماسی : بو وجه حمله نین ایکی قسیمین بیر بیرینه وصل اندیر وایکی گنچمیش و گله حک زمانی واردیر و اوچونجو شخصین آخیرینا « گی » و « غی » شکیلچی سی آرتیر

آندیوما : بو فاصله و جهده دنیلیر میثال « و نردیگین شیرینی نیدیم » « سوندیگیم کیتابی آلدیم » « آلدیگیم کیتابی ایتردیم » یا گله جگی یاخشیدیر / آلاجاغی پیس .

فعلین امر فورماسی : فعلین انجام تاپماسی ایستیر بو و جهده زمان شکیلچی سی بوخدور ، شکیلچی لریده شخص شکیلچی سی لری دیر قوشولما حالیندا .

علاوه ایکی تک شخص ده فقط فعلین « کوک » و ذنیلیر دورت واریانت شخص شکیلچی لری له آشاغیداکی نومایش وثریلیر :

<p><u>جمع شخص لر</u></p> <p>آق = یازاق</p> <p>ئن = یازین</p> <p>سین = یازسین + لار = یازسین لار</p>	<p>یاز (ماق)</p>	<p><u>تک شخص لر</u></p> <p>یم = یازیم</p> <p>یاز = یاز</p> <p>سین = یازسین</p>	<p>یاز (ماق)</p>
<p>میثال: فعلین امر فورماسی نا</p>			

<p><u>جمع شخص لر</u></p> <p>ک = ییله ک</p> <p>ئن = ییلین</p> <p>سیر = بلیس + لر = بلیسن لر</p>	<p>ییل مک</p>	<p><u>تک شخص لر</u></p> <p>یم = ییلیم</p> <p>ییل = ییل</p> <p>سین = ییلین</p>	<p>ییل (مک)</p>
<p>میثال: فعلین امر فورماسی باشقا فورمودا:</p>			

<p><u>جمع شخص لر</u></p> <p>اق = دوراق</p> <p>ؤن = دورون</p> <p>سون = دورسن + لار = دورسونلار</p>	<p>دور (ماق)</p>	<p><u>تک شخص لر</u></p> <p>وم = دوروم</p> <p>دور = دور</p> <p>سون = دورسون</p>	<p>دور (ماق)</p>
---	------------------	--	------------------

فعلین لازم فورماسی: فعلین انجام تاپاسین لازیمدیر ایستیر . ایندیکی و گنچمیش زامانلار دا ، اختصاصی شکیل چی لری فعلین « کوک » و نه بی تشیب عمله گلیر .

الف - وجه لازیمی ایندیکی زامانا میثال :

۱- تازاسی / ونره سی / اوخویاسی / بورویه سی / گوروشه سی

۲- وجه لازیمی گنچمیش زاما = اوجاسی ایدی / گله سی ایدی / باجی سی ایدی / نه نه سی

ایدی / ییه سی ایدی / بالاسی ایدی / قاپوسو ایمیش / باغی سی ایمیش / قویو سو اویموش

/ ایتی سی ایمیش .

فعلین داوام فورماسی: فعلین ایندیکی و گنجیمیش زامانلار دا داوام یاییلدیغی و

اجرا اندیلمه سینی ایستیری

الف : ایندی زامانا مثلاً یازماقدا یام / گنتمه کده یم / موروردا یام

ب : گنجیمیش زاماندا : قاجماقدا ایدیم / ینمکده ایدیم / گور مکده ایدیم / قالماقدا یمیش =
قالماقدا یمیش / گزمکده ایمیش .

دقیقت : فعلین داوام فورماسی فعلین خبر فورماسینین بیر - آیریمی دیر

معلی آرزو فورماسی : فعلین اجرا سینی آرزو ایله گله جکده آرزو اندیر

الف - گله جکده آرزو مضمونونو بیلدیریر ، اوزونه مخصوص ایکی واریانت شکیلچی سی
واردیر (آ - ۱ - «یا» «یه»)

ب - باری / گرک / بیرجه / کاش / کاشکی / ای کاش / کاشکا / ادات لاری داها چوخ آرزو
لاری داها چوخ آرزو فورماسندا یشری لری وار .

مثلاً : کاش بالام ساغ سلامت داوادلان قاییدا / ای کاش او علوم قوربتده ن گله / نه اولاییدی
بیرجه منده اوردا اولایدیم / اونو گوره یدیم .

فعلین شرط فورماسی: فعلین اجرا سی مضموندا شرط له حیاتا گنچمه سینه باغلیدیر

مضمونونجا گله جک زامانی بیلدیریر و اوزونه مخصوص ایکی وایات (سا - سه) شکیلچی سی
واردیر میثال .

ایشلمه سه پولون ونر مم / سوبا سویوق اولسا اودون آلام / قوردو گور سه قورخار /

آدام قورحما سا اولمر .

فعلین التزام فورماسی :

« گرک » سوزو فعل لرین اولینه گلیب دوزه لر میثال : گرک بو کیتابی یازام / گرک

بو سد باغلانا / گرک باغا گنده م .

فعلین با جاریق فورماسی :

قدرتده ن اوزاق ایشلرده بورا دا فعلین (کوک) ونه (آ - ۱ - یه) شکیلچی لری

قوشولوب کومکچی فعل (بیلمک) ایله دوزه لیر :

یازا بیلمک / ایشله یه بیلمک / وورا بیلمک / یه بیلمک / اکه بیلمک / ساتا بیلمک

بو سیرا میثاللار

فورمالارین مرکبی : سادا فورما دا فعل امر / خیر / واجب / لازیم / آرزو وه شرط

فورماسیندا ساده دیر (ایدی / ایمیش / ایسه) اونلار قوشولاندا فعلین تعریف له سن فورمالاری

مرکب یارانیر مثلا : ساده - مرکب

فورمالارین مرکبی

ساده	مرکب
باخیز	باخیردی - باخیرمیش
کاش باخا	کاش باخا ایدی - کاش باخا ایمیش
باخاسیدیر	باخاسی ایدی - باخاسی ایمیش

فورمالار مرکبین باشقا نوعو

ساده	مرکب
باخلما ایدیر	باخمالی ایدی - باخمالی ایمیش
باخسا	باخسا ایدی - باخسا ایمیش
باخانسا	باخسا ایدی - باخانسا ایمیش
گورنسه	گورنسه ایدی - گورنسه ایمیش

ایدی / ایمیش / دیلده « ایسه » ده ن داها فعالدیر یعنی اونلار خیر بو (فورمایا داخل اولان شهودی گنجیمشاهه ن باشقا) .

واجب / لازم / آرزو / شرط / فورماسی ایله ایشله ندیگی حالدا ایسه (ایسه) یالینز خیر / واجب / لازم / فورماسینا قوشولا بیلیر

(ایدی / ایمیش) قوشولموش تعریفله نن مضمونجا گنجیمیش زامانا عایید اولور حال بو کی « ایسه »

قوشولاندا کومکچی فعل شرطه باغلا لیر : باخدی ← باخیر سا / یا زاجا قیمیش یا زاجاقسا /

گلکه لی ایمیش ← گلکه لی ایسه .

بووردا (ایدی) فعلین سر گذشتین و «ایمیش» روایه تین نقل اندیر .

«ایدی / ایمیش» صونو «صانت» له بیتن فعل فورماسیندا قوشولاندا آیری یازیلیر مثلا (گلمه لی ایدی / گلمه سی ایمیش) گلملیدی یا «گلمسیمیش» اولمور (۱) هر ایکی سینده گرک قالا بو حصه جیک صونو صانت له بیتن فعل فورماسنا قوشولاندا ایکی جور یا دا آیری یادا بی تیش یازیلیر .

جوخ واخت حصه جیگین اولینده «ی» صانتی دوشور (گلمه لی ایدی = گلمه لیدی داماق دوداق آهنگینه بارا بارلیق انده ره ک دورت واریانت شکیلچی یارادیر) (دی / دی / دو / دو) حصه جیگین (منش / میش / موش / مؤش) شکیلچی لشمیش فورماسی بیتیشیک یازیلیر مثلا : اوخورموش = اوخورموشدور / گله جکدی = گلیر میش / یازاجاقدی = یازیر میش
دیقت : (ایدی / ایمیش) شکیلچی لشمیش فورمالاری ایله (شهودی / نقلی / گنچمیش / شکیلچی لرینی عینی لشدیرمک اولماز) .

گنچمیش زامان شکیلچی لوی (دی / دی / دو / دو / منش / میش / موش / مؤش) فعلین (کوک) و نه قوشولور : (یاز + میش + آم = یازمیشام) (گل + دی + م = گلدیم) .
(ایدی / ایمیش) شکیلچی لشمیش فورماسی ایسه زامان شکیلچی سی لرینده ن صونرا ایشله نیر مثلا (یاز + میش + دی) = یاز میتدی (گل + یر + میت) = گلیر میش .

«ایسه» حصه جیگی ایکی جور یازیلیر بیر آیری گلمیتس ایسه / اوخومالی ایسه / گلمه سی ایسه .
ب : بیر ده بی تیشیب : بنله حاللاردا «ای» صانتی دوشور ایکی واریانت (سا / سه) شکیلچی سی یارانیر بونلار زامان و شخص شکیلچی لرینده ن صونرا ایشله نیر = اولور (یازیرام سا / گلیر سن سه / یازاجاقسینیز سا / گلمه جک سیز سه) .

دیقت : «ایسه» حصه جیگین «سا» «سه» فورماسی شرط فورماسین (سا / سه) شکیلچی سی ایله عینی لشدیرمک اولماز چونکو «ایسه» هم ایسم / صفت / سای / عوضلیگله و همده فعله قوشولور و بوتون شکیلچی لرده ن صونرا ایشله نیر .

شکیلچی «سا» «سه» فقط فعلین (کوک) و نه قوشولور اونون شرط فورماسینی یارادیر .

● فعلین باجاریق فورماسی :

بیلیمک بیر فعلدیر اونون (کوک) و (بیل) فعلی علامتیده « مک » دیر اما اوزو (بیلیمک) هم مستقل دیر همیده کومکچی فعل یئرینده ایشله ر : کتابی ازبرده ن بیلیره م / گنده ن سورونون توزونو گوره بیلیره م .

خود بیلیره م اول میثالدا فعل مستقل / ایکینجی میثالدا کومکچی فعل یئرینده ایشلیر ، کومکچی فعل کیمین چیخیش انده ن ده باجاریق یولونو یارادیر ، ایش . حال . وضعیت اندر دونده رینین امکائی بی نظره گتیریر .

باجاریق فورماسی خصوصیتلر : فعلین اساس دا (آ - آ - یا - یه) شکیلچی سنین واریانت لاریندان بیری فوشولاندان صونرا « بیلیمک » کومکچی فعلی علاوه اندیلیر مثلا : (گله بیلره م / یازا بیلره رسینیز / آلا بیلره ره م) .

باجاریق فورمو قورولوشجا مرکب فعل حساب اولونور ، انکار لیق / زامان / شخص / تشکیلچی لری بیرینجی طرفه یوخ اینکینجی طرفه « بیلیمک » فعلینه کی کومکچی فعلی دیر فوشونور مثلا یازا بیلیره م = یازا + بیل = امر فورماسی / اگر یازا بیلسه م = شرط فورماسی

مصدر : یعنی صدر ده اوتوران فعلین تعریف لنمه ین فورماسی

مصدر : زامان / شخص / کمیت / بیلدیر میر ، ایش ، حال ، وضعیت ، اندر دونده رین آریدیر اوزونه مخصوص ایکی واریانت شکیلچی سی وار دیر (ماق - مک) همیشه سوزون (کوک) و نه بی تیشیب اونو . اوز صدرینه یعنی یوخارسیندا اوتور دار میثال (گنت + مک = گنتمک) (آل + ماق = آلماق) بو ایله سوزلر ده اول مقام مالکدیر مثلا : بشمک / آلماق / ساتماق / یازماق / دورماق / گلمک / گندمک / سونیمک / یانماق بو سیرا سوزلر ده دیلچیلیکده مقام صاحبی دنیلیر .

مصدر مخصوص علامتلرده تاثیر لی تاثیر سیز

تایر لی } گورمک : کیمی ؟ هارانی ؟ نه مینه نی ؟
چاگیر ماق ؟ نه مینه نی ؟ نه چینی

تایر سیر } قاچماق : هارایا ؟ هاردان ؟ بوردان ؟ اوردان ؟
باخماق : کیمه ؟ نه یه ؟ هارایا ؟ بورایا ؟ اورایا

تصدیق - انکاردا :

تصدیق } یازماق : نه بی ؟ نجور ؟ هاردا ؟ نه به ؟
گتتمک . هارایا ؟ کیمینن ؟ نه ایله

انکار } یازماماق : نییه ؟ علت ؟ نه ایله
گیتمه مک . نه خاطر ؟ نییه ؟ علت

فعلین معنا نوعلارینی اوزونده عکس اتدییره بیلیر : میثال قازماق « معلوم نوع »
(دوده ریلیمک) مجهول نوعو (یویونماق معلوم نوعو) (قایدیش « سوع ») (فارشیلیق « سوع »)
(یازدیر ماق = اجبار نوعو) (ایستمک آرزو نوعو)

الف - مصدر ده ایسم کیمین حاللا نیر مثلا

ایسم } آدلیق - کیتاب
یه لیک - کیتابین
مصدر } اوخو + ماق = اوخوماق
اوخوماق + نن = اوخوماقنن

بو علامت لر هم « ایسم » هم « مصدر » ده واردیر

ایسمین حاللاری	ایسم	شکیلچی	مصدر	شکیلچی
آدلیق	کیتاب	-	اوخوماق	-
یه لیک	کیتابین	نن	اوخوماقنن	نن
یونلوک	کیتابا	آ	اوخوماغا	آ
تاتیرلیک	کیتابی	ی	اوخوماغی	ی
نیرلیک	کیتابدا	دا	اوخوماقدا	دا
چیخیلیق	کیتابدان	دان	اوخوماقدان	دان

بو نومایشده گوروروک (کیتاب : ایسم) و (اوخوماق : مصدر) بونلارین بشش حالدا

شکیلچی بیر دیر .

ب - مصدر ده ایسم کیمین منسوبیت شکیلچی لرین قبول اندیر .

ج - مصدر ایسم له بیر پارا قوشمالاردا مشترک دیر .

د - مصدر - ایسم کیمین جمله ده داها چوخ : مبتدا / تامالیق / ایسمی خبر / وظیفه سین داشیر

ب : مصدر ده ایسم کیمین منسوبیت شکلچی لرین قبول اندیر .

ایسمین حاللاری	ایسم	منسوبیت شکلچی سی	مصدر	مصدر شکلچی سی	باخمالار
آدلیق	کتاب	آنه	اوخوماغیم	ایم	
یه لیک	کتابین	نی	اوخوماغش	سی	
بولتوک	کتابی	ی	اوخوماهی	ی	
ناثیر لیک	کتابیبیر	میز	اوخوماغیبیر	میر	
نیرلیک	کتابینیز	س	اوخوماغیز	یز	
چبخشلیق	کتابلاری	ی	اوخوماقلاری	ی	

گوروروک ایسمین حاللاری و شکلچی لری (مصدرین) کی ایله بیر مصدرده

منسوبیت شکلچی لرین قبول اندیب .

ج - مصدرده ایسم له بیر پارا قوشمالاردا مشترک دیر باخیز آشاغیداکی نومایشه :

ایسم	} کرم « اوچون » ← اوچون	مصدر	} اوخوماق « اوچون » ← اوچون
			اوخوماق دان (باشقا)

انله کی گوروروک بو اوچ فقره ده « اوچون » / ایله / باشقا واریانت لاردا مشترک دیرلر .

د - مصدر ده ایسم کیمین جمله ده داها چوخ : مبتدا / تاماملیق / و اسمی خبر وظیفه سین داشیر
مثلاً :

اوخوماق فایدالی دیر ← اوخوماق « مبتدا »

اوخوماغی سئویره م ← اوخوماغی « تاماملیق »

مقصدیم اوخوماقدیر ← خبر وظیفه سی

آندیوما : مصدر (لار / لیر) کمیت شکلچی سی ایله دوزه لدیجی شکلچی لرله

اشلمیر حال بو کی : بیر ایسمده ن یننی نطق حصه لری یار اتماق اولور مثلاً : باش = ایسم

/ باش + لا = باشلا / باشلا = فعل / باش + لی = باشلی = صفت فعلی صفت یارانیر .

۲- فعلی صفت : الف - اشیانین اندر دؤنده ر منعکس اولان علامتین ایفاده اندیر مثال :
قاریشان داوار / اولن سرباز / یازیلاسی اثر / گولن کیشی / بورادا قاریشان - اولن - یازیلاسی -
گولن - فعلی صفت دیر لر .

ب - { «آن» «ان» «یان» «ین» } ایکسی واریانت فعلی صفته مخصوصدور لاکن نقلی
گنچمیشه عاید { «مئش ، میش (موش) (موش) } قطعی گلّه جگی ییلدیره ن (آجاق /
احک / یاجاق / یجک) = واجب فورماسی نین علامتی (مالی - ملی) لازیم فورماسینا
مخصوص (آسی / اسی) ینری گلدیکجه فعلی صفت اشیادان اول گلیر اشیادان صورنا ایشله ننده
فعلین تعریف لنن فورماسینا جنوریلیر مثلاً :

فعلی صفت جمله سی		فورمالار جمله سی		فورمالار
یاز + ایل + میش	یاز یلمیش کیتاب	کیتاب یاز یلمیشدیر	خبر فورماسی	
در + ایل + ملی	در یل ملی میوه	میوه در یلمه لیدیر	واجب فورماسی	
یاز + ایل + آسی	یازیلاسی اثر	اثر یازیلاسیدیر	لازم فورماسی	
گور . اول - جک	گوروله حکک ایش	ایش گوروله حکک	حرر فورماسی	

گوروروک ایکینجی جرگه ده فعلی صفت (یاز یلمیش / در یلمه لی / یازیلاسی /
گوروله حکک) اشیادان (کتاب / میوه / اثر / ایش) ده اولده گلیم صورنا فورمالار جمله سینده
آحیر دا ینر آلیب لار .

فعلی صفت : منسویت شکیلچی لری ایله همشه بیر لیکده ایشله نن («دیق» «دیک»
«دوق» «دوک») ده صفت یارادیر مثلا اوخودوغوموز مکتب گوندر دیگیم مکتوب آلا ریغتمیز
سته .

ب : بیر سیرا حاللار دا اطرافینا سوز توپلاییب ترکیب یارادیلیر مثلاً ساز ایله دونن
اوخویان عاشق → صفت فعلی (عاشق) 4 .

فعلی صفتی ، صفته یاخین لاشدیوماق جهتئر : ۱- هم فعلی صفت همده صفت اشیانین علامتین بیلدیریر مثلا : آغلاغان اوשאق / آغلاغان (صفت) آغلایان اوשאق / آغلایان (فعلی صفت) دیر .

۲- هم صفت و همده فعلی صفت نتیجه ؟ نجور ؟ هانسی ؟ سواللاری طلب اندیر .

۳- هر ایکسی سی عایید اولدوغو ایسمده ن اول یازیلیر .

۴- هر ایکسی جمله ده اساس داتعیین وظیفه داشیرمثلا قیرمیزیلار آغلارا غالب گلدیلر .

۵- اورمو عسگر لری بو آی بیر بویوک فداکارلیق گوستردیلر .

آندیر ما : بو اوخشار جهت لر هنج ده فعلی صفتی صفت له عینی لشدیرمیر ، فعلی صفت داما چوخ فعل له باغلدیر . اونون احاطه سینده ن کنارا چیخا بیلیمیر .

هم تعریف لنن فعللرده همی ده فعلی صفت ده زامان آنلاشی واردیر (مش / میش / موش / موش) منسوبیت شکیلچی لری ایله ایشله نن «نق» «دیک» «دوق» «دوک» قوشولان فعلی صفت لر گچمیش زامانا عایید اولور مثلا یازلمیش کیتاب / یاز دیغیم کیتاب (آ / ا / یان / ین) شکیلچی لری فعلی صفت لر ایندیکی زامانی بیلدیریر مثلا : گلن آدم / اوخویان مغنی / درین سو / باشین ایه ن آجاق) .

(اجاق / اجک / یاجاق / یجک / مالی / ملی / آسی / اسی) شکیلچی لری ایله دوزه لن فعلی صفت لر گله جک زامانا عایید اولور مثال :

گوروله جک ایش / یازلمالی مقاله / دريله سی میوه / آسیلاسی چراغ

ب : تعریف له نن فعل ، صفت ، تاثیر لی یاخود تاثیر سیز اولور مثلاً یازان نه میننه نی ؟ = تاثیر لی / گوره جک تاثیر سیز دورمالی «دنیل تاثیر لی قاچان هارایا ؟ تاثیر سیز هارایا ؟ تاثیر لی آزدوراسی گله ر / تاثیر سیز .

ب هر ایکسی معنا نواعلاریندان (معلوم ، مجهول ، قایدیش ، اجبار ، قارشیلیق) بیرینی عکس انتدیریر .

اوخویان مغنی (معلوم نوع) (یازلمیش کیتاب) (مجهول نوع) (آچلمیش گول قایدیش نوع) (یازدران آدم = اجبار نوع) (اوبوشن دوستلار) (قارشیلیق نوع)

دوزه لن فعلی صفت : هر ایکسی یا تصدیق لیک یا انکار لیق بیلدیریر .

تصدیق ← چالشان شاگرد / دندییم سوز / ایشلین فهله

انکار ← چالیشمایان ایشچی / دنمه دییم سوز / آلمادیغیم پالتار

هر ایکسی ایسمین : یونلوک / تاثیرلیک / یئر لیک / چیخیشلیق حاللارینی اداره اندیر .

بو جهت لری صفت ده حتی فعلده ن دوزه لن صفته (آغلاغان / سورگون / قیرینجی) دا گورموروک .

فعلین تعریفلمه ییین فورمالاری :

فعلین تعریف لنمه ییین فورمالاریندان بیری ده باغلاما فعل دیر ، اونوندا اوزونه

مخصوص شکیلچی لری ۹ ردیف ده باخ آشاغییا :

۱- « ن ب » « ینب » « ؤب » « و ب » (

۲- (آراق / اره ک / یاراق / یره ک)

۳- دیقدا / دیکده / دوقدا / دوکده)

۴- (دیقجا / دیکجه / دوقجا / دوکجه)

۵- (ینجا / ینجه / ؤنجا / اونجه)

۶- (آندا / آنده / یاندا / ینده)

۷- (مادان / مده ن)

۸- (آرکن / ارکن / یارکن / یرکن)

۹- (آ / ا / یا / یه)

بونلار زامان و شخص شکیلچی لرینین « ایدی » « ایمیش » = حصه جیگی نین فعلی

باغلامالاردا ایشلنمه سینه امکان و نر میر حتی فعلی باغلامادا جمله ده کی اساس فعلین ایضاحینا

خدمت اندیر .

اساس فعلین زامانی تاماملاییر و هاجان؟ نه زمان؟ سوآلینا جواب اولور بئله هاللاردا
آشاغیداکی فعلی باغلاما شکیلچی لری فعالیق گوستریر :

- ۱- آندا / آنده / یاندا / یانده / یازاندا / گلنده / اوخویاندا / گوزله ینده .
- ۲- دیقدا / دیکده / دوقدا / دوکده / چاتدیقدا / گلدیگده / اوخودوقدا / گوردوکده .
- ۳- آرکن / ارکن / یارکن / یرکن = / آلارکن / گؤلرکن / اوخۇریارکن / گؤزله یرکن .
- ۴- ئینجا / ینجه / وُنجا / وُنجه / ئینجا / بونجا / بونجه
- ۵- آلینجا / گلینجه / دولونجا / گورونجه = قالینجا / دئینجه / اوخویونجا / گورونجه
- ۶- دیقجا / دیکجه / دوقجا / دوکجه = باخدیقجا / دیندیگجه / اوخودوقجا / گوردوکجه .

ب : اساس فعلین اجرا طرزینی تاماملاییر و نئجه ؟ نجور ؟ سوآلینا جواب اولور . بو مقامدا ایسه
آشاغیداکی فعلی باغلاما شکیلچی لری فعالیق گوستریر :

- ۱- (ئب - یب - اوب - وب - ئیب - یوب - یؤب) مثلاً دایانیب / گلیب / دوروب
گولوب / قاپانیب / ییب / بویوب / گوروب .
- ۲- آراق / اراه / ک / ماراق / یره / ک / قاجاراق / دیرسک لئره ک / آغلایاراق / دییه ره ک .
- ۳- مادان / مده ن = دایانمادان - گوزلمه ده ن .
- ۴- آ- آ- یا- به = قاجا قاجا / گوله گوله / آغلایا آغلایا / ییه ییه

فعل باغلاما آسلی اولدوغو فعلیده ن اول گلیر مثلاً : توپراق اوستونده دیرسکله نیب
اوتوردوب فعل باغلاما بیر سیرا حاللاردا اطرافینا سوز توپلاییب ترکیب یارادیر مثلاً اوشاق
آغلایاندا آنا ناراحات اولور / آجاج چوخ بار وئره نده بوداغی سینیر .

فعل باغلاما طرفده یاخینلاشیر ، طرفه اوخشار جهت لو بونلاردیر :

- ۱- هر ایکسی ایسته دیگی فعلیده ن اول گلیر اونایاناشیر .
- ۲- هر ایکسی ، ایش ، حال ، وضعیت ، اندر دوندر زامانی یا طرزینی بعضاً ده سینی
آیدین لاشدیریر .

- باغلاما فعل چوخ واخت جمله ده ظرفلیک وظیفه سی داشیر آشاغیداکی خصوصیتلر فعل
باغلامالاردا تاثیرلی یادا تاثیرسیز اولور، اوخویاندا نه یی ؟ تاثیرلی گلنده هارایا ؟ هاردان ؟

= تاثیر سیزده فعلی باغلامالارین انکار « ما - مه » شکیلچی سی ایله ایشلمک مومکوندور .
 یازان دا تصدیق ، تصدیق یازاما یاندا انکار ، اوخودوقجا تصدیق ، اوخومادیقجا انکار ، فعلی
 باغلامانین ایچینده « نوع » شکیلچی لری ایشلنه ییلیر .

یازیلاندا (مجهول نوع) « یویوناراق » « قایدیش نوع » « یازدیقجا » = اجار نوع ...
 فعلی باغلاما جمله ده یالینیز ظرفلیک وظیفه سی داشیر ، حال بوکی ظرف ، هم ظرفلیک
 همیده معین مقاملار : مبتدا / خبر / تاماملیق / اولاییلیر .
 خود ظرف نطق حصه سی دیر ، فعل باغلاما ایسه مستقل نطق حصه سی دییشیل فعلین
 تعریف لنمه یین فورمالاریندان ییری دیر .

۸- جمله ده ایشله لن دیلین فعلی « صرف » تحلیل زامانی بئله سجه لندنیرمک اولار مثلاً:
 بوغلاری اوزون کیشی احمده یاناشدی .

یاناشدی فعلی دیر - ساده دیر - تاثیر سیز دیر - تصدیق دیر - معلوم نوع دیر - خبر فورماسیدیر
 - اوچونجو شخصین تکینی ییلدیریر .

کومکچی = (ایمک) فعلی تکجه قایداسیز فعلیدیر . بو فعل مستقل حالدا ایشلن میر ،
 سوز دوزه لدیجی شکیلچی لری قبول اندیمیر و مصدر حالتینده ده دانیشیقدادا ایشلنمیر .

« ایمک » فعلی فعللرین بوتون فورمالاری زامانلاریندا بغیر از ایندی کی زامان :

شهودی گشمیش زمان / داواملی گچمیش زمان / شروط فورماسی گوستره ییلیر .

« ایمک » فعلینین ایندی کی زاماندا مستقل شکیلی یوخدور ، یالینیز شکیلچی
 فورماسیندا چوخلوجا وصفی کلمه لره بیتیب اونلارا ایندی کی زامان حالینی گوستریر
 آشاغیداکی مثلر ده :

<p> { بورغون + وق = بورغونوق بورغون + سنیز = پورغون سنیز بورغون + دور + لار = یورغوندورلار } </p>	<p>جمع</p>	<p> { بورغون + آم = بورغونام پوزغون + سان = پوزغونسان یورغون + دور = یورغوندور } </p>	<p>مفرد</p>
<p> { اتوده + بیک = اتوده بیک اتوده + سنیز = اتوده سنیز } </p>	<p>جمع</p>	<p> { اتوده + دی = اتوده دی } </p>	<p>مفرد</p>

گوجلوم = گوجلوم + یوم = گوجلوم
 گوجلوسن = گوجلوم + سن = گوجلوسن
 گوجلودی = گوجلوم + دی = گوجلودی

گوجلوم + یوک = گوجلوم یوک
 گوجلوم + سینیز = گوجلوم سینیز
 گوجلوم + دیر + لر = گوجلوم دیر لر

عاجیلوم + یام = عاجیلوم یام
 عاجیلوم + سان = عاجیلوم سان
 عاجیلوم + دی = عاجیلوم دی

عاجیلوم + ییک = عاجیلوم ییک
 عاجیلوم + سینیز = عاجیلوم سینیز
 عاجیلوم + دیر + لار = عاجیلوم دیر لار

(ایمک) فعلین ، شهودی گنجیمیش ، داواملی گنجیمیش - شرطی فورماسی بنله تعریف له نیر :

شروط فورماسی	داواملی گنجیمیش	شهودی گنجیمیش	
ایسه م	ایمیشه م	ایدیم	معرفه
ایسه ن	ایمشه ن	ایدین	
ایسه	ایمیش	ایدی	
ایسه ک	ایمیشیک	ایدیک	ایمک
ایسه نیز	ایمشینیز	ادینیز	
ایسه لر	ایمیشلر	ایدیرلر	جمع

بونلار وقتی توصیفی کلمه لرده ایسه گلیر آیری یازیلیر مثلاً «داش ایدی» یا «سو ایمیش»
 یا «داش ایسه» «چتین ایسه» فعل لر هم آیری و هم بیتیشیک یازیلیر ، بیر واخت بیتیشیک
 یازیلاندا ایلزومی حالدا داماق آهگی لری ایله جور اولور مثال بازار ایدی = یازاردی یا بازار
 ایمیش = یازارمیش کی یازاردی و یازارمیش ایلزومی حالدا داماق آهنگی لری ایله جور گلر و
 هابنله شرطی فورمادا « بازار ایسه » = یازاریسه یا بازار سا .

ظرف :

دیلمزده دانیشیق حصه لرینده ن بیری ده «ظرف» دیر بو دانیشیق حصه سی : یاخین /
 اوجا / آشاغی / یوخاری / ایجری / دیشاری / یاناکلی / چیکلی / تنز / گنج / دار / گنن / آخار /

باخار/ درین / دایاز / اصلان جاسینا / تولکوجه سینه / بایاق / صباح / بیری گون / گلن آی / ایندی / و سایرہ بئله سوزلره «ظرف» دیلیبر .

سای / اید / بایا / دری / دیشا .

بعضی سوزلر دوزه لدیجی شکیلچی لری _ جاسینا / جه سینه / یانا کی / آشا / اکی / اکی = بونلار ظرف یارادیغی اوچون بیر نوع شکیل تانیماق و ریخت تانیماق (مورفولوژی) علامته چئوریلیر مثلاً:

قهرمان + جاسینا = قهرمان جاسینا / ایگید + جسنه = اگید جسنه یا بورکو + یاناکی = بورکو یاناکی / گوزو + چیکی = گوزو چیکی و سایرہ .

بعضی ظرف لو : ایسم / صفت / سای / قوشما ایله اوخشارلیق تشکیل وئریرلر ، مثلاً : گنجه گوندوز/ سحرآخشام/ ایکنیدی صباح بیری گون ، بونلار کیمین سوزلر ایشلمنه یئرینده ن آسیلی اولاراق ، بونلار هم ایسم و همیده زامان ظرفی اولولارار مثلاً : چاغیردیغیمیز قوناقلار آخشام گلدی ، بورادا آخشام ظرف اولورو ...

(ایتی / ییش / یاخشی : ایسم له ایفاده اولونموش جمله عضو ونده ن اول) صفت باشقا یترده (فعلی خبر ده ن اول ظرف کیمی آدلانیر مثال : عسگرین چه گی باخیشبندان) او تیره مبه دوشدو یا پیس آدمی دیندیر مه سن یاخشیدیر یا قاسم بیگ سوزلرینی «یاخشی» دئدی / چائین سویو «ایتی» گلیر همده «سرین» دیر .

- آز - چوخ - خیلی - بیرقدر - بیر آز - بیر داملا - بیر ایچیم - بیر یوک - بیر شله - بیر اووج - یان اووج - بیر خیردا - بیر دینقلی - بیر آددیم - بیر حوصله - بیر ذره - بیر قطره - بیر کاسا - بیر ماشین - جمله ده ایفاده اولونموش عضو ده ن اول گلنده غیر معین «سای» فعلی «خبر ده ن اول گلنده» کمیت ظرفی «حساب اولور مثال :

- یان اووج اون وئر منه ، بورادا جمله نین اولینده — غیر معین سای فعلی خاتین خالا ایستدی گوللر باجیسینا (یان اووج) یارما وئرہ بورادا (یان اووج) جمله نین خبر قاباغیدیر .

- اول - سونرا - بری - قاباق - ایره لی - دالی - یوخ بو سوزلر مستقل ایشله نیب عینی و ملموس « کانکرئیت » سئوالا جاواب وئرنده ظرف / مستقل ایشلنمه ینده قوشما کیمین چیخیش اندیر مثلاً: اول من آلام ، صورنا سیز آیین بورادا : ظرف : اول - صورنا یا :
- منده اول کیم کیتاب آلا ییله ر؟ بورادا (اول) مستقیم حالدا ایشلنمه ییب بیر قوشما حالیندا چیخیش اندیر .

۲- ظرف قورولوشجا نوعولاری :

- ظرف قورولوشجا اوچ نوعدور : ۱- ساده ظرف ۲- دوزه لتمه ظرف ۳- مرکب ظرف :
- الف : ساده ظرف لو بیر « کوک » ده ن عبارت اولور مثلاً : آشاغی - یوخاری - آز - چوخ - یاخین - اوزاق - گئری - ایره لی

ب- دوزلتمه ظرف لو : آشاغیداکی سوز دوزه لدیجی شکیل چی لرله یارائیر :

۱- (جاسینا / جه سینه = یازانجاسینا / دوشونجه سینه

۲- (یانا) = سایماز یانا / کیشی یانا / آرواد یانا / اوشاق یانا / انویانا

۳- (آکی - آکی - آشی - ایشی - یاناککی - یان + آکی - یاناککی) چپکی = چپ + آکی / یاناشی / گوماشی / آلیشی .

۴- « جا - جه » یاواتش + جا = یاواشجا / بوللوحا / آزجا / هابنله جه / ایلنه جه / دالیجا / یانيجا / دالینجا / یانینجا / اولونجا / دویونجا / گلینجه / گئدینجه / گئینجه / اولونجا / قالینجا .

۵- (آ) زبرلی تئوین : قلباً - روحاً - لطفاً - عفتلاً - مثلاً - رسماً - اصولاً - قهرماً - عمداً - طبیعتاً

۶- (لا - له) زور + لا = زورلا / دیل + له = دیلله / هابلا / گوجلله / دیققتله / سرعتله

۷- (دان - ده ن) چوخدان = چوخ + دان / آز + دان = آزدان / بیر + ده ن = بیرده ن

۸- (لیک - هله لیک) همیشه لیک = همیشه + لیک / ایل + لیک = ایل لیک / دسته لیک / هله لیک / انله لیک .

۹- (دا - ده) آیدا = آی + دا / ایل + ده = ایلده هابنله گونده / هفته ده / سفر ده / بایرام دا /

کترده / آخشام دا

مرکب ظرف لر : بنش بول لا اله گلیر :

۱- عینی و معنالی سوزلرین تکراری نتیجه سینده یارانیر (-) اورتادا خط ایله = آستا - آستا / آز - آز / آغیر - آغیر / تئز - تئز / گنج - گنج / بیرده ن - بیرده ن / یانا - یانا / اوز - اوز / اور / اوست - اوسته / دئیب - دیبه / گونده - گونده / قالا - قالا / ساتا - ساتا / آلا - آلا / وئره - وئره / گنده - گنده / دورا - دورا / ناخا - ناخا / سؤیه - سؤیه / آتا - آتا / وورا - وورا

مثلاً: سوآز - آز گلیر قبالار یویولمور - مه آریان - بای باخ

۲- بیر - بیرین نین ضددی سوزلر (آتونیم) سوزلرین اشتراکی نتیجه سینده کی یارانان ظرف لر اورتادا (-) تیره خط ایله متلاً (اینجیمه گنج - تئز کنده یتیشه جه ییک) سارا بویوبوپ ایندی او یاخشی - بیس اوزون سودان چیخاردار یا اورمولو قطره نین آشاخی داکی شعرینده :

دلی کونول نییه قسه دوچارسان هر گون گنجه اولاندا گلره آختام لار

رنگین نییه دونور گول کیسی سولور قسم بیسمانان جوشور حالیر آخشمالار

بو ایکی « بیت » ده (گون - گنجه و هانله ، حوتور - حالیر ایکیجی « بیت » نین اول

مصراعیندا) رنگین نییه دونور - گول کیسی سولور (آتونیمه سوزلرین اشتراکی نتیجه سینده

یارانان ظرفلر اورتالاریندا تیره خط ایله اوزون گوستریر یا بو « بیت » ینده

گنجدیکده بیر آلچاق - اوجانی یادا سالار سان گلدیکده یامان - یاخشی بیر یاخشی قانارسان

۱- ظرف لرده ن بیر یا خود هر ایکی سی آیریلبقدا معا وئر میر بنله مرکب طرف لر (-) تیره

خط ایله یازیلیر متلاً

آددیم - آددیم / ایچین - ایچین / آلا - بولا / متال گورمدی بالاسین ، ایچین - ایچین

آعلادی حسن گوزومه (آلا - بولا) گورسیر

۲- عینی سوزون تکراری (ما - نه) یتیشدیر سینین فعال اشتراکی نتیجه سینده دوزه لن ظرف

یتیشیک یازیلیر متلاً ایل به ایل / آی نا آی / گون نه گون / دال نا دال / ائو به ائو / قابو یا قابو

/ دنه نه دنه بو جمله لر ده قارین یاغماغی ایل نه ایل آزالیر / قاطار دال یا دال گلیر / خان نه نه

سوبو فورنو فورنو ایچیر / یای نا قیش بو بیزیم عممیز دیر / قبالار تایی با تایی آچققدیرلار / نازلی

جای گون به گون آزالیر / چوره ک قورویاندا پارچا پارچا اولور

۳- ایکی مختلف معنالی سوزون یولشمه سی نتیجه سینده بیتیشیک یازیلیر :

بیر آخیر / بیر باشا / ال بیر / دیل اوجو / گوز قیرپانی / کلمه باشی / چیلدیرار / علی -
ولی ال بیر اولدولار توفاغیمی داغیدیلار سوزونونه دیل اوجو بیر دئدی / حسن - علی یه
گوز قیر پاندا اشاره ایله دی / لیللا درسین اوخویاندا کلمه باشی آغلیردی .

اورمو لو سایلین بو شعرینده :

أی منیم ، ایستکلی آذربایجانیم جنت سن دیارلار گوز قیرپاندا
اینله ر کویلوم سن یادیمادوشنده چیلدیرار گزدریره ر اوبالاریسدا

یا بو شعرینده :

آل بیر سوزومو تحویل ، دانیشما کلمه باشی

تاکی ائشید ییله سن هاردادی تیکمه داشی

« ظرف » بین معنا جا نوع لاری :

بونوعولار ظرفین : ایش ، حال ، وضعیت ، حرکتین اجرا اولونان وضعیتینی بی عکس ائدیر .

۱- ظرف یولو حرکت : ایش ، حال ، « حرکت » بین اجرا یولونو بیلدیریر = نئجه ؟ نجور ؟ نه
طرزده ؟ سنواللارا جاواب اولور مثلا اوتری / در حال / حال بو / ساکتجه ینین / قلباً / روحاً /
جسماً / حاناً / مالاً / ستونجک / سایماز یانا / بیرده ن اوترو / یاواش - یاواش / معنالی - معنالی /
دوشونه - دوشونه / قانا - قانا / اوز - اوزه / گوز - آلتی / تایی به تایی و سایرہ ارک یاتا ... مثل
اوترو سوزونده = آنامدان اوترو قلمیم قان اولوب / بیر کیشی ارکیبانا سوزلرین منه دندسی / آدام
چوخ دوشونه - دوشونه دبینه گندمز / (اوز - اوزه ده به چکینیز ییسدیر) .

زامان ظرفی : ایش ، حال ، وضعیت ، اندر دونده رین اجرا زامانین بیلدیریر ،

نه واخت ؟ هاچان ؟ نه زامان سنوالینا جاواب وئریر .

(ایندی / بایاق / چوخدان / گنج / تیز / بوگون / آخشام / دونه ن / ایره لی گون / داهی ایره لی
گون / گنچن گون / همشه / صونرا / گلجکده / صون گون / سحر / اکیندی / نشدولوخ :
گنچنلری ایندی گورمریک / بایاق گلدی گوردوم ، چوخدان گورمیشدیم / تاری اونو
توتاجاق گنج تزی وار / آخشام آدامی غم بولگو یور / داهی ایره لی گونه قول وئریر

یئر ظرفی : ایش ، حال ، وضعیت ، اندر دوندرین اجراسنی ایستقامه تینی ییلدیریر هارا ؟
سوالینا جاواب وئریر .

(ایچری - دیشاری / یوخاری - آشاغی / یاحین - اوزاق / ایره لی - گئری بری / مثلاً :
من ایچری گئدیرم سیزی ده یوخاری آپاراجام / یاخین اوزاقلیغینا باخمیارق / دیشاری گلین
قطار یوللایر .

« کمیت ظرفی » : ایش ، حال ، وضعیت اندر دونده ر کمیتی ییلدیریر نه قدر ؟ نجه ؟ سوالینا
جاواب وئریر : آز - چوخ / خیلی - آز - آز / بیر آز / بیر اووج / بیر قدر / بوقدر / بیر بیر / ایکی
ایکی / ایکیسی آپاردی مثلاً قطار هنج واخت بو قدر سرعت گندمه میشدیر / آز چوخ نه وار
توک قوی یوک دولا / بیر یئرده توک - ایکی ایکی توکمه گنج دولا / بیر اووج توکسن
داها بسدیر / بو بسدیر بیر آز دا توک / بیر سیر توک یره توکولمه سین / بو خیلدیر بیر قدر
گوتور .

هابنله اورمولو « قطره » نین بو شعرینده .

جوره اوچوقوشودوم گئتدیم اووا بیر یور دو قانادیم اولدو یارا
دندی قافیل نه اندیرسن ، قافلین جوت قانادیم ، تیر قافل آپارا
ایکینجی « بیت » ده

بو قدری گول ده ن اوترو آغلاماز بولبول قوتار « قطره »

مگر اوچماق اوچون بیر گون گولونده شاخه سیز قالسون

اوچونجو شعر ده :

یاللی صف لر چال چال سالامیدانا طوی وورولا اتلر بوتون شاد اول

سیب ومقصد ظرفی : ایش ، حال ، وصعت اندر دونده رین سبینی ییلدیریر نه به ؟ نه

اوچون ؟ نه سبب ؟ سوالینا جاواب اولور

سبب ییلدیره ن ظرف « نوع » و اویرسی نوعلارا گوره چوخ آزدیر ، مثلاً قورخودان /

قصده ن / حئیرتده ن / آجیقدان مثل : حئیره تده ن مات قالمیشام .

ظرف / اساسدا جمله ده ظرفلیک وظیفه سین داشیر ، بعضی یش لرده (ایسمله شرکن) مبتدا / خبر / تاماملیق / اولاییر مثلاً داغ گنجیسی «اوزاغی» / اودلار یاخینی گوزلر / طوی بوگوندور . اول جمله ده ظرف واسطه سیز تاماملیق ایکنجی جمله ده ایسمی خبر دیر .
دانشیق بولگوسونه گوره ، جمله تحلیلی زامانی ظرفی بیله سجه لندیرمک اولار
آنامین گوزلری نین قاراسی گندی آغی قالدی / بو ایش منی بیر نیکه درده قمه سالدی .

● کومکچی دانشیق بولگوسى :

اساس نطق حصه لرینده ن فرقلی اولاراق ، سنواللارا جاواب اولاییلمیر ، مستقل جمله عضوی کیمین چیخیش ائتمیر اونلار جمله ده اساس دانشیق بولگو لرینه عایید سوزلر آراسیندا گراماتیک علاقه نین یارانماسینا جمله عضو لرینین بیر بیرینه ناغلاماسینا خدمت گوستیریر ، بونا گوره کومکچی دانشیق حصه لرینین بیر قسمی سوزده دیشدیرجی شکلجی لره بنزه بیر ، همشه اساس دانشیق حصه لری ایله بیر لیکده ایشله نیر و اونلار لا بیر لیکده جمله نین بیر عضوو کیمین چیخیش ائدیر و باشقا حالدا سوز و یا جمله لره مختلف معنا جالاریغی و نریر ، سویله نین فیکیره مناسبت ییلدیریر ، لاکن جمله ده مستقل عضو اولمور .

- کومکچی دانشیق حصه لرینه : قوشما / ناغلائیجی سوزلر / و یا جمله لر آراسیندا گراماتیک علاقه یارادیرسا اادات و مودال سوزلر مختلف معنا جالاریغی و عیس ذاتینا (اوبیکتو = Obelktiv) مناسبتی ایفاده ائدیر .

قوشما اادات وصلی :

قوشولدوغی سوزون صورنا گله ره ک ، ایکی اشیا ایله حرکت آراسیندا مختلف معنا باغلیغی ایفاده ائده ن سوزلره قوشما دینیلیر .

قوشمالار ایسمین مختلف حالیندا ایشله ن سوزلره بیر لیکده (مکان / استقامت / زامان / سبب / مقصد ده ن / مقایسه / بنزتمه / فرق لنمه / ایستینالیق / بیر گه لیک / آلت و سایر معنالارا ایفاده ائدیر .

قوشمالارین بیر پاراسی بیر نجه معنا ایفاده ائده بیله ر ، بونا گوره ده قوشمانین داشیدیی معنای دقیق معین ائتمه ک اوچون اونون قوشولدوغو سوزون معناسی ایله یاناشی ایشلندیگی حالیدا نظره آلماق لازم دیر .

قوشمالار (ایشلندیکلری حاللارا) و (داشیر دیقلاری معنالارا گوره) = قوروپلاشیر

۱- ایسمین آدلیق حالیندا اولان سوزلو : ایشلنن قوشمالاردان (ایچره مکان) یا حرکتین طررینی اوزه ره عایدلیک ، اویغونلوق معنالاری ایفاده اندیر مثلاً
بوگو لدر ایچره آلاخلاردان اوت لاردان چکیب گول لره سو وئر می شم گولدر دوزه لی
یا «قطره» نین بو مصراع شعرینده :

گنجه گوندوز فغان ایچره آهیم آسمانه چاتیر

کی بلکه سن گله سس کونلومون انوی آچیللا

یا

پروانه لرین موشکولی آخیر دا آتاشدیر

اودلاردی بو موشکولرین حلاللی عمو اولو

یا

رحمه باخ شمعه پروانه اوچون (قطره) توکور

بیلیری ایدیجه دیر اود قایاچالین یاقین

۲- آدلیق حالدا اولان ایسم لرله بیه لیک حالداکی عوضلیک لرله ایشله ن قوشمالاردان ایله «لا» له «) بیلک - آلت - واسطه - مکان « اوچون سبب مقصد عایدلیک تک تکی - تکلی نین سره تمه موقایسه مضمونو ایفاده اندیر مثلاً « اور ایمله ونرمیشه گور ایله » سه ساحیر دی او بیر ایله بوندان قباح می گوردوگو « اوچون تلیردی

با (سس تکلی) گورمه دیه مارالی گوردل شصت نک گوردیری یارلایان اوللا

و یا اورمولو «قطره» نین بو شعرده :

آلما تک آل لالا بانقلاقری بیرمیر باناعه

یانار آتیش ده یانان عاشیقینین آل سراغین

یا بو شعرینده :

آغلاماچوخ شمع تکین پروانادا بیچاره دیر

وترمه سین حان معشوقا بس بینه سین ابدی بیه

یا بو شعرینده :

دورموشدوم شلاله سه پر لرینده

گوزلوردوم من سی نیام گله سن

فیلا بیل گوللریس آراشلا ریسا

تنهم تک اوزومه داملا سیه سن

من سنه باحدیقحاح شلاله سولار

باشیندان سوزولدو بوتون ایسلان دیم

من ماییل ایکی گوز سنه باخیر دیم

سن ده یاناش - یاناش یولا باحیر دین

من بوتون ایسلان دیم سن هنج بولمدین

بولوت گوزون اوتموش منی گورمه دین

فیکرین قوشو یوواسیدان اوچموشدو

آلغین میشدی رنگین گوزون دولموشدو

ایکیمیز ایسلان دیخ شلاله لرله

من اوستن سن آعلار یسباله لرله

سن یولاندین گوره نم دین سنو گوی

من اوتاسدیم دیبه نمه دیم عشقیمی

۱- «کیمی» قدر « قوشماسی (رامان / مکان) معالاری ایضاده اندیر متلا مترادف سینونیم

(نفسه قدر سده ن ال گوتورما یا جاغام / سوزوم یاسا قلیجیدان جیخان اود کیمی آلولو سنل

کیمی آخان یا پروفیسور بختیار وهاب زاده ده ن

حیات «قدر» قدیم تویراق قدر شانلیام

۴- «گوره» قوشماسی (سبب / موقایسا - منبع - دوغرو - ظرف - سای - سینونیم قوشمالار ایسه (مترادف) سوزلره قوشولدوغو سوزون (مستقیم معنا یا مالک اولان سوزلر) = لئکسیک معناسیندا اولاراق زامان - مکان - مضمونو ایفاده ائدیر مثلا آدی گوزه ل اوزونه گوره چیرکین بیر کیشی / سن دیه ن آدام دوغرو دان گئتدی / سورا داغ طرف یولا دوشدو .

گورنده گوی لرده من دورنالاری قاتیشار گوزومون قاینار سولاری

«قطره»

ده ن عمگین ناحیر ساں شمعہ ای اوددایانان جانی

قالان عشقین کمندینده انلیرسن جانی قوربانی

بیر آز صبر ایله بویولدا یورولما گر امان یوخدور

شمین شعله لری قابسا سالارجانانان هر انسانی

بیلیرسن هنج نه چون معشوق لر گوزده ن توکریاشی

گۆره ر دیوانه عاشق غرقدیر ، طوفاندا یئلکانی

قطره

۵- مقصد عاید لیک بیلدیره ن قوشمالاردان (قباق - اول - سونرا - بری -) قوشمالاری زامان باشقا / اوزگه / آیری / ساوای غیر سینونیم قوشمالاری ایستیتالیق / فرقلنمه اوترو قوشماسی مقصد عاید لیک بیلدیریر متلاً بیر آز بوندان قباخ قوناقلار آتلاری مینیب گنتدیلر / گنجه ده ن بری اسن بیل آغاجلاری سیندیر دی / آنام گده نده ن سونرا او دا گندی / قارداشیملان ساوای بیر باشقا قارداشیم دا وار ایدی / بو ایش آنامین اول ایشی ایدی .

وصال یاریمه ساقی دوزموشه م پیاله لری

سنی تارین سنده گل بوتونله باده لری

جمال یار ایله بیر مینی ایچیب ذوقا گلک

مست اولوب سرخوش اولاق باشلیخ کریشمه لری

وصالین آخگی لاری او واخت کی آخدی گوزلرده ن

سئل آچدی وار یوخومو تالادی قطره لری

فغان کسریشمه لرین عذاب، قهر، دردینده ن
 وصال باده سینه ساقی دولدوروب فغانه لری
 وصالیده گوردوم جافام فراقیده ن چوخوموش
 بو سر آیدین اولدومه قاپاندا شعله لری
 نه تاب فرقه قالدی «ساییل» نه تاب قمزه لره
 یازیق بوکونلومه یاننام نه ده ندی شیکوه لری

قوشمالار باشقا صورتده :

دانشیق لار لا : بیر قوروپ قوشمالار اساس نطق حصه سی کیمین ایشله نر،
 خود معین معنایا مالک دیرلر سئوالا جواب وئرر جمله مستقل اوزو کیمین چیخیش اندیر، بئله
 سوزلرین قوشما و یا مستقل معنالی سوز کیمی ایشلن مه سی جمله ده توتدوغو موقع ده ن آسیلی
 دیر (اول - بری - صنورا) تکظرفی کیمینده ایشلنر مثلا :

اول من اونو گوردوم صنورا او منی

«باشقا / دوغرو / اوزگه» صفت کیمی ده ایشله نر مثلا بونلاری دندین داهایا باشقا سوز
 یاخشی دنییل یا وخت سیز آغاران ساچین بیر عالمی وار . بختیار واهاب زاده

(قافاق) هم صفت و همده ظرف کیمی ایشله نر میثال : اونلارین قافاق قاچانی
 حاتدی / بارات قاپویا قافاق گلدی / اوتانا اوتانا قوناقلارا سلام وئیریب صنورا دیزی اوسته ائله شدی
 ۱- طرف ایسم کیمیده ایشله نر مثلاً : بنزیب هر «طرف» هریان دره دوز . وئرلمیش
 مثال لار دان بئله معلوم دور کی قوشمالار اساس نطق حصه لرینده ن توره نمیشدیر ، اوزون -
 اوزن زامانلار مستقل معنالارا مالک اولاراق داماق آهنگ لرینی صیقل لئمه ده دایاق اولوب
 خود کترولوندان بویوک وظیفه داشیر لار .

قوشمالار بیر ئیرده :

{ ایچره / اورزه / ایله (لا - له) اوچون / تک / کیمی / قدر / گۆزه / دوغرو / طرف /
 ساری / قافاق / اول .

صنورا / بری / باشقا / اوزگه / آیری / ساوای / اوترو / نونجه / دک / جان / گری /
 قارشى / حقنده / اساسا / آسیلی اولاراق او یغون اولاراق .

باغلائیجی :

مستقیم معناسی اولمایان و هنج بیر برده دیه بیشیگه دُچار اولمایان ساده جمله لر ده سور بیلشمه لری هم چنین عصور لر مرکب جمله ده اویون ترکیب حصه لری آراسیندا گراماتیک علاقه یارادان سوزلره باغلائیجی دیلیر .

ادات ربط : یا باغلائیجی لار قوروشونونا گوره ساده و مرکب اولور

۱- ساده باغلائیجی لار بیر سوزده ن عمارت اولور مثلاً و- نگاه- اگر- آنحاق- آهان ...

۲- مرکب باغلائیجی آزی ابکی داهی آرتیق ساده باغلائیجیسن پاناشی ایشلمه سده ن

مثلاً و یا / و هانله / همیده / هر چند کی / و یا خود را / همده کی / ننه کی / یله لیکده / هابئله / آهان اگر / بونلارین سجه لری بودور کی اورتالاریندا (،) ، یا حظ (-) تیره قویولمور

توجه : باغلائیجی لار تکلیکده جمله عضو اولایلمده یگی اوجون قوشمالاردان

فرقی لی اولاراق باغلی اولدوغو سوز له بیرلیکده جمله عضو کیمین جیحیش انده بلمیر .

۳- یه لیک / یونلوک / جیحیتلیق حال دا ایشله نین ایشاره عوضلیگی قوشما ایله یاداهم . قوشما

/ همده / باغلائیجی ایله بیرلشمه سینده ن عمله گلن لر = ؛ اونسون اوجور . بونا گوره / اوسدان

اوترو / اونون اوجونده بوبون اوجون کی / اونا گوره ده / بونا گوره کی / اوندان اوتروده /

بودان اوتور کی ؛

۲- باغلائیجی لار او سوزلرین پاناشماسینا و پاناشماماسینا گوره ابکی نبره بونور

۱- تابع سیز لیک ۲- تابع لی لیک .

الف - تابع سیز لیک : باغلائیجی لاری ساده جمله نین همجنس عضو لرینی و تابع سیز مرکب

جمله نیس ترکیب حصه لرینی باغلاماقلا پاناشی اونلارین آراسیدا مختلف معنا مناسبتی ده

ایفا اندیر .

بیر لشدیر مه باغلائیجی لاری : وه / ایله / لا - له / میثال : قویونلا قوزونو قورد بندی /

علی له قولو سالماسا گنتدی / سکینه و دده سی مسافرتده ن گلدیلر .

قارشیلیق باغلائیجی لاری : اما / آنحاق / لاکن / فقط مثلاً حاققیسی آل آنحاق اوتانما

/ دئی من فقط حاققیمی ایستیره م / حسن گلیر دی اما قوخدو گلمه دی / س دیین سورو دندیم

لاکن قولاخ آسامدی

گذشت باغلائیچی سی : ایندی / هر چند « کی » / اولسون / عیبی یوخدور / بیر سوز
 دئیل / یاددان چیخار / انده / ایشدی اولوب / یاخشیدا / بسدیر / باغشلایین / عذر ایستیره م /
 داها بسمدیر / خجالت لیگ وئر مه / با با بیر شی اولمایب « کی »
 آندیوما : باغلائیچی لارین بعضی لری جمله بین مضمونونا خلل گئیرمه دن بیری
 دیگر ایله عوض اندمک اولور مثلاً :

اما / آنجاق / لاکن / فقط / (اما / آنجاق) / پرینده / هانله ترسه سی و لاکن فقط نیرینده هانله
 ترسه سی یا اگر (هر گاه) (ایندیکی / مادام کی)

(دا / ده) باغلائیچی سی وورغو سوز اولوب سوزده آیری یازیلیر وورغو قبول اتمیر
 شکیلچی ده آرتیر ماق اولمور .

صفت دوزلده ن شکیلچی سی ایسه قوشولدوغو سوزه بی تیشیک یازیلیر ، آهنگ
 قانونونا گوره دورت واریانت دا ایشلیر ، وورغو قبول اندیر مثلاً (دئدیگیم اودور « کی » بلکه
 گوره ن نینیریک .

ایله باغلائیچی سی قوشماکیمی بیر جوهره یازیلیر وورغو سو دیلیلر لاکن باغلیچی
 کیمی ایشلندیکده اونو (،) بیر لشدیرمه باغلائیچی سی (و) ایله عوض اندمک مومکوندور ،
 اوندان صورنا شکیلچی سی آرتیقماق اولماز ، حال بو کی قوشما کیمی ایشلندیکده اونو هنج نه
 ایله عوض اتمک اولمور و اونا خبر لیک شکیلچی سی آرتیرماق مومکون دور مثلاً او(ایوب لا)
 یا (ایوب ایله) حسنی بیر گه بؤیوتموش دور ، آلاسه « سن ایله » دیر .

قارشیلیغی آیدین اندمک او چون ، سبب باغلائیچی لاریندان اول تیکرار اولونان
 باغلائیچی لارین ایکینجی سینده ن و یا (صورنا کی لاردان) اول (دا - ده) باغلائیچی سیندان
 صورنا (سونجودان باشقا) « ، » ویر گول قوبولور متلا گوندوز ده یا گنجه ده او ایزلیردی اوسو ،
 یادامن گور موشدوم / دده م گئدی ، اونا گوره ده قوناخلار گئدی لر .

ادات : بیر سوز لر دیر کی مستقیم معنا لاری یوخدو و هنج ده نیشیک لیکده ایش
 داشیر میر لار جمله ایشله نره ک بو سوز حصه جیگینه اادات دیلیلر .

اداتلار جمله ده ایشلن سوزلره و یا جمله به مختلف معنا چالاریغی وئریر لر ، اونلارین
 معناسی جمله ده داهی جا دا قوه لندیریر ، اونلارین بیر قسمی مستقل سوز کیمی تکلیکده

ایشلن میر (محص / آخی / کاش / بس نئینیم) دیگر قسمی ایسه شکیلچی لر کیمی سوزین
ترکیبینه آسیلی اولاراق آهنگ قانونینا گوره مختلف واریانت لار لا (ی / ی / مو / مو)
(سانام / سنه م / جا / جه / دا / ده) ایشله بر

ادات لار قورولوشجایا بیر سوز ده ن (آخی / بس / تکی و) یادابیر «سوز» ایله
حصه چیکده ن (کاش کی «بلی» داهادا و «نور»)

● اادات لار آشاغیداکی معنا چالار لاریسی ایفاده ائدیر :

الف : قووه تلندی ریجی اادات لار : رنیس ساری / داهما «دا» کاش / ها / آهان
آرتیق گوز له اونا باخیرام / باری ، گندیسن گل گنده ک / داهما «دا» بسدیر آدام جوخ آه زار ائدمه ز
/ کاش بیر گون چیخایدی / بیر منه باخ گوروم هان سن آلالهین بابام گله جک / آهان ییلدیم
اودا اور دایدی .

دقیق لشدیریجی اادات لار / ائله جه ده / اصل - محص - - جا - جه مثلاً :

ائله مونو گوره بنده دیه ن ناشیما داتش دوشور ، بلی اصل سور - سن دیه ن دیر / تزه جه
هنه سن باتمامیسان ؟ محص بو میم اوسدان خوشوم گلنه ر ، ائله جه ده اوروون به یه نر .

محدود لشدیریجی اادات لار : (آحاق / بیر جه / یالییر / تک جه) آنجاق گله ییلدیم
، بیر جه بیر ده نالامی گور سی دیم / هامی اوردا ایدی تکجه من اوردا دنیلدیم .

سوال اادات لاری : (بس / مگر / یعنی می - می - مو - مو) مگر سن بوسوزو دئمه دین
سن به ؟ بوسوز یعنی جه ؟ / گورموشدون می اونو ؟ / آدام نوخوش اولسا اونو گورمز لر می ؟
اولوز دومو بیر گون بیزه گله سن ؟ گوروردومو ماشینی جالایا سالمزدی .

امر اادات لاری : قوی - دئ - گه ل - دا - ده - دای - دایدا - داینان :

بیر قوی من ایشیمی گوروم / فاطمایا دئ گلکسین / گه ل بورا گورورم / دابسدیر چوخ
زریللاما / دای ایشیدیم دای دانه دیر سن / گه ل بورادا داینان گوروم سن کیمسه ن ؟
دئ ، گنت یاری گنجه دیر / ده داینان دئ .

بیراخ قوی گنده ایشینه دایدا پیس اولار / بانا ، قویسانام من ایشیمی گوره ره م .
انتا آلاه گه ل سه نم آلماندان بیر ماشین گتیر ره م

تصدیق و انکار ادات لاری : آها / بلی / خوب / دای دا / هه / هن / یوخ / عجب /
 تعجب دور / خنر / خنر آقا / هنج ده / ییلدی / اولار / بلی اولار / اولماز / هنج اولماز / ممکن
 دئیل / الله ایش / بئله ایش / بو نه ایشدی / چوخ یاخشی / اصلا / ایدا / هنج وده / هنج واخت /
 ایمكانی یوخدور / هنج دنمه / هه / هن اولار / بلی بئله دیر .

هه قارداش بیرد ی گوروم / اونون ایمكانی یوخدور / بلی دایی نینیر سن ییلمیر سن نه لر
 گنجیر / اینان من هنج وده بو سوزو دنمه دیم / بو ایشلر هن اولار / بئله ایش الله بوجور اولار /
 بو نه ایشدیر سن گوروسن / اصلا / ایدا / منیم حیریم یوخدور امثال بونلار .

قئید - شرط - آرزو : ادات لاری :

باری / بیرجه / کاش «کی» / سه اولایدی / بیرده / اگر / بیره بیر / بوجور / اولسا /
 اولایدی / اولماسایدی / اولمه زدیم / گورسیدیم بو سیرا سوزلر کی آرزو اندمه گه مربوط دور
 مثلاً کاش «کی» نه اولایدی بیر ده بیر اوغلو مو گوریدیم / بوحور «کی» دئیر سن قبول دور / بئله
 اولماسا قبول دئیل / باری بیر گل گورورم آحی اولدوم / بیرجه بیر تو تسایدیم اونو بیر اخماز دیم /
 جانیم آخی اومنی بورا یئتیریب .

اونلارین چوخلو سوز لر ده ن آیری یازیلیر ، یالینیز شکیلجی لیمیش اداتلار .

(منی - می - مو - مو) سانا / سنه / جا / جه مثلا گوروسن می ؟ ساخیر سان می ؟

ییلیر سن می ؟ بو سوز ومو / اولونجه / دورنجا / آلینسا / گورونسه .

ادات لارین باشقا نطق حصه لری ایله علاقه سی :

بیر پارا معین سوز لر وار کی اونلار هم (ادات) و همده اساس نطق حصه سی کیمیس
 ایشله نر ، مستقل سوز کیمی ایشله نر کن مستقیم معایا مالک اولان سوز لر کیمی (لنکسبک)
 معنایی داشیر / معین سنوالا جاواب ونریر / حمله عضوو کیمین جیحیش اندیر .

● ادات : اساس دانیشیق حصه سی کیمین ایشلنن سوز لری بئله قرویلان تدیر ماق اولار

الف - ادات و فعل کیمی ایشلنن لر : باخ - قوی - قویون - قویسانام - گه ل - گه لین - گه لمه نم
 - گور - گورون - گوره ک - گور سه نم (آخی مثلا .

بئله جه منه باخ آچیخ دی سوزون قوی هامی یلسین / قویون بیر هوش لانیم / اگر
قویسانام باش گوتوروپ گنده جکک بیر باخین آلاله رضاسی گورون بو آخی نه دئییر / منیم
سوزومو تصدیق اله دین یا بوخ ؟

ادات عوضلیک ، کیمی : ایشله نلر . بئله / ائله / نتجه / نه میثال :

اونو گوروسن ، او بئله اوزنمه ز ، بؤغولار - بلی سیز دین کیمین دیر ، او اوزه ن مز /
جانیم بسدیر نه دیر سن بئله آخی اولدوم .

ادات و ظرف کیمی ایشله نلر یالینیز / تکجه / تک میثال :

یالینیز اردو گنده دن صورنا من سنی گوردوم / تکجه من دئیلدیم « قاسم » داسنی
گوردو / چو خدانندی من تک بوردا دیدیم

ادات و باغلانجی کیمین ایشله نلر آنجاق / دا / ده / کی میثال :

آرابانا منی باسیر دی بیر جور اولدو آنجاق من اوزومو دیشارا جکدیم / دی بابادا
سدیر نقدر یشل وورورسان آز قالدی طیار پاتلایا / بو سوزی کی دنییر سن اوردا کی سن
بوخودون .

آندیروما : آیدین اولور کی بو میثال لارین هانسی نطق حصه سینه عایید دیر جمله ده
توتدوغوبو موقعه داشیددیغی معنا و وظیفه سینه گوره معین اتمکک اولور .

● مودال سوزلر :

مودال سوزلر جمله ده باشقا سوزلر ایله قایدالار (گراماتیک) علاقه به گیر مه مه گینده ن
مستقیم معنا دا (سبتاتیک) وظیفه سین داشییا بیلیر و هنج بیر سنوالا جاواب وئر میر ، گراماتیک
بعی دستوری قایدالار وظیفه لریه گوره اونلار ادا تالار یاخین لاشیر

مودال سوزلر قورولوشونا گوره ایکی جور اولور :

الف . بیر سوز ده عبارت اولانلار البتده / دوغوردان / بلکه / یقین .

ب : ایکی سوزده و یا مودال سوزله ادا ت / یاداقوشمانین بیر لشمه سینده ن عبارت اولانلار .

البتده + کی / یقین + کی / دوغوردان + کی / کی + بلکه / بلکه + کی

مودال سوزلر آشاغیداکمی معناچالار لارینی ایفاده اندیر :

الف : تصدیق ییلدییره نلر : البتده کی / دوزو / دوغروسو / دوغوردان دا / شک سیز / صحبت سیز / شبهه سیز کی میثال دوغروسو سن بو ایشی گورموسن البتده کی یاخشیی ایش دیلی / دوزو بودور آدام دوز سوز دانیشسا باشین کسرلر ؟ دوغوردان دا بئله دی من چوخ تعجب ائلیره م / شک سیز گرک بئله اولا / شبه سیز ائله بوجور دور .

چیراخلار یانیری قارائلوک گئدیب دیه سن هله بو منی گورمورو

مودال سوزلر عمومی حالدا :

نتیجه ییلدییره نلر : دئمک «کی» - عمومیت له - خلاصه - قیسا دئسه ک - قیساسی - بئله لیک «ده» دئمک «دن» - هامی لیقجا ، قورتولانی ، اوزاتماساق - ال اله سوتسه ک ، هر حالدا - مصلحت صلاح - دابس - نهایت - میثال :

نهایت منه چوخ مزاحم اولما / هر شیئین یولی وار / تاسف کی اونو گورمه دیم سیز دیر سنیز هر حالدا بو ایشده مصلحت صلاح بو ایدی / دئمک کی سن بئله خیال اندیر سن منی ووراسان .

بو منیم بو داسنین آز چوخ هر حالدا ال اله سورتک / دده م گیل قوناخ چاغیریب هامیمیزدا گنده جییک .

منبع و مدرک لوی ییلدییره نلر : بیزجه / فیکریمیز جه / دنیلنه گوره / دنمیشکن / قولوتک / احتمال کی / کیشی لیغینه گوره / قورخی کی .

منجه بو سوز دئمگی یالاندر / آتالار دنمیشکن / دئیلدیگینه گوره ائله ده آدامدیر .

مودال سوزلر جمله عضو لرینده ن (،) وورگول له آیریلیر ، اونلارین ایشلمنه ییری بوتوندور یعنی جمله نین اولینده اورتاسیندا - سونوندا ایشله نه ییله ر مثلا احتمال (کی) تامام کامال یوللاری گه تیره / گورون او بو سوزو دئییب «بلکه ده» هئچ دئمی ییب .

ندالار : جمله ده ایشله نر کن دانیشانین مختلف دویغولارینی / حسنو و هیجانی یینی

ایستگ آرزولارینی و اولموش غضب و تاسف لرینی گوستریر :

۱- ندالارین اکثریتی بیر هجالاری اولور ، هر ندا اوزونه گوره بیر اثر یاراتماسی وارکی اونو قوه لندیریر .

۲- ندالار خصوصی گروه نطق حصه لرینه داخل دیر ، اونا گوره ده او اساس نطق حصه لرینده ن فرقلی اولاراق .

۳- ندالارین کومکچی نطق حصه لرینده ن فرقلی اولاراق گراماتیک معناسی یوخدور .

۴- اصیل و غیر اصیل باخیمیندان ندالار ایکی قروپا بولونور : اصلی ندالار / تورمه ندالار .

ندالارین چوخلو سو اصلی ندالار دیرلار : بیر - ایکی اوج - دورد - بش و آرتیق .

سده ن (آ - ا - آخ - وای - اوهو - پاه - په - پاهو - اوؤ - اوؤی - تو - تو - اوخای - هیهات و... دن عبارت اولور .

بونلار اولده ن ندا کیمی فورمالاشاراق : شادلیق - شن - قورخو - تاسف - تعجب -

سایر کیمی حس لری ایفاده انده ر لر .

توره مه ندالار : مستقل نطق حصه لرینه عایید دیر بعضی سوزلرین اوز ایلگین

معنلاریندان اوزاقلاراق هیه جان ایفاده سی یولو ایله دوزه لیب لر مثلا : امان / دهشت / احسن / مرحبا / آی جان / آی هارای / آی هاوار / آی داد / آی دادی بیداد .

ندالارین اکثریتی قورولوشوغونا گوره ساده دیولو - مرکب ندالار آدلیق تشکیل ائدیر -

بونلار عینی ندانین تکراری اولونماسی ایله ، یادابیر ندا ایله بیر مستقل معنالی سوزون بیر لشمه

سینده ن یارانیر ، عینی ندانین تکراری ایله یارانانلار مرکب ندالار تیره خط ایله (-) یازیلیر مثلا :

وای - وای / به - به / آ - آ / اوخک - اوخک / واخشی - واخشی

مرکب ندالار (بیر مستقل معنالی سوزو بیر ، ندانین) بیر لشمه سی لری آیری یازیلیر :

آی - جان / آی - امان / پاه - آتووان .

ندالار ایشلنمه مقاملارینا گوره قروپلاشیلیر : ۱- قم / کدر / آغری / قورخو / نفرت

(تلاش مقامیندا ایشله نلر)

وای / اوی / اوه / آی بالام / آی وای بالام وای / بد بخت اولدوم / بیچاره اولدوم /

توقاغیم داغیلدی / آی هاوار قیز دیرما لینده ن / اولدوم آخی / هارا دادیما یتیشین / آله آله /

یله ده ایش اولو / نه گناهین صاحابام منه بیر چارا :

۲- آرزو - غضب - ریشقاند - قورخو - رعشه - حسرت - آیریلیق - هیجران -

نیگراتلیق - پشیمانلیق بو سیرا سوزلر مقامندا : آخ / ای وای / اماندی / اماندی جماعت / سیزه

قوریان اولوم / باشینیزا دونوم / حیف اولسون / آخ آی گنجه ن گونلریم ، دلخوشلوغومدا سیزیله گنچدی .

۳- شادلیق - ستونج - ذوق - نشات - تعریف - مدح - ثنا - مقامیندا ایشله نلر -
به به اوخای - اوخقای - آی جان - آی جان - مرجبا - احسن - احسن - یاشیاسان - ساغ
اول - یورولمایا سان - اللرین آغریماسین - گوزلرین آیدین - داماغین چاغ - کئفین خوش -
گونون اوغورلو - میثال لار :

آفرین مرجبا اولسون سنه چوخ ذاتی سوتو دوروست آدام سان ،

دوشدو یوتون قزئتلر قیمت ده ن آی جان - آی جان صابر

آفرین مرجبا اولسون سنه ای، بوغلاری شوش

بور ما گه ل بوغلاری نی آتدان دوش

داماغین چاق کفین خوش گونون اوغورلو اول

مدح / تعریف ثناندا گزیره م بوغلاری شوش

۴- استمداد مقاملاویندا ایشله نن لو :

آی / آمان / هارای / آی داد / وای دده / آی نه / هاوار / وای هاوار

قوخدم آی آمان یاریلدی باغریم صابر

۵- ندالار : تاسف ، تعجب ، حسرت مقامیندا : افسوس / هیهات / یاه آتوفان / پا هوو

پاه آتونان بو نه یامان کیشی دیر، تک جاننا بشش نفری ووردو / تاسف قطار یوللاتدی

گنده نمه دیک / حسرت قالدیم اوغومون اوزونو گوره م / تعجب ائدمه بو ایشلر ده ن چوخ اولار

/ هیهات هیهات بیر ده بیر اونی گوره ییلدیم .

جمله نین اولینده ایشلنن ندا یوکسک سس (تونو) ایله دیلیر سه (،) قویولور .

جمله نین اورتاسیندا ایشله نن ندانین هر ایکی طرفینه .

جمله نین صونوندان ایشله نن ندانین اولینده ن(،) بونلار بیر شیئی لرد دیر کی لازم دیر

گره ک دیر رعایت اولونا .

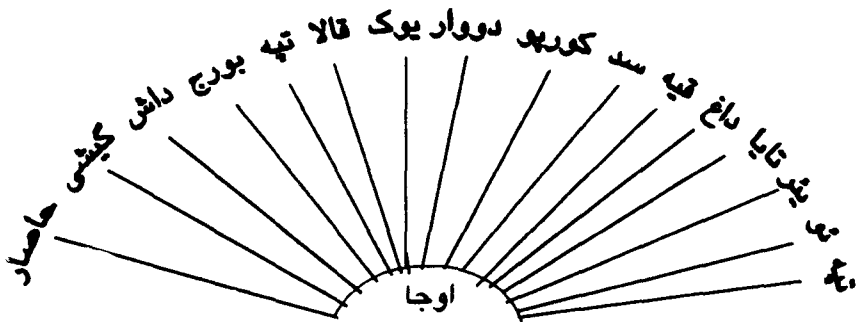
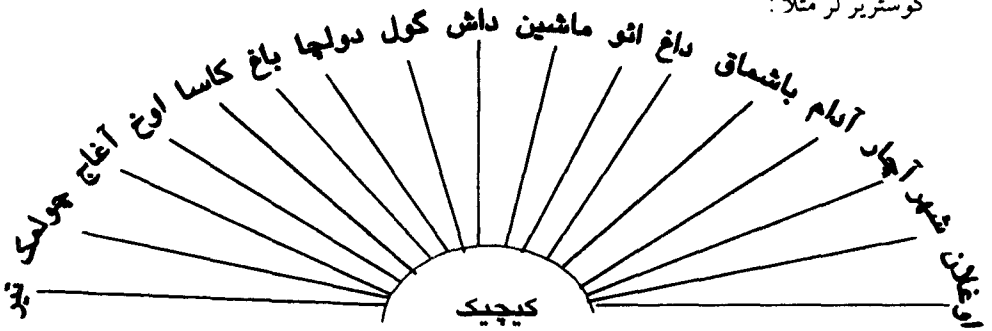
● کیچیمه یا «تصغیر» :

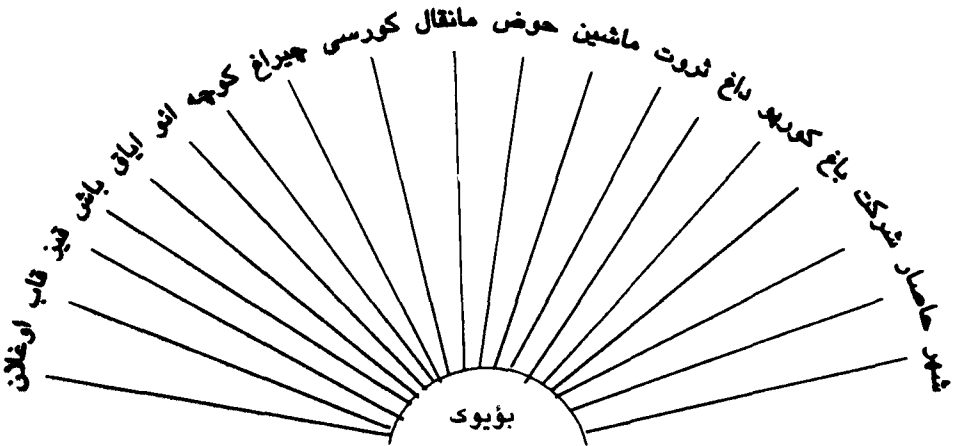
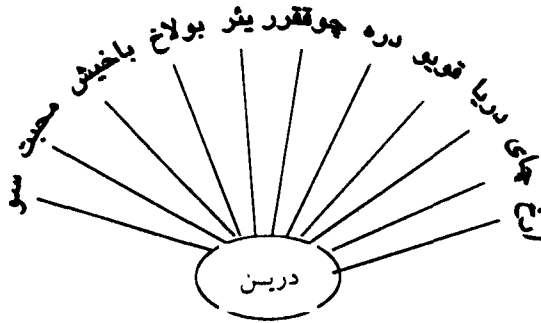
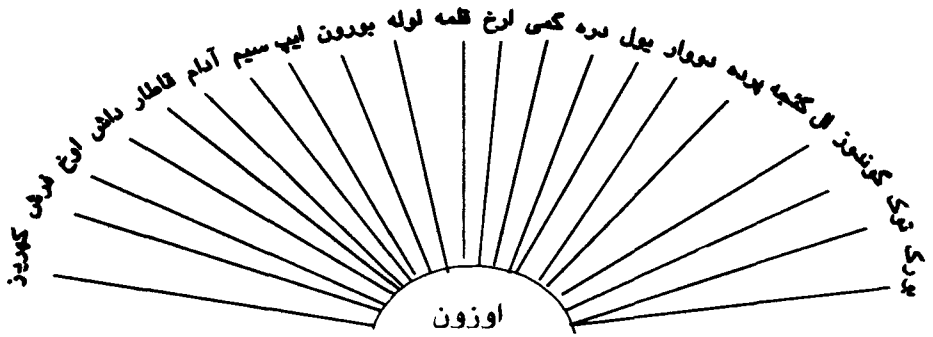
دیلیمزده (چا - چه) شکیلچی سی کیچیک اشیانی بویوک اشیادان آندیرار مثلاً (بئل + چه = بئلجه / قازان + چا = قازانچا / گؤل + چه = گؤلجه // تیان + چا = تیانچا) ، چه - چا «شکیلچی سی انسانلار دا ایشلن مز (بویوک / کیچیک) ایشله نر میثال : بویوک کیشی / کیچیک قادین ، کیچیک قادین دیننده معلوم دور بویوک قادیندان کیچیک دیر هابئله (بئلجه بئلده ن) بویوک / کیچیک هم ستنده هم مقامدا ایشلنر مثلاً بیزیم احمد یاشدا قولودان کیچیکدیر و یا بویوکدور)

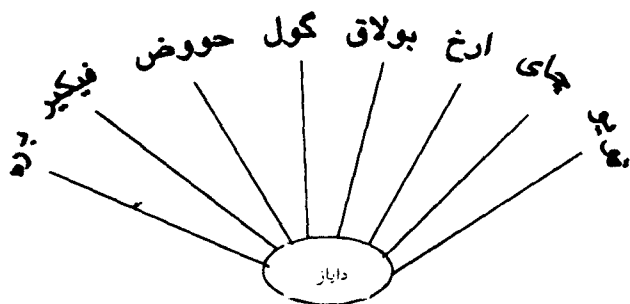
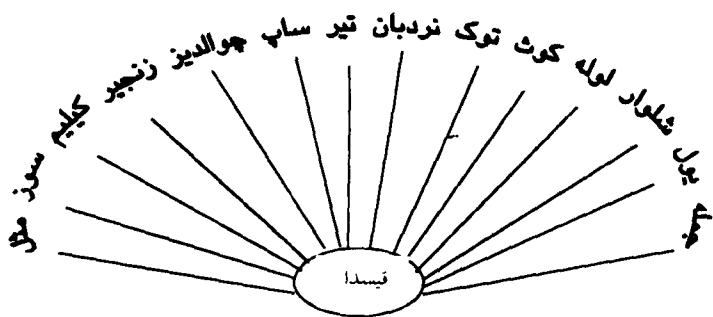
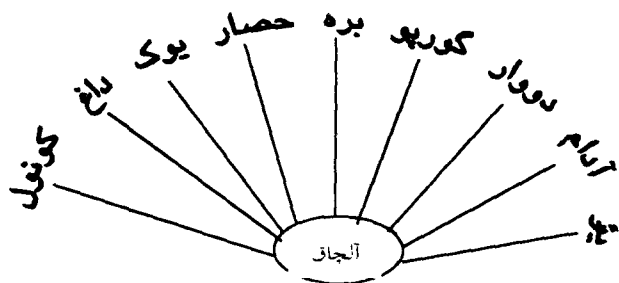
یا (رضانین مقامی کریمده ن بویوک دور) اما اگر دئله (چوخدور) بورادا نسبت و درجه ایشله نر : نه ؟ نسبت ، و نه درجه ؟

(چه - چا) شکیلچی لر کوللو اشیا دا ایشلن مز مثلاً (داغ + چا = داغچا / ال + چه = الچه) بو سیرا شیئر داتیشیقلا ریمیزدا گورسن میر .

باشقالار عینی ملموس حالدا سوز بیر لشمه سیله چوخلو بوللو بارلی مفهولار دا (بویوک / کیچیک / اوچا / آلقاق / انسی / انسیز / اوزون / قیستدا / واریانتلار له اوزون گوستریر لر مثلاً :

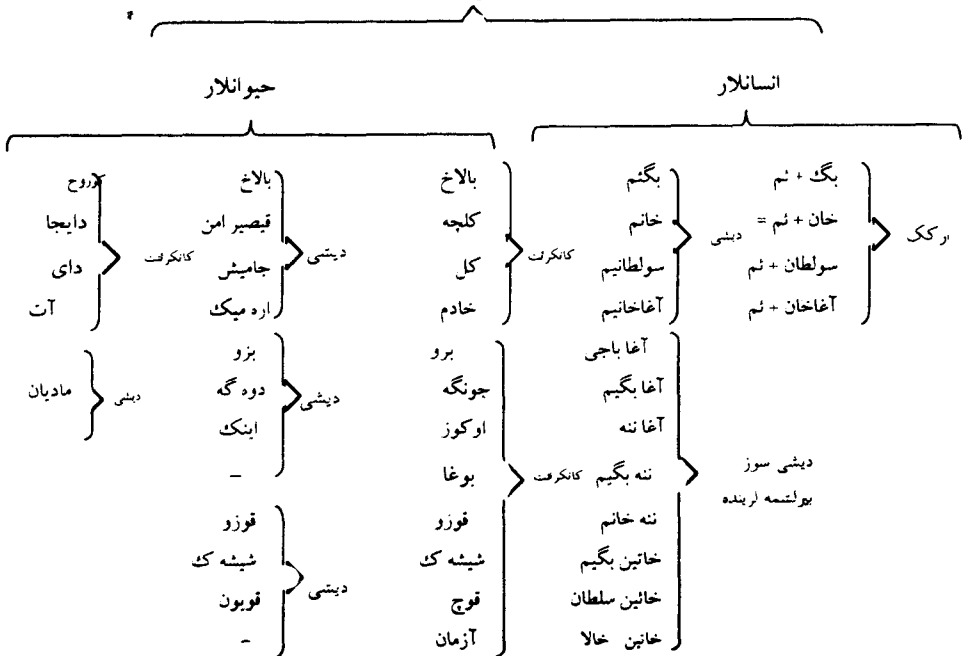

آرکک ، دیشی شکیلچی سی

دیلمزده آرکک دیشی اوزون زامانلاردان اولسادا اونون واریانت شکیلچی سی (ئم) مخصوص کیشی و قادین لار دا ایشله نر خان کیشیه اطلاق اولور مثلا (قولو خان) (خان) نا اگر (ئم) شکیلچی سی آرتراق اولار = (خان + ئم = خانئم) هابئله (بگ + ئم = بگیم) (سولطان + ئم) = سولطانیم گویا بو شکیلچی اختصاصی مخصوص ایل طایفا بویوکلرینده ایشله نر و قادین لار داندان چوخو ائل طایفا بویوگی اولوبلار باشقاسی چوخلو سوز بیر لشمه لرینده ن دوزه لب مثلا: (حسین + قولو / تار وئری / محمد حسن) (آغاباجی / ننه بگیم / خاتن خالا / گول چهره) و یا تکلیکده : ابراهیم / قوربان / سهراب / سکینه / خدیجه / ریاب) بونلار مفهومندان معلومدور هانسی کیشی دیر هانکی قادین مثلا قولو گلدی معلومدور قولو کیشی دیر یا سارای گتندی سارای قادین دیر ، حیواناتدا بو چنشیت عینی ملموس (کونکرئیت) حالدا مثلا گوروروک بو آت دیر آرکک ، بو مادماندیر دیشی / بو فوجدور آرکک یا بو قویوندور دیشی .

میشال

منفی : دېلیمزده هامی شئیلر مثبت دیر مثبت اولمایان شئیلر ده (سیز / سوز) واریاتلی
 شکلچی عوضینه ایشله نر مثل : دین سوزو ایستر منفی اولا آخیرینا (سیز) گلر = دین سیز /
 اوغول + سوز = آعول سوز / سون + سوز = سون سوز / آدام + سوز = آدام سوز / پول + سور / ایمان
 + سیز = ایمان سیز و سایرر
 تکجه کل / جامیش قیسمیندا (اره میک) دئیلر (سایرر ماللاردا) قیسیر (مثلاً
 قیسیر اینه ک / اره میک جامیش .

سو زو دیچلیک ایصطلاحلاری

1- Varyant	گونه - جور	واریانت
2- Morfo	ریخت، شکل، صرف	مورفو
3- Morfoloji	ریخت و شکل، صرف شناسی	مورفولوژی
4- MorfoloQiya	فورم های دستوری	مورفولگییا
5- Katigoriya	اسم جمع در کلمه واحده	کاتیگوریا
6- Fonotick	صدا و آواشناسی	فونوتیک
7- Fonotika	سیستم صداها	فونوتیکا
8- Leksika	واژه ها نیکه بمنای مستقیم مالک اند	لنکسیک
9- Leksika	واژگان بیان	لنکسیکا
10- Leksikoloji	لغت شناسی	لنکسیکولوژی
11- Diyalektloji	لهجه شناسی گویش شناسی	دیالکت لوزی
12- Diyalekt	لهجه ای	دیالکت
13 - Sintaksis	نحو	سینتاکسیس
14- Sintaktik	جمله نحو	سنتاکتیک
15- Konkret	عینی ملموس / معین / واضح / ذات	کونکرت
16-Obekt	موجر. قائم بذات	اوبنکت
17- Matiryal	ماده - مطلب - مدرک	ماتریال
18- Lirik	شعر غنائی - غزل	لیریک
19- Kəmmiyyot	چندی مقدار	کمیت
20- Humanist	انسان گرا	هومانیست
21- Sacye	شخصیت / کارا کتر / سرشت	سجیه
22- Garşiliq	مقابل هم	قارشلیق
23- AntOnim	متضاد	آنتونیم

24- Sinonim	مترادف	سینونیم
25- Omonim	متشابه	اومونیم
26- Obektiv	موجود قائم بدهد / محبت / موضوع / مفعول مؤسسه	اوبئکتیو
27- Dil?r	آرزو / خواهش	دیله ر
28-S?	اگر	سه
29-Saytal	باوهیکل / چار شانه / قوی	سایتال
30- Basmaq	پیرو	باسماق
31- Basqı	فشار - استیلا	باسقی
32- Şehudi Geçmiş	ماضی مطلق	شهودی گنجمیش
33- Q?ti Geçmiş	ماضی قطعی	قطعی گنجمیش
34- M?sd?ri Geçmiş	ماضی مصدری	مصدری گنجمیش
35-N?qli Geçmiş	ماضی نقلی	نقلی گنجمیش
36- Davamli Geçmiş	ماضی استمراری	داواملی گنجمیش
37- Uzaq Geçmiş	ماضی بعید	اوزاق چکنمیش
38- Yaz	باهار	یاز
39- G?z	یاز	گز
40- Goz	پائیز	گوز
41- Qış	زمستان	قیش
42- oychun	برابر - موافق - مناسب - مقتضی	اویغون
43- Uyuşmaq	ناهم ساز گار بودن - جور بودن	اویوشماق
44- Oğraşma	تلاش در باره کاری	اوعراشما
45- Uz?llik	راجع بنفس خود - صفت‌های اختصاصی	اوره‌لیک

فهرست آثار مؤلف:

- ۱- تاریخ محمد قولوخان افشار ارومی در تشکیل دولت فدرال ملی.
- ۲- آذربایجان تورکچه گراماتیکاسی.
- ۳- رباعیات حکیم عمرخیام ترجمه به ترکی آذری
- ۴- نغمه های باباطاهر عریان ترجمه به ترکی آذری
- ۵- مناجات خواجه عبدالله انصاری ترجمه به ترکی آذری
- ۶- دیوان اشعار و غزلیات فارسی
- ۷- دیوان اشعار و غزلیات ترکی
- ۸- یادداشتهای پدر فارسی
- ۹- رساله‌ی «تبریزیه» ترکی آذری
- ۱۰- رساله ای در باب ارکان اصلی ریشه های افعال آذری و علائم مصدری: تحقیقی تازه پس از کسب نظریه AKADUMI علوم فرهنگستان ترکی آذری.
- ۱۱- اشعار به زبان آذری «شمال حسرتلری»

غلط نامه

ملاحظات	غلط	صحیح	سطر	صفحہ
	فراسند	فراسند	۷	۱۵
	کی	کہ	۲۱	۲۰
	بار بار	بار بار	۱۴	۳۵
	سور	سور	۳	۳۷
	وروروک	گوروروک	۱۶	۴۰
	آنا	آنام	۲۵	۴۰
	اوتوم	یولوم	۱۰	۴۱
	جومحمولاق	جومجولاق	۱	۴۲
	آیر عید	یایراغیندا	۱۲	۴۴
	تودوتجا	تودوتجا	۲۲	۴۵
	-	یقین ائیلہ	۳	۴۶
	وحی	وحی	۳	۴۷
	ایستلک	ایستلمک	۲	۵۱
	حور	جور	۱۴	۵۴
	یاحیشلیق	یاحیشلیق	۱۱	۶۵
	اولان	اولان	۱۴	۶۹
	حالنا	حالانا	۱۴	۹۷
	یازیمیش	یازیلیمیش	۱۰	۱۱۸
	فورولوشجا	فورولوشجا	۶	۱۲۵
	لا	لار	۲۰	۱۳۵
در بیت اول مصرع دوم		بورماگل گک نالاسی بوغلارسی آندان روش	۹	۱۴۲
	اولا	اولار	۱۰	۱۴۲
در بیت دوم مصرع دوم		«اونداس توپلویاسان اللی تومس بورجوسی حوش»	۱۰	۱۴۲
	دوہ گہ	دوگہ	۱۸	۱۴۶
	دایجا	دایجا	۱۸	۱۴۶

AZƏRBAYCAN TURKÇƏ QRAMATİKASI

تعداد صفحات: ۹۶۲-۹۶۳

تاریخ: ۱۹۳۰